

معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی



باسیلگن ییلی: ۱۳۹۹



سرود ملی

دا وطن افغانستان دی
کور د سولې کور د تورې
دا وطن د ټولو کور دی
د پښتون او هزاره وو
ورسره عرب، گوجر دي
براهوي دي، قزلباش دي
دا هېواد به تل ځلېږي
په سینه کې د آسیا به
نوم د حق مو دی رهبر

دا عزت د هر افغان دی
هر بچی يې قهرمان دی
د بلوڅو د ازبکو
د ترکمنو د تاجکو
پامیریان، نورستانیان
هم ایماق، هم پشه یان
لکه لمر پر شنه آسمان
لکه زړه وي جاویدان
وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم



معارف وزیرلیگی

اۉزبېک تیلی

سکّیزینچی صنف درسلیک کتابی

۸- صنف

باسیلگن ییل: ۱۳۹۹هـ . ش.

کتاب مشخصاتی

مضمون: اۉزبېک تیلی درسلیک کتابی

مؤلفلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

تېکشیرووچیلر: تعلیمی نصاب اۉزبېک بۉلیمی درسلیک کتابلر مؤلفلری

صنف: سکّیزینچی

متن تیلی: اۉزبېکی

یوکسلتیرووچی: درسلیک کتابلر تألیفی و تعلیمی نصابی نینگ یوکسلتیریش عمومی ریاستی

ترقه‌تووچی: معارف وزیرلیگی عامه آگاه‌لیگی و روابط ریاستی

باسیلگن ییلی: هجری شمسی ۱۳۹۹

ایمیل آدرس: curriculum@moe.gov.af

معارف وزیری‌نینگ پیامی

اقرأ باسم ربک

بیزگه حیات بغیشله‌گن و اؤقیش و یازیش بویوک نعمتی‌گه ایگه قیلگن تینگری تعالی‌دن منتدارمیز و الله ﷻ تمانیدن بیرینچی قتله اؤقیش پیامی نازل بؤلگن اینگ سؤنگی پیغمبر حضرت محمد مصطفی ﷺ گه کؤپ درودلر بؤلسین.

۱۳۹۷نچی ییلی، معارف ییلی نامیگه مسمی بؤلگن‌لیگی برچه‌لرگه معلوم دیر. شونده‌ی بیزنینگ عزیز مملکتی‌میزده تعلم و تربیه تیزیمی‌نینگ اَیریم بؤلیم‌لریده اساسی اؤزگریش‌لر کېلیشی ممکن. اؤقیتووچی، اؤقووچی، کتاب، مکتب، اداره و آته–آنه‌لر کېنگش اداره‌لری، افغانستان معارف تیزیمی‌نینگ اساسی و آلتی‌لیک عنصرلریدن حسابلنه‌دی و بولر مملکت تعلیم و تربیه‌سینی رواجلنتیشریشده مهم رول اؤینه‌یدی. بونده‌ی بیر مهم پیتده، افغانستان معارفی‌نینگ بویوک عایله‌سی و باشچیسی، مملکت تعلیم و تربیه‌سی‌نینگ زمانوی تیزیمینی رواجلنتیریشده اساسی اؤزگریشلر یره‌تیش اوچون قرار قبول قیلگن.

شو اوچون، تعلیمی نصاب‌نی اصلاح و رواجلنتیریش، معارف وزیرلیگی‌نینگ مهم بیرینچی درجه‌ده‌گی ایشلریدن سنه‌له‌دی. درسلیک کتابلر کیفیتی، محتواسی و اولرنی مکتب‌لر، مدرسه‌لر و باشقه دولتی و شخصی تعلیمی اداره‌لرده ترقه‌تیش جریانی تؤغریسیده اعتبار قره‌تیش معارف وزیرلیگی‌نینگ دستورلریده بیرینچی اؤرینده دیر. بیزنینگ درسلیک کتابلریمز کیفیتلی بؤلمه‌گن صورتده، مملکتده تعلیمی پایدار هدفلرگه ایریشه‌آلمه‌یمیز.

یوقاریده‌گی ذکر بؤلگن هدفلر و بیر مهم تعلیمی تیزیم‌گه ایریشیش اوچون، مملکت بؤییچه برچه اؤقیتووچیلردن، اولرنی کېله‌جک نسل‌نینگ تربیه‌لاووچیلری صفتیده، التماس قیله‌میز که اولر اوشبو کتاب و محتواسینی عزیز باله‌لرگه اؤرگه‌تیش جریانیده هرقنده‌ی سعی و حرکت‌لریدن باش تارتمه‌سین‌لر و دینی، ملی و انتقاد فکرلی بؤلگن فعال و آگاه نسل‌نی تربیه‌لش اوچون کوشش قیلسین‌لر. اؤقیتووچیلر، هرکون ینگی تعهد و مسؤولیت پذیرلیک‌دن تشقری، عزیز اؤقووچیلرنینگ یقین کېله‌جکده افغانستان‌نینگ ثمره‌لی، متمدن و معمار خلقی صفتیده رواجله‌نیشی‌نی نیت قیلیب، درس بېریش‌نی باشله‌سین‌لر.

عزیز اؤقووچیلردن، اولرنی مملکت‌نینگ کېله‌جک اینگ ارزشلی سرمایه‌سی صفتیده، ایسته‌یمن که اولر فرصت‌نی قؤلدن بېرمه‌ی، اؤقیتووچیلرنینگ درسیدن ادب و احترام کمالی بیلن علم اؤرگه‌نیب، اولرنینگ بیلیمیدن تؤغری شکلده فایده‌لنسین‌لر.

آخرده، مملکت برچه تعلیمی ایش بیلرمانلری، تعلیم و تربیت دانشمندلری و اوشبو درسلیک کتاب‌نی تیارلش و ایدیت قیلیش اوچون جدی سعی و حرکت قیلگن تعلیمی نصاب بؤلیمیده‌گی فنی همکارلردن منتدارچیلیک بیلدیریب، اولرگه تینگری تعالی‌دن بو مقدس و انسان‌ساز یؤلده موفقیت‌لیک ایسته‌یمن.

بیر معیاری و رواجلنگن معارف تیزیمی‌گه ایریشیش و آزاد خلق‌لی آباد، آگاه و مرفه افغانستان آرزوسی بیلن.

دکتور محمد میرویس بلخی

معارف وزیری

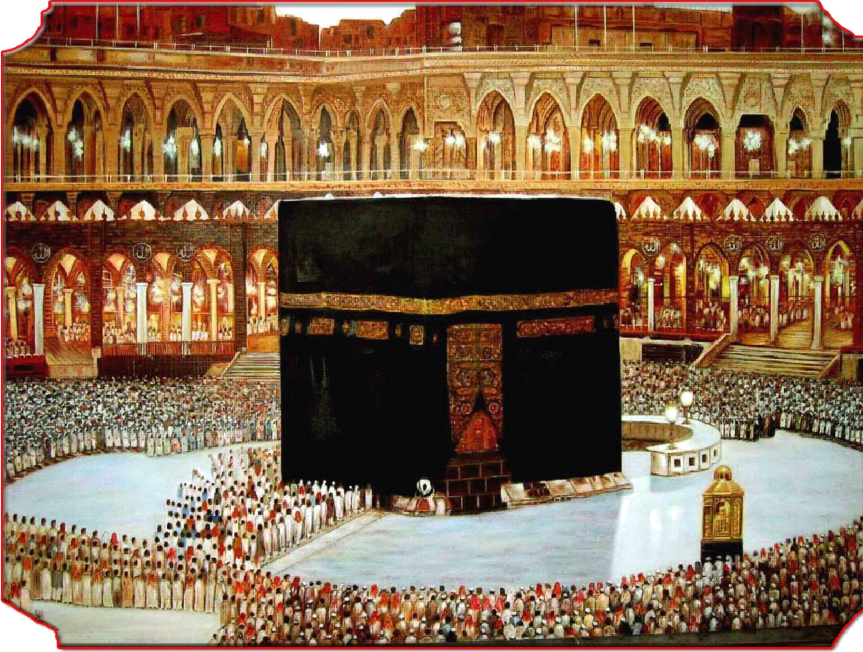
فهرست

بیرینچی درس

هدفلر:

۱- الله ﷻ نینگ عفو کرمی حقیده معلومات تاپیش.

۲- فعل حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلسین‌لر.



سؤراقلر:

۱- الله ﷻ نینگ مهربانلیکلری حقیده نیمه‌لر بیله‌سیز؟ بیر نېچیته نی اَیتیب بېرینگ!

۲- الله ﷻ قدرتلری دن بیر نېچه مثال کېلتیرینگ!

حمد

اي کرمینـگ آلـدیــدا کــوه گنــاه ... ییلگا اوچــوب اُؤیـلا کـه بیـر پـر کـاه

نېچا که جمع اؤلسا سمان کـوه-کـوه ... ییـل قاشـیدا انگـا نـې بؤلغـای شـکوه؟

جملـه جهـان اهلـی خطـا قیلسـالار ... جــرم بیــلا نــامه قــرا قیلســالار

نامه نی آق ایلاماک آسان سېنگا — کیم یۉق اۉشل امر دا نقصان سېنگا

تون که توزوب شعبده هنگامه‌سین — قیلدی قرا اهل جهان نامه‌سین

لطف قویاشیغا چو بېردینگ ظهور — مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نی نور

یېل نی قیلیب چابک برقع‌ربای — کېچه سوادیدا عیان قیلدی آی

عفو چراغی قاچان اۉلغای یاروق — قیلماسا عصیان تونی عاصی یازوق

جرم اۉتیغه بۉلماسا گر شعله تېز — ابر کرم قایدا بۉلور قطره‌ریز؟

گرچه گناه نینگ حدوپایانی یۉق — ایلاماسنگ رحم هم امکانی یۉق

یارب، اورار دا کرمینگ بحری جۉش — چېکسالار اول خیل و خروش

بۉلسا نوا بیرلا باری محترم — ایلاما محروم نوایی نی هم

امیر علیشېر نوایی

اساسی توشونچه:

عاصی کیشی‌لرنینگ گناهلرینی عفو ایتیب، اولرنی اؤز درگاهیگه قبول قیله‌دیگن ذات یلغوز الله ﷻ دیر و عفو اونینگ صفت‌لریدن بؤلگن فضل و کرمی دینگیزی جوش اورگنده درگاهیده توبه قیلیب، سیغینگن کیشی نینگ گناهینی بغیشله یدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی جیم اؤقینگ، کیین قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بیرینگ:

* کیم نینگ کرمی آلدیده کوه گناه پرکاه دیر؟

* کیم نینگ آلدیده نامه‌نی آق اَیله‌ماق آسان دیر؟

* ظلمت و قرانغولیک‌نی کیم روشن‌لیک و یارقین‌لیککه اؤزگره‌دی؟

* الله ﷻ کاینات و اونگه بار نرسه‌لرنی کیم گه مسخر قیلگن دیر؟

۲- اؤقیتووچیدن کیین ایکی اؤقووچی نوبتده حمد درسینی دکلمه شکلیده اؤقیسین.

۳- قوییده‌گی لغت‌لر معناسینی سؤزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ، سؤنگ اؤقووچیلردن اوچ کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بیرسین: کرم، شکوه، شعبده، ظهور، عاصی، یازوق، یاروق، محترم، عفو، هنگامه، عصیان، قراغ، کیمسه، ساحل

اوی تاپشیریغی:

حمد درسینی، نثرگه اؤزگریب کیلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

تون که توزوب شعبده هنگامه سین	قیلدی قرا اهل جهان نامه سین
نامه نی آق ایلاماک آسان سېنگا	کیم یۆق اۆشل امر ده نقصان سېنگا
لطف قویاشیغا چو بېردینگ ظهور	مهر ایلا قیلدینگ باری ظلمت نی نور

یوقاریده‌گی بیت‌لرده، تگیگه خط چیزیلگن سۆزلر فعل دېیله‌دی.

فعل: ایش، حرکت و حالت نی افاده‌لاوچی مستقل سۆزلر فعل دېیله‌دی.

مثال: ۱- تېمور یازدی.، ۲- بابر اۆقیدی.، ۳- بایقرا تینگله‌یدی، ۴- اېرکین اېشیته‌دی، ۵- احمد کېلمه‌دی.

فعل‌لر، نیمه قیلدی؟، نیمه قیله‌یاتیبدی؟، نیمه قیلماقچی؟ کبی سۆراقلردن بیریگه جواب بۆله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۆش جایلرینی بېریلگن مناسب سۆزلر بیلن تۆلدیرینگ:

سقلنگ، بجردیم، اېکدیک، اۆقی سنگ

* صنف و صنفدن تشقریده، نظافت نی . . . .

* بو بېریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه‌سینی . . . . !

* اۆتگن ییل مکتب باغیگه ۲۵ توپ نهال . . . .

* اۆغلیم! درس . . . . کامیاب بۆله‌سن.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی انیقلنگ، سـۉنگ اۉقـووچیلردن تـۉرت کیشی نوبتده جمله‌لرنی اۉقیب، ایشله‌تیلگن فعل‌نی کۉرستسین‌لر:

* مېن بوگون کۉپ کتاب اۉقیدیم.

* احمد، خط نی چیرایلی یازه‌دی.

* کامران، اۉقووچیدن درسنی سۉره‌دی.

* باغچه‌ده بیر قوش جوده هم یاقیملی سیره‌یدی.

* شوگون اۉقووچیلر، بیلمه‌گن نرسه‌لرینی اۉقیتووچیلریدن سۉره‌دیلر.

۳- بیر اۉقووچی توریب، حمد درسینی سـېکین اۉقیسـین، باشـقه‌لـر تینگلـب، درس فعل‌لرینی یازسین‌لر، سۉنگ ایکـی اۉقـووچی یـازگن فعـل‌لرنـی نوبـت بـیلن باشـقه‌لرگـه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کتابچه‌لرینگیزگه آلتی جمله یازیب، اونده فعل‌نی بېلگی‌لب کېلتیرینگ!

ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت محمد ﷺ سیرتلری حقیده قیسقه‌چه معلومات تاپیش.

۲- مستقل فعل‌لرنی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.



سؤراقلر:

۱- حضرت محمد ﷺ نی نیمه اوچون خاتم المرسلین دیبدیلر؟

۲- حضرت محمد ﷺ نینگ مبارک میلادلری وقتیده نیمه واقعه‌لر دنیاده یوز بیردی؟

نعت

زهی اوصاف حسـنینگ دفتری غه سیغماغای انشــا

جمیع برگ، کاغذ اۉلســـــه، رنگی چشـمهٔ دریا

طفیلینگ دن یاراتمیش یبر کۉک‌نی خـالق الـکونین

خــــطاب ایلاب مــلائک‌لرغه صَلوهُ تســــلیما

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی
اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـــیروان باشیدا یوز غوغا
شب معـراج گېزدینگ طـــرفة العین ایچرا عـــالم نی
یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حـــالا
خطاب ایلاب کلیم الله غه کیم فَاخلَع دېدی نعلینگ
سیزه عرش اوستی غه چیقماقدا لَاتَخلَع دېدی مولا
شرف تاپدی اۉشل دم عرش اعظم خـاک نعلینگدین
وجودینگ دین منور بۉلــــدی قَوسَــینَا و اَو اَدنی
کیشی‌لر اوشبو معراجینگ غه منکر اېرســـا کافر دور
دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا ســبحان الذی اسری
حضور قلب اۉلور اوچقون غه بو گلشن ده سیر ایتمک
امیدیم شو شفاعت ایلاغای سیز یا رســــول الله
عبدالرحیم اوچقون

اساسی توشونچه:

حضرت محمد ﷺ نینگ نعتلـری هرقنچـه یازیلسـه توکنمـه‌یـدی، الله ﷻ و ملائکـه‌لـر پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ گه صـلواة اَیتـه‌دیلـر. الله تعـالی مسـلمانلرنی اولرگـه صـلواة اَیتیش‌گه امر قیله‌دی. اولرنینگ مبارک میلادلری وقتیده کسـری طـاقی کسـر تاپـه‌دی و مجوس‌لر آتشکده‌سی اۉچه‌دی. معراجده اولر بارگن جایی‌گه حضرت جبرئیل بارالمـه‌یـدی، اولر برچه امت مسلمین‌نینگ شفیع‌سی دیرلر. اولردن سۉنگ ینه قیسی پیغمبر کیلمه‌یـدی، شو اوچون اولرنی آخر زمان پیغمبری دیب بیله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی بیر قتله آسـته- سـېکین اۉقیسـین، سـۉنگ اۉقـووچیلر قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

* معراج واقعه‌سی قرآنکریم نینگ قیسی سوره‌سیده کېلگن دیر؟

* قرآن‌ده قیسی سوره‌لر حضرت محمدﷺ نینگ وصف‌لریگه نازل بۉلگن دیر؟

* پیغمبریمیزدن سۉنگ هم بیرار پیغمبر ظهور قیله‌دیمی؟

۲- قوییده‌گی بیت‌لرنینگ بۉش جایلرینی تۉلدیرینگ:

* زهی اوصاف .... دفتریغه .... انشا .... کاغذ اۉلسه .... رنگی چشمه .... طفیلینگ .... یېر و کۉک .... خالق الکونین .... ملائک‌لرغه .... هم .... تسلیما .... طاق کسری .... اۉلدی .... زردشت .... نوشیروان .... یوز غوغا.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

خالق الکونین، صلوهٔ تسلیما، طرفة العـین، شـهپر، کلـیم الله، سـبحان الـذی اسـری، قَوسَینا او ادنی، شفیع المذنبین، الم نشرح، طه'، رسول الله

اوی تاپشیریغی:

قوییده‌گی بیت‌لرنی نثرگه اۉزگرتیریب، فعل سۉزلرینی بېلگی‌لـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازیب کېلتیرینگ:

شب معراج گېزدینگ طرفة العین ایچرا عـــالم نی

یېتالمای جبرئیل شـهپرلریم کویغای دېدی حالا

کیشی‌لر اوشبو معراجینگ غه منکر ایرسا کافر دور

دلیلینگ کېلدی قرآن ایچرا سبحان الذی اسری

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی بیت‌لرگه دقت قیلینگ:

قـدم قۉیدینگ جهانغه طاق کسری سـرنگون اۉلدی

اۉچوب زر دشت اۉتی، نوشـــیروان باشیدا یوز غوغا

شب معـراج گېزدینگ طـــرفة العین ایچرا عـــالم نی

یېتالمای جبرئیل، شـهپرلریم کویغای دېدی حـــالا

یوقاریده‌گی بیت‌لرده قۉیدینگ، اۉلدی، اۉچوب، گېزدینگ، یېتالمای، دېدی سـۉزلری مستقل فعل‌لر دېیله‌دی.

مستقل فعل‌لر: باشقه مستقل سـۉز تورکـوم‌لریگـه اۉخشـب، ایـش- حرکـت، حالـت معنالرینی مستقل روشده افاده‌له‌یدی و لغوی معناگه ایگه دیر.

مثلاً: یوگوردی، تۉخته‌یدی، سکره‌دیم، تاپمه‌دیلر، قیزغنمن، سېوه‌میز و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده مستقل فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ:

* آی سۉلو گلدانده‌گی گل‌لرگه سوو قویدی.
* گونش اۉز اۉرتاغی بیلن کتابخانه گه کېتدی.
* مېن کتابخانه‌دن ایکّی کتاب نی امانت آلدیم.
* اۉقووچیلر صنف‌گه کېلیب اۉز چوکی‌لریگه اۉلتیردیلر.
* هولکر اۉز اۉرتاغینی کۉپ سېوه‌دی.
* یۉلداش، یېتیرگن نرسه‌سینی تاپدی.

۲- نعت درسیده ایشلەتیلگن مستقل فعل‌لرنـی تاپیـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازینـگ، کېین هرقطاردن بیر کیشی تاپگن فعل‌لریدن بیرته‌سینی تخته‌گـه یازسـین و توگـه‌گینچـه نوبت آلیش دوام تاپسین.

۳- مستقل فعل بیلن تۉرت جمله یازینگ، سۉنگ اوچ اۉقووچی یازگن جمله‌لرینی اۉقیب، مستقل فعل‌نی کۉرستسین.

اوی تاپشیریغی:

۱- نعت‌دن بیر بیتی‌نی تنلب، کمیده بېش سطرلیک مقاله یازیب کېلتیرینگ!

اوچینچی درس

هدفلر:

۱- "نورۉز بیره‌می" حقیده معلومات تاپیب، نشانلش سببی و فضیلتلرینی بیلیش.

۲- کمکچی فعل‌نی توشونیب، ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

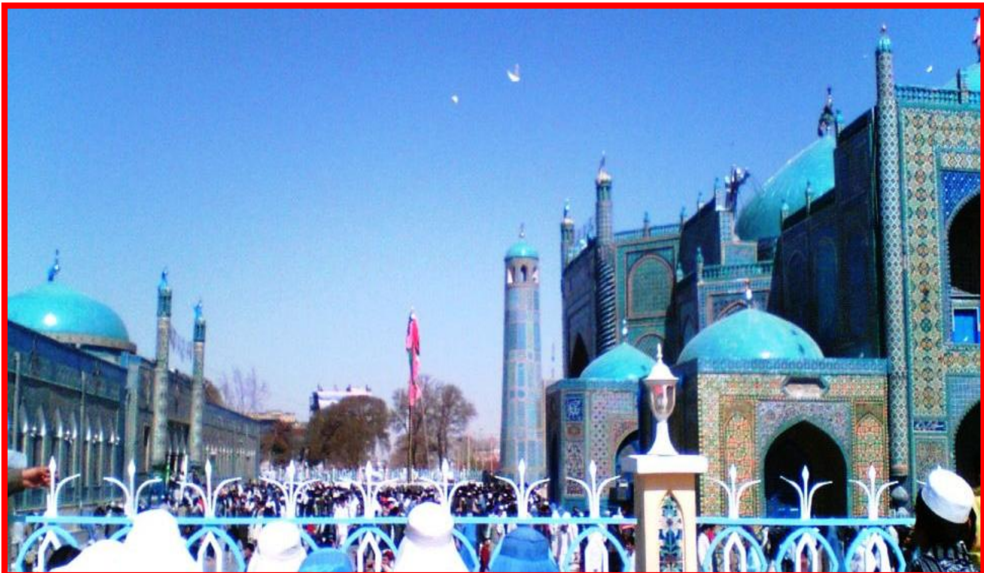
۱- نورۉز بیره‌می دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

۲- نورۉزده نیمه ایشلر بۉله‌دی؟

نورۉز بیره‌می

سېویملی اۉلکه‌میزده ییل بۉیی تورلی بیره‌ملر و جشنلر اۉتکه‌زیله‌دی و بولر خلقیمیزنینگ تاریخی، دینی و ملی مناسبتلریگه تېگیشلی دیر. ملی بیره‌م نینگ اېنگ قدیمی و طنطنه‌لی بیره‌ملریدن بیری "نورۉز" دیر.

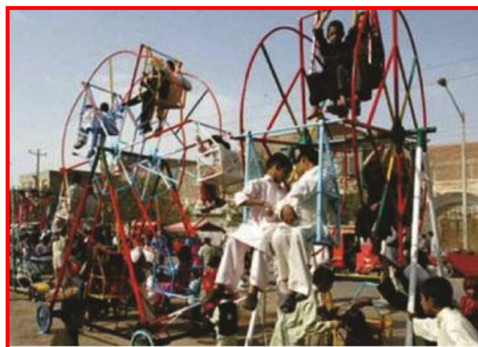
"نورۉز"، افغانستان اۉرته آسیا و ایران خلقلری تمانیدن تجلیل اېتیله‌دی. اونینگ تاریخی اېنگ قدیم زمانلرگه باریب تقیله‌دی. "نورۉز" بیره‌می کۉکلم کیریب دله ایشلری



باشلنه‌دیگن پیت گه توْغری کېلگن‌لیگی اوچون اَینیقسه دهقان‌چیلیک و مالدارلیک ایشلری بیلن شغلله‌نه‌دیگن اهالی اؤرته‌سیده جوده علیحده شوق و ذوق بیلن نشانله نیب کېله‌دی و همیشه خلقیمیزنینگ اېنگ اساسی سَیل‌لریدن سَیلنگن. انه شو اوچون اولوسیمیز اونگه آلدیندن کؤپ حاضرلیک کؤریب، حویلی- کوچه‌لرنی تازه‌لب، گل و کؤچتلرینی اؤتکزگنلر. بو چیرایلی و طنطنه‌لی روحده اؤتکزگن بیره‌م نینگ اېنگ اساسی قسمی نی خلق سَیل‌لری تشکیل بېرگن و بو سیل‌لر بیر نېچه کون دوام اېتگن و شو وقت‌ده کتّه- کتّه بازارلر اؤرته‌گه کېلگن و بازارلرگه تېوره‌ک- اطرافدن هنر و کمال اهل‌لری ییغیلیب، همده چاپ اندازلر و پهلوانلر کوره‌ش و اولاق و پایگه سینگری مسابقه‌لرنی اؤتکزیب، همده داربازلر و قیزیقچیلر سَیل و تماشالرنی کؤرستگن‌لر.

نوروْز بیره‌میده کېکسه‌لر و یاشلر بَب- برابر قتنشگن‌لر، لیکن اېرککلر بیلن عیالرنینگ توْپی و خیلی باشقه- باشقه بؤلگن، نوروْز عرفه سیده یاشلر کېکسه آته- آنه‌لرینی قرینداش- اوروغلرینی- قونی- قؤشنی‌لرینی مبارک باد قیلیب همده تورلی ذوقلی ایشلرنی بجریب، چیققن‌لر و نوروْز توگه‌شی بیلن دله ایشلری باشله‌نیب کېتگن، بو بیره‌م خلقیمیز اؤرته‌سیده قدیمدن شونده‌ی تجلیل بؤلیب کېلگن و حاضرگچه اؤز طراوتینی یؤقتمه‌گن و خلقیمیز اؤرته‌سیده انه‌شو عنعنه‌لر و رسم و رواج‌لر کېنگ صورتده نشانله‌نیب بارماقده.





اۉلکه‌میز اقلیمی و طبعیتی‌گه کۉره نورۉز ینگی ییل باشله‌نیشی و ینگی فصـل‌نینـگ کیریب کېلیشی بیلن تېنگ کېلیب، همده طبیعت و بارلیق‌نینگ قیته اویغانیشـی حرکـت و اۉنیب اۉسیشی‌نینگ باشلنغیچ پیتی دېب توشینیله‌دی.

"نورۉز" نی ینگی حرکت و اینتیلیش‌لر، ینگی ریجه‌لر و مقصدلرنی عملگـه آشـیریش اوچون باشلنغیچ نقطه هم دېسک بۉله‌دی. چونکه، دهقانلر و باغچیلرنینگ اېکین ایشلری، اۉقووچیلر و محصللرنینگ ینگی اۉقـوو ییلـی، اینیقسـه طبیعـت و موجـودات‌نینـگ قـیش اویقوسیدن اویغانیشی انه‌شو پیتده باشلنه‌دی.

اۉلکه‌میزده نورۉز بیره‌می دهقـان میلـه‌سـی، گـل سـرخ میلـه‌سـی، معـارف جشـنی، سومه‌لک تـۉیی، کۉچـت اېکـیش حشـری و باشـقه میلـه‌لـر و تماشـالر آرقـه‌لـی کېنـگ نشانلنه‌دی. آدملر بیر-بیرینی‌کیگه باردی-کېلدی قیلیب، قووناق ییغینلر اۉتکزه‌دیلر. نـورۉز حقیقتده بهار بیره‌می دیر. بو فصل‌نی دله ایشلری‌نینگ دیباچه‌سی‌دېک بوتون اۉلکه‌میـزده جوده سېرذوق و سېرفیض شکلی‌ده اۉته‌دی و کۉکلم لباسی‌گـه بـورکنگن طبیعـت نـورۉز بیره‌می‌گه علیحده فیض کیریتیب توره‌دی.

اساسی توشونچه:

"نورۏز" بیره‌می، اۏلکه‌میزده اۏتکه‌زیله‌دیگن طنطنه‌لی ملی بیره‌ملردن بیری دیر. "نورۏز" طبیعت و بوتون بارلیق نینگ اویغانیشی، همده تورموش فعالیتلری اوچون باشلنغیچ پیت دیر. اولوسیمیز "نورۏز بیره‌می" نی ایزگو و ملی بیر اودوم صفتیده کینگ نشانله‌یدیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی برچه‌نگیز بیش دقیقه‌ده جیم و دقت بیلن اۏقینگ.

۲- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، "نورۏز بیره‌می" گه تیگیشلی بیرار اۏیین‌نی ایتسین.

۳- "نورۏز بیره‌می" گه تیگیشلی مراسملردن قیسی بیری سیزگه کۏپراق یاقه‌دی؟ ایکّی کیشی شو حقده نوبت بیلن فکرینی ایتسین.

۴- هر بیر اۏقووچی "نورۏز بیره‌می" ده پیشیریله‌دیگن ییمکلر و اۏینه‌له‌دیگن اۏیین‌لرنی کتابچه‌سیگه یازسین.

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب، یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۏقیسین.

۶- قوییده‌گی سۏزلرنی معنا قیلیب، هر بیریگه مناسب جمله توزینگ:

طنطنه‌لی، تقویم، بارلیق، باشلنغیچ، اودوم، قوونچلیک، قوناق، نشانلماق

۷- ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، بیری سۏزلرنینگ معناسی و ایکّینچیسی ایسه، توزگن جمله‌سینی اۏقیسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

هرکیم "نورۏز بیره‌می" حقیده عایله‌سی بیلن فکر المه‌شتیریب، بیر قیسقه خاطره یا بیر متن یازیب کیلتیرسین. درس متنیده اۏقیلگن موضوعلر اونده تکرارلنمه‌سین.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده ایشله‌تیلگن قۉشمه فعللرگه دقت قیلینگ:

– نورۉزنی اولوسیمیز خیلمه‌–خیل مراسم، عرف و عادتلر آرقه‌لی کوتیب آله‌دیلر.

– دېوار، قولب توشدی.

– سېن، ایشلب اۉلتیریبسن‌می؟

– ملی تیم، مسابقه‌نی یوتیب آلدی.

– او، اویاتدن قیزه‌ریب کېتدی!

– او، مهمانلر بیلن بند بۉلیب قالدی.

– کیبانو قازان گه سوو سالدی.

– او، اۉز اکه‌سینی کوتیب تورگن.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، ایشلب اۉلتیریبسن، کوتیب آله‌دیلر، قولب توشدی، قیزه‌ریب کېتدی، بند بۉلیب قالدی، سوو سالدی، کوتیب تورگن. فعللرنینگ برچه‌سی قۉشمه فعللر دیر.

قۉشمه فعللر عموماً آت بیلن فعل یا که فعل بیلن فعلدن یسه‌له‌دی:

۱– آت + فعل شکلده‌گی قۉشمه فعللر.

۲– فعل + فعل شکلده‌گی قۉشمه فعللر.

بیرینچی شکلده‌گی قۉشمه فعللرده، بیرینچی قسمی اساساً "آت" بۉلیب، یېتکچی یا اساسی قسم دېیله‌دی. بو فعللرنینگ ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپیب، کمکچی قسم یا کمکچی فعل دېیله‌دی؛ مثاللر: پول آلماق، یوک کۉترماق، مۉتر هیده ماق، چای ایچماق .....

ایکّینچی شکلده‌گی قۉشمه فعللرده، هم بیرینچی و هم ایکّینچی قسمی "فعل" دن تشکیل تاپگن. بونده، بیرینچی فعل یېتکچی قسم دېیلسه– ده، ایکّینچی فعل "کمکچی قسم" یا "کمکچی فعل" دېیله‌دی.

مثاللر:

آلیب قۉیماق، توتیب بېرماق، چرچب کېتماق، ییقیلیب توشماق، باسیب اۉتماق ...

کمکچی فعل معمولگه کۉره، قۉشمه فعل نینگ یېتکچی یا اساسی قسمیدن کېین کېلهدی. کمکچی فعل، یېتکچی فعل‌گه، تورلی معنالر بېره‌آله‌دی؛ مثال اوچون: اۉقیب تور (اۉقیش فعلی نینگ دوامی)؛ اۉقیب بۉل (اۉقیش فعلی نینگ توگشی)؛ اۉقیب یور (اۉقیش فعلی نینگ تکرارلنیشی) کبی‌لر.

قۉشمه فعللرنینگ قسم‌لری عموماً اجره‌تیب یازیله‌دی؛ بیراق اَیریم حالتلرده قۉشیلیب یازیلیشی هم ممکن؛ مثاللر: قیله‌آلدی = قیلالدی، باره‌آلدی = بارالدی، ایته‌آلدی = ایتالدی، کۉره‌آلمه‌دی = کۉرالمه‌دی، یازه‌آلمه‌دی = یازالمه‌دی و باشقه‌لر.

گاهیده یېتکچی و کمکچی فعللردن ینگی لغوی معنا انگله‌تووچی قۉشمه فعل توری هم یسه‌له‌دی. بونداق فعلنی "جفت فعل" دېیدیلر؛ مثاللر: ایتدی– قۉیدی، تشله‌دی– کېتدی، کۉریب– بیلیب، . . . .

جفت فعللر همیشه چیزیقچه بیلن یازیله‌دی.

فعالیتلر:

۱– "نورۉز بیره‌می" متنی‌دن، کمکچی فعللرنی بیلگیلب کتابچه‌لرینگیزگه یازینگلر.

۲– هر بیر اۉقووچی ایکیّته جفت فعل یازینگ‌لر. کېین هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، یازگن جفت فعل‌لرینی تخته‌گه یازسین.

۳– قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی کمکچی فعللرنی خط چیزیب، بیلگیلنگ:

– مېن فیلم‌نی کۉریب بۉلدیم.

– حاضر ایش قیلیب توریب‌من.

– اېندی کۉپ غم ییب اۉلتیرمه!

– اۉغلینگ خط یازه آله‌دی‌می؟

۴- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری یوقاریده‌گی جمله‌ده‌گی کمکچی فعل‌لرنی ایتسین‌لر.

۵- یانمه-یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر بیرگه‌لشیب، کمکچی فعللر بیلن ایکّیته جمله یازسین‌لر.

۶- ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌سینی تخته‌گه یازسین. باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

۱- کمکچی فعل و جفت فعلدن اوچ- اوچته مثال یازیب، همده کمکچی فعلدن ایکّی جمله و جفت فعلدن بیر جمله یازیب کیلتیرینگ!

تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱- معارف و اساسی قانون حقیده معلومات تاپیش.

۲- اۉتگن زمان فعلینی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

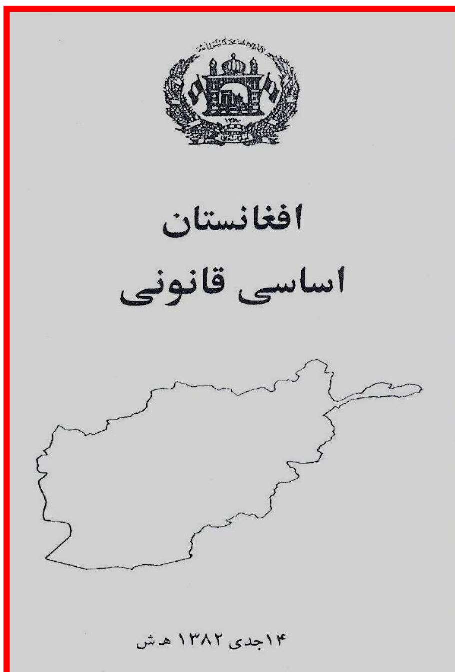
سۉراقلر:

۱- مملکت‌نینگ آلغه باریشیگه معارف قنده‌ی اۉرین توته‌دی؟

۲- قه‌ی ییرلردن علم اۉرگنیش ممکن؟

معارف و اساسی قانون

انسانلر تاریخ بۉییچه، دایم تعلیم و تربیه ایشلری بیلن قیزیقیب کېلگن‌لر. اۉتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و بیلیم اۉرگنیش ایشلری معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده صورت تاپر ایدی. زمان نینگ اۉتیشی و انسانلرنینگ ترقی و تمدن‌گه اېریشیشی بیلن تعلیم و تربیه اوچون هم یخشی ریجه‌لر تدوین اېتیله‌دی و کون سه‌یین انکشاف تاپه‌دی.



عزیز وطنیمیز افغانستانده امیر شېر علیخان دوریده تعلیم و تربیه ایشلری مدرسه و مسجدلردن علاوه رسمی مکتبلرده باشلنه‌دی و اعلیحضرت امان الله خان زمانیده بیرینچی بار اۉلکه تاریخیده تعلیم حقی قانون سطحی ده اۉلکه خلقی اوچون تسجیل اېتیله‌دی و ینگی ریجه‌لر و درسلیک پلانلر تعلیم و تربیه بۉلیمیده آلینه‌دی و اونینگ نتیجه‌سیده آز مدتده کتّه اۉزگریشلر بو ساحه‌ده یوز بېره‌دی.

سۉنگگی دوره‌لرده اَینیقسه محمد داودخان زمانیده بو زمینـه‌ده کـۉرینرلی اۉزگریشـلر یوز بیره‌دی و تعلیم حقی اساسی قانون ده عصری شکل ده عکس اېتیریله‌دی.

هجری ۱۳۸۲- ییل ده تصویب ایتیلگن اساسی قانون ده خلقیمیز اوچون تعلیم حقی اۉن آلتینچی، اۉن یېتّینچی، قیرق اوچینچی، قیرق بېشینچی و قیـرق آلتینچـی مـادّه‌لـرده قوییده‌گیچه تسجیل تاپه‌دی:

- تعلیم بوتون افغانستان خلقی‌نینگ حقی دیر. بـو ایـش لیسـانس دوره‌سـیگچه دولـت نینگ تعلیمی موسسه‌لریده رایگان شکلی‌ده دولت طرفیدن تأمین‌لنه‌دی. بوتون افغانستانده معارف‌نینگ عمومی‌لشتیریش، اجباری اۉرته تعلیمات‌نی برابرلش ثمره‌لی پروگراملرنی طرح و تطبیق اېتیش و آنه تیللریده تدریس قیلـیش زمینـه‌سـینی بـو تیـل‌لـرده سـۉزله‌یـدیگن منطقه‌لرده فراهم قیلیش دولت‌نینگ بورچی دیر.
- دولت بیر واحد تعلیمی نصاب‌نی، اسلام دینـی حکـم‌لـری و ملـی فرهنـگ اساسـیده علمی اصوللرگه مطابق و موافـق طـرح قیلیـب تطبیـق اېتـه‌دی و مکتـب‌لرنینـگ دینـی مضمونلری نصابینی، افغانستانده گی مذهبلرگه کۉره تدوین اېته‌دی.
- عالی، عمومی و اختصاصی تعلیماتی موسسـه‌لرنینـگ قـوریش و اداره اېتـیش دولـت نینگ بورچی دیر. افغانستان تبعه‌لری، عالی، عمومی، اختصاصی و سواد اۉرگنیش تعلیمات مؤسسه‌لرینی دولت اجازه سی بیلن قوره آله‌دیلر.
- دولت تشقی کیشی‌لری گه، عالی، عمومی، اختصاصی، تعلیماتی مؤسسه‌لر قوریشـینی قانونگه مطابق و موافق رخصت بیره‌دی.
- دولت نینگ عالی تعلیمات موسسه‌لری‌گه کیریش شـرایطی و اونگـه بـاغلیق باشـقه ایشلر قانون آرقه‌لی تنظیم اېتیله‌دی.

عزیز و جانه جان وطنیمیز افغانستان نینگ اساسی قانونی گـه مطـابق دولـت عـالی، عمومی و اختصاصی تعلیمات مؤسسه‌لری نینگ یوکسلیشی گه خاص توجه اېتـه‌دی و بـو مؤسسه‌لرگه یخشی شرایطنی یره‌تـیش و آنـه تیلـی‌ده تـدریس اېتـیش زمینـه‌سـی‌نینـگ برابرلشی اۉز بۉینی‌گه آله‌دی و خصوصی تعلیمی موسسه‌لری فعالیتی‌گه رخصت بیره‌دی.

اساسی توشونچه:

دولت اساسی قانون‌گه بناءً عـالی، عمـومی و اختصاصـی تعلیمـات مؤسسـه‌لرنینـگ یوکسه‌لیشی‌گه خاص توجه قیلگن و عالی، عمومی، اختصاصی و آنه تیلده اؤقـیش اوچـون قوله‌ی شرایط یره‌تیشنی اؤز عهده‌سیگه آلگن دیر.

فعالیتلر:

۱- اؤقووچیلردن اوچ کیشی اساسی قانوندن قیرق اوچینچی ماده‌نی اؤقیسین و باشقه اؤقووچیلر دقت بیلن اېشیتسین‌لر. سؤنگره، اؤقووچیلردن ایکّی کیشی توریب، بو ماده‌نینـگ مفهومینی ایتسین.

۲- اؤقووچیلر درس متنیـده یـازیلگن مـادّه‌لـر حقیـده اؤز فکرلرینـی ایکّـی جملـه‌ده یازسین‌لر، کېین اؤقـووچیلردن اوچ کیشـی یـازگن جملـه‌لرینـی توریـب اؤقیسـین، باشـقه اؤقووچیلر، اؤقیلگن جمله‌لر حقیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلر معناسینی سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

معبد، کلیسا، تبعه، لیسانس، اؤرته تعلیمات، تعلیمی نصاب، تنظیم

اوی تاپشیریغی:

قیرق اوچینچی ماده‌نی کتابچه‌لرینگیزگـه یازیـب، کېـین بـو مـادّه نینـگ آنـه تیلـی حقیده‌گی سؤزلرینی یادلب، آنه تیلیده اؤقیش و اؤرگنیش اهمیتی حقیده قیسقه بیـر انشـاء یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اونده‌گی فعل‌لر حقیده دقت قیلینگ:

* انسانلر دایم تعلیم و تربیه و اۉرگنیش‌گه قیزیقیب کېلگن‌لر.

* اۉتگن زمانلرده تعلیم و تربیه و اۉرگنیش معبدلر، مدرسه‌لر و مسجدلرده ممکن بۉلر ایدی.

* زمان اۉتیشی و اۉزگریشی بیلن تعلیم و تربیه هم انکشاف قیله باشله‌دی.

* محمد داودخان دوریده تعلیم و تربیه ساحه‌سیده کتّه اۉزگریشلر یوز بېردی.

یوقاریده‌گی ایشله‌تیلگن فعل‌لرگه اۉتگن زمان فعلی دېیله‌دی.

اۉتگن زمان فعلی:

ایش حرکت نینگ نطق پیتیدن آلدین بجریلیشی نی یا که بجریلمه‌گنینی بېلدیره‌دی.

اۉزبېک تیلیده اۉتگن زمان فعلی نینگ تورلری کۉپ. قوییده اوچ توری کۉرسه‌تیله‌دی:

۱- مطلق اۉتگن زمان (مطلق ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + دی + پیوست یا قۉشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کۉپلیک
یازماق	یازدیم	یازدیک
	یازدینگ	یازدینگیز
	یازدی	یازدیلر

۲- اوزاق اؤتگن زمان (بعید ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازگن ایدیم	یازگن ایدیک
	یازگن ایدینگ	یازگن ایدینگیز
	یازگن ایدی	یازگن ایدیلر

۳- اؤتگن زمان دوام فعلی (استمراری ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ر + ایدی + پیوست یا قؤشیلگن آلماش بیلن یسه‌له‌دی؛

مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

	بیرلیک	کؤپلیک
یازماق	یازر ایدیم	یازر ایدیک
	یازر ایدینگ	یازر ایدینگیز
	یازر ایدی	یازر ایدیلر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده ایتیب اۉتیلگن اۉتگن زمان فعل‌لرینی بېلگیلب کۉرسه‌تینگ:

* مېن اۉتگن کون کتابخانه‌گه بارگن اېدیم.

* بابر بازارگه کېتدی.

* اۉقووچیلر مکتبده درس اۉقیب تورگن اېدیلر.

* مېن کتاب‌نی اوچ کونده توگتدیم.

* حلیمه، مکتب‌گه بارر اېدی.

۲- درس متنیده ایشله‌تیلگن فعل‌لرنی تنلب، علیحده یازینگ. سۉنگ، اولردن اۉتگن زمان فعل‌لرینی کۉرسه‌تینگ، کېین ایکّی اۉقووچی نوبتده توریب، یازگن اۉتگن زمان فعل سۉزینی اۉقیسین، باشقه اۉقووچیلر اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

اۉتگن زمان‌نینگ ایتیلگن اوچ تورینی بېش جمله‌ده ایشله‌تیب کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱-نظم و ترتیب‌نی اۉرگنیش و حیاتده قۉللش.

۲- اۉتگن زمان فعلی‌نینگ بیرنچه تورینی اۉرگنیب، صرف قیلماق و جمله‌لرده ایشلته آلماق.





سۉراقلر:

۱- اگر بیر مکتب اۉقووچیلری، نظم و ترتیب‌نی مراعات اېتمسه‌لر مکتبده قنده‌ی بیر حالت یوز بېره‌دی؟

۲- نظم و ترتیب‌نینگ نیمه فایده‌لری بار دیر؟

نظم و ترتیب

تۉران و همایون لایق و قابل اۉقووچیلردن اېدیلر. بیر کون اۉز درسلری حقیده تۉرانلر اوییده گپیریب اۉلتیرگن اېدیلر. بیردن همایون‌نینگ اېسی‌گه بیر نرسه کېلگن‌دېک بۉلیب، تۉران گه قره‌ب، اوندن سۉره‌دی:

مکتب‌لرینگیزده نظم و ترتیب مسئله‌سی قنده‌ی دیر؟

تۉران، همایون‌گه یوزله‌نیب، بونده‌ی دېب باشله‌دی:

اوّل‌لـرده مکتبیمیزنینـگ ادارەسـی اونچـەلیـک یخشـی ایمـس ایـدی. اؤقـووچیلر لیسەنینگ ترتیب- انتظامینی بوزیب، مکتبده هرج و مرج و اؤز باشـیمچه لیـک قیلردیلـر. اؤقووچیلرنینگ عایلەلری بو حالدن خبر تاپدیلر. تؤپلەنیب معارف ریاستیگه باردیلر. معـارف رئیسی بیلن تانیشگن‌لریدن سؤنگ مکتب قیین چیلیکلرینی ایتدیلر.

معارف ریاستی، باشقه بیر کیشی‌نی مدیر صفتیده تعینله‌دی. ینگی مـدیر جـوده هـم ترتیـب- انتظـامی و ادارەلـی کیشـی ایـدی. او لیسـەگـه کېلیـب، اؤقیتـووچی و مکتـب ایشچیلرینی ییغیب، اؤزینی تانیشتیرگندن سـؤنگ، برچـەنـی ترتیـب- انتظـاملی بؤلیشـگه چارله‌دی.

ینگی مدیر هر ایرته وقت مکتب‌گه کېلیب، مکتب قؤنغیراغینی چالدیرردی و برچه‌نی صنف‌لریگه ییباررردی. بیر کون، درس باشلنگندن سؤنگ، صنف‌گه بارمه‌ی، بیـر- بیرلـری بیلن هزل‌لشیب تورگن نېچه اؤقـووچینی کـؤردی. بـولرنی ادارەگـه آلیـب بـاردی، کـؤپ یومشاق‌لیک بیلن کولیم سیرەب اَیتدی:

عزیز اؤقووچیلر! ترتیب- انتظام‌لی بؤلیش، انسان حیاتیده کؤپ کتّـه اهمیتگـه ایگـه. اگر مکتب، عـایـله، جامعه و مملـکتده ترتیب- انتظام بؤلــمەســه، مـن- مـن‌لیـک و اؤز باشـیمچه‌لیک تاپیلیب، یشـش قیین بؤله‌دی. اَینیقسه، مملکت ترقـی و تمـدن کاروانیـدن کېین قالەدی.

کؤرینگ حیوانلر، قوشلر و دنیاده بار بؤلگن مخلوقلر دایم ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر. مثال صورتده: بال اری‌سی نینگ تیریکچیلیگی گه دقت قیلسک، ملکه، ایرکـک ایشـچی، قراول و بالەلرگـه قـرەیـدیگن (اینـەگـه) اری‌لـری ترتیـب- انتظـام‌نـی مراعـات قیلیـب، تاپشیریلگن بورچ‌لریدن بیر لحظه هم خبرسیز قالمەیدیلر. شونینگ‌دېک چومالی‌لر و باشـقه حیوانلر هم بیر ترتیب- انتظام‌ده یشه‌یدیلر.

کاینات نظامی گه باقسک، برچه‌سی ترتیب- انتظـام‌ده حرکـت قیلـه‌دی. قویـاش و کهکشان‌لر نینگ برچه‌سی بیر ترتیب- انتظام بیلن ایلنه‌دی. اگر بیر ذره‌نـی آلیـب مطالعـه قیلسک، نیوترون و پروتون معین مقدار و معین انتظام بیلن هسته‌ده جایلشـگن و الکتـرون هسته نینگ تېگره‌گیده ایلنه‌دی، ذره (اتوم) ده دایم شو انتظام موجود دیر.

عزیز اؤقووچیلر! اگر بیز و سـیز ترتیـب- انتظـاملی بؤلیـب، اؤز بـورچیمیزنی یخشـی صورتده بجرسک ایل آلدیده محبوب و مکرم بؤلیب، اؤلکه‌میـز گـه قولـه‌ی خـدمت قیلـه آله‌میز دېدی.

اؤقووچیلر، ینگی مدیرنینگ سؤزلرینی دقت بیلن اېشیتیب، اوندن سبق آلدیلر. کېـین، مکتب نینگ ترتیب- انتظامینی مراعات قیله‌میز دېب، اونگه تعهد بېردیلر.

اساسی توشونچه:

ینگی مدیر، اۉقیتووچی، اۉقووچی و مکتب پرسونل‌لرینی ترتیب- انتظام‌لی بۉلیشگه چارله‌دی و هرکیم ترتیب- انتظام‌نی مراعات قیلسه، عایله، ایل و برچه کیشی‌لرنینگ آلدیگه عزیز و مکرم بۉلیب، امن و تینچلیکده یشه‌ی آله‌دی، دېدی. برچه‌لر اونگه مکتب اعضاءسی انتظام‌لی بۉلیشگه وعده بېردیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی تېزلیکده اۉقیسین، اۉقووچیلر دقت بیلن ایشیتیب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

* ینگی مدیر، درس باشلنگندن سۉنگ کیم‌لرنی مکتب صحنیده کۉردی؟
* او، اۉقووچیلرگه انسان حیاتیده قیسی ایشنی کتّه اهمیتگه ایگه‌لیگینی بیلدیردی؟
* اگر مکتب، عایله و مملکتده ترتیب- انتظام (دسپلین) بۉلمه‌سه قنده‌ی حالت یوز بېره‌دی؟
* بال اری‌سی جمعیتی‌نینگ اعضاء سی تاپشیریلگن بورچ‌لرینی قنده‌ی بجره‌دیلر؟
* ذره (اتوم) ده‌گی ماده‌لر دایم قنده‌ی انتظام‌ده دیر؟
* اۉقووچیلر، ینگی مدیر سۉزلریدن کېین نیمه قیلدیلر؟

۲- اۉقووچیلر ایکّی گروپگه بۉلینیب، بیر گروه بال اری‌سی تیریکچیلیگی حقیده و ایکّینچیسی چومالی‌لرنینگ حیاتی حقیده بیر- بیرلری بیلن سۉزلشسین‌لر، کېین هرگروپدن بیر کیشی توریب، گروپ فکرینی اَیتسین.

۳- قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ، سۉنگ ایکّی اۉقووچی توزگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین:

هرج و مرج، تانیشیش، پرسونل، یومشاق، کولیمسیره ماق، قویاش سیستمی، کهکشان

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* تورانلر مکتبی مدیری‌نینگ اداره‌سی اونچه‌لیک قانیقرلی اېمس اېدی.
* ینگی مدیر جوده هم ترتیب– انتظام‌لی و اداره‌چی کیشی اېدی.
* یۉلداش و اېرکین بیرگه‌لیکده درس اۉقی‌یاتگن اېکن.
* مېن ینگی مقاله یازگن‌من.
* اگر مېن بو گپنی ایتگن بۉلسم، مېندن اۉپکه‌له، ایتگن بۉلمه‌سم، نېگه اۉپکه‌له‌ی‌سن؟

مېن، سېنی جمعه کونی، نوروز تېپه‌گه بیرگه باریشگه چقیرماقچی اېدیم، اما یاغمیر یاغگنی اوچون بارالمه‌دیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر، اۉتگن زمان فعلی نینگ تورلری دیر.

۴- اۉتگن زمان حکایه فعلی (نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + گن + نا مستقل آلماش، همده بویروق فعل + یب + نا مستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی دن:

بیرلیک	کۉپلیک	بیرلیک	کۉپلیک
یازگن‌من	یازگن‌میز	یازیب‌من	یازیب‌میز
یازگن‌سن	یازگن‌سیز	یازیب‌سن	یازیب‌سیز
یازگن	یازگن‌لر	یازیب‌دی	یازیب‌دیلر

۵- اۋتگن زمان شرط فعلی (شرطی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل+گن+بۋلسه+پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کۋپلیک
یازگن بۋلسم	یازگن بۋلسک
یازگن بۋلسنگ	یازگن بۋلسنگیز
یازگن بۋلسه	یازگن بۋلسه‌لر

۶- اۋتگن زمان ایستک میل فعلی (التزامی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ماقچی + ایدی + پیوست آلماش‌دن یسه‌له‌دی؛

مثال: "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کۋپلیک
یازماقچی ایدیم	یازماقچی ایدیک
یازماقچی ایدینگ	یازماقچی ایدینگیز
یازماقچی ایدی	یازماقچی ایدیلر

۷- اۋتگن زمان ملموس حکایه فعلی (ملموس نقلی ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + ایکن + نامستقل آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کۋپلیک
یازه‌یاتگن ایکن‌من	یازه‌یاتگن ایکن‌میز
یازه‌یاتگن ایکن‌سن	یازه‌یاتگن ایکن‌سیز
یازه‌یاتگن ایکن	یازه‌یاتگن ایکن‌لر

۸- اۉتگن زمان ملموس فعلی (ملموس ماضی):

بو فعل، بویروق فعل + ه + یاتگن + اېدی + پیوست آلماش بیلن یسه‌له‌دی، مثال "یاز" بویروق فعلی‌دن:

بیرلیک	کۉپلیک
یازه‌یاتگن اېدیم	یازه‌یاتگن اېدیک
یازه‌یاتگن اېدینگ	یازه‌یاتگن اېدینگیز
یازه‌یاتگن اېدی	یازه‌یاتگن اېدیلر

۹- اۉتگن زمان دوام حکایه فعلی (مستمر نقلی ماضی):

بیرلیک	کۉپلیک
یازر اېکن‌من	یازر اېکن‌میز
یازر اېکن‌سن	یازر اېکن‌سیز
یازر اېکن	یازر اېکن‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده اۉتگن زمان فعل‌لرینی، بېلگیلب کۉرسه‌تینگ:

* مېن اۉتگن کون کابلدن کېلگن اېدیم.
* سېن قه‌ییرگه کېتماقچی اېدینگ؟
* اۉقیتووچیلر مکتبده درس بېرر اېدیلر.
* مقاله‌نی توگتگن بۉلسنگ، اۉقیتووچینگگه تاپشیر.
* سېن، مېنگه کابل خاطره‌لریدن ایتیب بېرماقچی اېدینگ، اېندی ایتیب بېر!
* مېن اوی تاپشیریق‌لرینی توگته‌یاتگن اېدیم که برق کېتیب قالدی.
* بیر ینگی قیسقه حکایه یازه‌یاتگن اېکن‌سن، دېب اېشیتدیم. بو گپ تۉغریمی؟
* اولر کابلده یشر اېکن‌لر.

۲- قوییده‌گی جدول‌نی تۉلدیرینگ:

۱	۲	۳	۴	۵	۶	۷	۸
الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ	الـ
پ	ا	ن	ت	ق	هـ	د	ن
	و	گ	م		چ	م	گ
		هـ	ا	ن			
				د	پ	ی	ل
					ا	ل	ن
						ک	ا
							ق

۱- پهلوان، بهادر

۲- اۉت

۳- شعله

۴- مدعاسینی قانـدیریش اوچـون باشـقه بیرکیشـی‌گـه قیلیـنگن مراجعـت، تـیلش، سۉره‌ش، خواهش

۵- صابون قالدیغی، یوویله- یوویله یوپقه بۉلیب قالگن صابون.

۶- آق و قره، ابلق

۷- یلغانچیلیک، فریب‌گرلیک

۸- اۉت آلماق، شدتلی یانغین

اوی تاپشیریغی:

اۉتگن زمان فعلی نینگ برچه تورلرینی (قیلماق) فعلـی بـیلن آلتـی کیشـیگه صـرف قیلیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ!

آلتینچی درس

هدفلر:

۱- اؤقووچیلر شیراقنی تنیب، اؤلمس حماسه‌سینی اؤقیب بیلسین‌لر.
۲- اؤقووچیلر شیراق حماسه‌سیدن اؤرنک آلیب ضرورت وقتیده اؤز وطن‌لری و خلقلریگه مردلرچه خدمت قیله آلسین‌لر.
۳- اؤقووچیلر کېله‌سی زمان فعلینی بیلیب، ایشلته آلسین‌لر.

شیراق حماسه‌سی

شیراق حماسه‌سی هم توماریس حماسه‌سی سینگری اؤرته آسیا اولوسلری‌نینگ یات‌لر و تجاوزچیلرگه قرشی قیلگن اؤلمس کوره‌شلری‌نینگ ینه بیر کؤرینیشی بؤلیب و انه‌شو زمینه‌ده توغیلگن دیر.

کوره‌شچن قهرمان مساژیت‌لر تماندین کوروش اردوسی‌نینگ نابود بؤلیش‌لیگیدن ایران‌نینگ سؤنگگی پادشاه‌لری آینیقسه ساسانیلر سلاله‌سی‌نینگ شاه‌لری اوندن عبرت آلمه‌یدیلر و اولر ینه اؤرته آسیاگه ایزمه‌ایز هجوم کېلتیریب تالان و تاراج گه باشله‌یدیلر.

دارا (۴۸۵- ۵۲۱) میلادی ییللرده ایران‌نینگ ظالم پادشاه‌لریدن بؤلگن ایدی، سک‌لر اویماق‌لری‌گه قرشی (۵۱۲)نچی میلادی ییلده کتّه بیر هجوم‌نی یؤلگه سالماقچی بؤله‌دی. سک اویماقلری‌نینگ تینچلیگی و آراملیگی خطر بیلن یوزمه-یوز بؤله‌دی ایرانلیک تجاوزچیلر اولرگه یقین‌لشه‌دیلر.

سک قبیله‌لری نینگ باشلیغ‌لری آمرگ، سکسفر، آمریس خصم‌لریگه قرشی قیله‌دیگن اوروشلری‌نینگ پلانینی تیارله‌یدیلر، انه‌شو وقتده شیراق اولرنینگ آلدیگه کېله‌دی.

او آنه وطنی و خلقی اوچون قربانلیک که تیارلنه‌دی، شیراق اؤزینی یره‌لی ایته‌دی و سک‌لردن اؤچ آلیش بهانه‌سی بیلن دارا اردوسی خدمتیده قرار آله‌دی و ایران لشکرینی

رهبرلیک قیلیش‌گه حاضر بۉله‌دی و ایران پادشاه‌سی دارا نینگ قشونینی یېتّی کېچه و کوندوز شهردن اوزاق سووسیز و اۉت‌سیز چول و بیابان‌گه آلیب باره‌دی.

خصم کوچ‌لری‌نینگ هلاکتی حتمی بۉله‌دی، دارا اردوسی سک‌لردن قیسی بېلگـی و علامه تاپمه‌یدی، یېتینچی کونی شیراق‌نی تیله‌تیب باشینی آلماقچی بۉله‌دی.

لېکن شیراق روحیه‌سیگه اونینگ وحشی‌لر و خونخورلردېک قیله‌دیگن بو ایشی قیسی تأثیر اېتمه‌یدی، او ایران اردوسی باشلیغی‌گه بلند آواز بیلن اَیته‌دی:

مېن یلغوز بیر اۉزیم، کتّه بیر اردونی باشلیغی بیلن یېنگدیم. سـېویملی و جانـه جـان عزیز اویماغیم سک‌لر باشیگه توشـگن کتّـه بلانــی رفـع قېلـدیم، اسـتیلاچی و تجـاوزگر، دارانینگ قشونینی اۉلیم سری یۉللتدیم تۉرت یانینگیز شرق، غرب، شـمال، جنـوب، یېتـی کونلیک یۉل دیـر. هـر یـۉل‌گـه ایسـته‌سـنگیز، کېتـه بارینـگ، همـه یـۉل‌لـر بیـر دیـر، همه‌لرینگیزنی آچلیک و سووسیزلیک نابود اېته‌دی.

اگر مېنینگ قانیم بو یېرده تۉکیلسه، هدر کېتمه‌یدی، اۉز هدفیم گه یېتیشدیم، آلگـن قراریم سک‌لر اویماقلرینی دارا نینگ قُل‌لیک و اسارتی‌دن قوتقردی، دشمن هلاکت سـری یۉللـه‌نیب، دارا اردوسی نینگ کۉپی تلف و نـابود بۉلـه‌دی، دارا پادشـاه بیـر تعـداد قـالگن قوتگن عسکرلری بیلن کۉپ رنج و عذاب نینگ چـیکّن‌لریـدن کېـین، باشـلریگه توشـگن حتمی اۉلیم چنگالی‌دن قوتیله دیلر.

عزیز اۉقووچیلر کۉره‌سیزمی؟ آنه وطنی و خلقی شیراق‌گه بی‌پایـان کـوچ و قـدرت و تېمیرسینگری سینمس عزم و اراده بغیشله‌یدی.

اساسی توشونچه:

شیراق حماسه‌سی اۋرته آسـیا اولوسـلری نینـگ یـاتلر و تجاوزلرگـه قرشـی اۋلمـس حماسه‌سی کوره‌شلری نینگ بیر کۋزگوسی دیر، فارس شاهی کوروش نینـگ مسـاژیتلرگه قرشی اېتکن ناکام هجومیدن ساسانلر پادشاه‌لری اَینیقسه دارا اولرگـه قرشـی ایزمـه- ایـز یوریشگه باشله‌دی. انه‌شو وقتده شیراق تاپیلیب، سک‌لر ایماقلری نینگ قازانیشـی اوچـون اوروش پلانینی توزدی و دشمن قشونینی یېتّی کېچه و کوندوز شـهردن اوزاق سووسـیز و اۋت‌سیز بیر چۋل و بیابان گه یۋللـب، هلاکـت‌گـه اوچـره‌تـدی. شـیراق اۋزینـی خلقـی و وطنیگه قربان قیلیش بیلن، خطرنی ایل- اولوسی باشیدن دفع اېتدی.

فعالیتلر:

۱- اۋقیتووچی درس متنینی اۋقی‌یاتگنده اونی بوتون دقت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سۋراقلرگه جواب بېرینگ:

- شیراق حماسه‌سی ایران‌نینگ قیسی پادشاه‌سی زمانیده یوز بېردی؟
- شیراق، نیمه اوچون بو حماسه‌نی یره‌تدی؟
- شیراق، سک‌لر قبیله‌لری باشلیغی بیلن، باسقینچی ایران پادشاه‌سیگه قرشی قنده‌ی قرارنی آلدی؟
- شیراق ایران پادشاه‌سی‌نینگ لشکرینی یېتّی کېچه و کونـدوز شـهر و آبادلیـک‌دن اوزاق سووسیز و اۋت‌سیز چۋل و بیابان‌گه یۋللشی‌دن مقصدی نیمه اېدی؟
- شیراق، ایران اردوسی باشلیغی گه، اۋلیمی وقتیده بلند آواز بیلن نیمه دېدی؟
- شیراققه بو حماسه‌نی یره‌تیشده، قنده‌ی تویغو کوچ و قوت بېرر اېدی؟

۲- یانمه- یـان اؤلتیـرگن‌لـر اؤز ارا شـیراق حقیـده صـحبت اېتیـب، اونـدن کېـین هرقطاردن بیر کیشی توریب، شیراق حماسه‌سی باره‌سـیده سـؤزله‌سـین‌لـر و باشـقه‌لـر اؤز فکرلرینی قؤشسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، درس متنینی قیسقچه صورتده باشقه‌لرگه ایتسین.

۴- تـؤرت گروپگـه بؤلینیـب، متنـده‌گـی اؤتگـن زمـان فعللرینـی کتابچـه‌لریگـه کؤچیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

عایله‌لرینگیز اعضالری یاردمی بیلن شیراق حماسه‌سیگه اؤخشه‌گـن بیـرار حکایـه‌نـی تاپیب، یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

– مېن بازارگه بارر‌من، سېن مکتب بارر‌سن، او مدرسه‌گه بارر.

– بیز بازارگه بارر‌میز، سیز مکتب‌گه بارر‌سیز، اولر مدرسه‌گه باررلر.

– مېن بازارگه بارماقچی‌من، سېن مکتب‌گه بارماقچی‌سن، او مدرسه‌گه بارماقچی.

– بیز بازارگه بارماقچی‌میز، سیز مکتب گه بارماقچی‌سیز، اولر مدرسه‌گه بارماقچی‌لر.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده، بارر‌من، بارر‌سن، بارر، بارر‌میز، بارر‌سیز، باررلر، بارماقچی‌من، بارماقچی‌سن، بارماقچی، بارماقچی‌میز، بارماقچی‌سیز و بارماقچی‌لر، کېله‌سی زمان فعلینی انیقله‌ته‌دی.

کېله‌سی زمان فعلی:

سۋزلب تورگن پیت‌دن سۋنگ (کېله‌جکده) بیرار ایش‌نینگ بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگینی گمان، تخمین یۋلی بیلن افاده‌له‌یدی و، (ر)، (رار) و (ماقچی) دېگن قۋشیمچه‌لر و توسلاوچیلر نینگ بیریکتیریشی آرقه‌لی یسه‌له‌دی.

مثال:

تورسون اوزاقدن جیم و خاموش کېلر، دریا سووی‌نی بهار تاشیرر؛ آدم قدرینی محنت آشیرر، قدرلسنگ قدرینگ آشر؛ قدرسیزدن همه قاچر، قارلی تاغلر تورر باشیده، گل و اوی‌لر یشنر قاشیده، چیمچیقلر چیرقیرر، بلبل‌لر سَیره‌ب تورر.

فعالیتلر:

۱– یانمه– یان اۋلتیرگن‌لردن بیر– بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین و باشقه‌لر تۋغری و ناتۋغریلیگی باره‌سیده اۋز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۲– قوییده‌گی جمله‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کۋرسه‌تیب، آستیگه خط چیزینگ:

– مېن کېچقورون ساعت سکّیزده کېلماقچی‌من.

– نادره ایرته گه توشدن کېین مزارشریف دن کابل‌گه کېله‌دیگن بۋلدی.

- بیز ابرته طلا تېپه‌دن تاپیلگن قدیمگی یادگارلیک‌لرنی کۉرگنی کابل موزیمی‌گه بارماقچی‌میز.
- گل نی کۉرماقچی بۉلسنگ، باققه چیق.
- بیز کېله‌جک هفته‌ده بدخشان‌گه بارر‌میز.

۳- قوییده‌گی مقال‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ؛ مقال‌لرده کېله‌سی زمان فعلینی کۉرسه‌تینگ و مفهومینی هر قطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین.

- قیرققه چیده‌گن، قیرق بیریگه هم چیدر.
- درد کېتگنده، اویقو کېلر.
- بویورگن آش‌گه تیش تېگر، یاز تېگمه‌سه، قیش تیگر.
- مقتنچاق‌نینگ ماتی چیقر، جام قازان‌نینگ تاتی چیقر.
- غرورلیک غربت گه سالر.
- یمان دن شیطان هم قاچر.
- قازان‌گه یقین‌لشسنگ، قاره‌سی یوقر، یمانگه یقین‌لشسنگ، بلاسی یوقر.
- بخیل احسان‌دن قاچر، خسیس مهمان دن قاچر،
- توده‌دن اجره‌لگن، تۉرگه توشر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی توریب، کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی بیر جمله اَیتسین باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بېلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

کېله‌سی زمان فعلینی انیقلاوچی تۉرت- بېش جمله و یا قیسقه بیر مطلب یازیب کېلتیرینگ.

بېشینچی درس

هدفلر:

۱- پادشاه خواجه حقیده معلومات تاپیش.
۲- پادشاه خواجه‌نینگ ادبی میراثی و اثرلرینی اۉقیب و حیاتیده فایده‌لنیش.
۳- فعل میل‌لرینی بیلیب، سۉز و یازووده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- یازووچی دېب کیم‌نی اَیته‌دی؟
۲- یازووچی‌نینگ شاعردن نیمه فرقی بار؟

پادشاه خواجه بلخی

پادشاه خواجه بلخی اۉزبېک حکایه‌چیلیگیده جوده مهارتلی شاعر و یازووچیلردن دیر. او، تۉقّیزینچی هجری عصریده اۉزبېک ادبیاتی تاریخیده کتّه حصه قۉشگن زبردست قلم تېبره‌ته‌دیگن شخصیت‌لردن سنه‌له‌دی.

اونینگ تیریک‌لیگی و ایجاد اېتگن ادبی میراثی حقیده آز معلومات بار. بو اولوغوار شاعر و یازووچی عبدالوهاب خواجه بلخی‌نینگ اۉغلی بۉلیب، بیر اتاقلی روحانی عایله قۉینیده بلخ شهریده توغیله‌دی. آته بابالری خراسان‌نینگ سیدلری و بویوک شخصیت‌لری جمله‌سیدن بۉلیب، صدرلیک و شیخ الاسلام‌لیک مرتبه‌لریده خدمت کۉرستگن.

پادشاه خواجه، بیر روحانی عایله‌ده توغیلیب، دینی بیلیم‌لرنی اۉزلشتیرگندن تشقری، دنیالیک بیلیم‌لردن غافل قالمه‌ی هنر و ادبیات‌نی یخشی اۉرگنیب آله‌دی، آز وقتده اۉز زمانه‌سی‌نینگ اېنگ آتاقلی و یېتوک عالم‌لری قطاریده اۉرین آله‌دی، او، تاریخی اثرلرنی اۉقیب، قدیمی و اېسکی داستانلر و حکایه‌لر و خلق آغزه‌کی ادبیاتی حقیده کېنگ معلومات‌گه اېگه بۉلیب، اۉزی هم بیر قنچه حماسی و غنایی اثرلرنی یره‌تیش‌گه باشله‌یدی.

پادشاه خواجه، بدیعی و هنری اثرلریده، خواجه تخلص ایته‌دی و انه‌شو تخلص بیلن شهرت قازانه‌دی و اؤز اثرلرینی نقد ایتیلیشی اوچون ظهیرالدین محمد بابر حضوری‌گه ییباره‌دی.

پادشاه خواجه نینگ ادبی میراثی‌ده کؤپینچه حماسی و غنایی موضوعلر جایلشگن. اونینگ غنایی اثرلری هنوزگچه دیوان شکلینی آلمه‌گن، بدیعی اثرلری و اونینگ شعر و یازووچیلیکده استعداد و ملکه‌سی یوقاری‌لیگی انیق و یقّال صورتده کؤرینه‌دی.

پادشاه خواجه باشقه اولوغ شاعرلریمیزدیک تورلی ادبی ژانرلرده اثرلر یره‌تگن. او ایجاد ایتگن قطعه، رباعی و باشقه ادبی تورلرده، اخلاقی موضوعلر، کیره‌کلی عنعنه‌لر، خلق تفکری و ایشانچلری عکس ایتگن و کتابخوانلرگه پند و اؤگیت بیره‌دی، لیکن غزل‌لریده محبوب وصالی، تیریک‌لیککه عشق و محبت کبی موضوعلرنی قیزغین و النگه‌لی حالده کؤریش ممکن. شعرلریده کؤپینچه رعیت سیورلیک و عدالت خواهلیک سینگری موضوعلرنی هم ایلگری سوریب، اولرنی قؤلله‌ب قوتله‌یدی. کیره‌ک بؤلمه‌گن تورلی سلبی عامل‌لر و ناقوله‌ی عنعنه‌لر و عرف و عادتلرنی قره‌له‌یدی.

پادشاه خواجه، نوایی‌نینگ حیرت الابرار اثری جوابیگه مقصد الانوارنی یره‌ته‌دی، سعدی شیرازی‌نینگ گلستان اثری و مولانا نورالدین عبدالرحمن جامی‌نینگ بهارستان اثری طرزیده گلزار حکایه‌لری تؤپلمی‌نی تألیف ایتیب، بلخ حاکمی هشترخانی‌لر سلاله‌سی‌نینگ نماینده‌سی کیستین قراسلطان اؤغلی جانی بیک که اهداء ایته‌دی. شونینگدیک پادشاه خواجه گلزار اثری‌گه اؤخشه‌گن مفتاح العدل دیگن ینه بیر حکایه اثرنی یره‌ته‌دی.

رعیت ایرور میوه‌لی بیر یاغاچ
سوو بیرسنگ انگه، میوه بیرور سینگا
سالور میوه‌سینی بؤلور برگ ریز
خزان ییلی دیک قیلسه انگه جفا

سائل دن اېورمه یوز، داغی احسان قیل
دردیگه طبیب‌لر کبی درمان قیل
عالم ارا هر نې مشکل توشسه سنگا
لطف ایله و مشکل ایش‌لرین آسان قیل

نارنج سووی بزم ایچیده مُل بۉلمس
هر شوره نهال قابل گل بۉلمس
یوز مینگ ییل اگر فراغ ایله توتسه مقام
هرگز چمن ایچره زاغ، بلبل بۉلمس

کیم که سېنینگ عیبینگ‌نی اَیتر سنگه
شفقت ایله، لطف و کرم قیل انگه
دوستینگ اول دیر، انی تحقیق بیل
هر نې دېسه سۉزی‌نی تصدیق قیل
دوست سۉزی ار طبعینگه کېلسه یمان
دېمه یمان کیم اېرور اول نوش جان

اساسی توشونچه:

پادشاه خواجه بلخی خراسان‌نینگ سیدلریدن بۉلیب، اۉزبېـک تیلـی حکایـه‌چیلیگیـده تۉقیزینچی هجری عصرنینگ جوده مهارتلی شاعر و یازووچیلردن سنه‌له‌دی. اونینگ ادبی میراثی کۉپراق حماسی و غنایی شکلیده دیر. شعرلریده کۉپراق رعیت سېورلیک و عـدالت خواهلیک، عشق و محبت، اجتماعی- اخلاقی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی اۉقی‌یاتگنده قونت و دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- پادشاه خواجه اۉلکه‌میزنینگ قیسی ولایتیده و قچان توغیلیب یشر اېدی؟
- آته بابالری خراسانده قنده‌ی رتبه‌لری بار اېدی؟
- پادشاه خواجه قنده‌ی بیر عایله‌ده دنیاگه کېله‌دی و قنده‌ی قیلیب آز وقتده یېتوک عالم‌لر قطاریده اۉرین آله‌دی؟
- پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثیده قنده‌ی موضوعلر جایلشگن دیر؟
- پادشاه خواجه قیسی ادبی ژانرلرنی قۉلله‌گن دیر؟
- اونینگ قطعه و رباعی‌لریده قیسی موضوعلر عکس اېتیریلگن دیر؟
- غزل‌لریده اېسه قیسی موضوعلر ایلگری سوریله‌دی؟
- پادشاه خواجه گلزار اثرینی کیم‌گه اهدا اېته‌دی و حیرت الابرار جوابیگه قیسی اثرینی یازه‌دی؟
- مفتاح العدل اثرینی کیم‌گه نسبت بېره‌دیلر؟

۲- تۉرت گروپگه بۉلینیب، درس متنیده‌گی شعرلرنی دکلمه شکلده اۉقیب، اۉرگه‌نینگ!

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، درس متنی‌نی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

۴- یانمه‌-یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه بحث‌لشیب متنده‌گی کېلمه‌سی‌زمان فعللرینی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۵- یانمه‌-یان اۉلتیرگن‌لر اۉز ارا پادشاه خواجه‌نینگ ادبی مېراثی حقیده فکرلرینی المشتیریب، قیسقه بیر متن یازسین‌لر.

۶- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، درس موضوعسی باره‌سیده فکرلرینی باشقه‌لرگه اَیتسین.

اوی تاپشیریغی:

پادشاه خواجه حقیده بیلگن‌لرینگیزنی قیسقچه یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقینگ آستیگه خط چیزیلگن کلمه‌لرگه توجه قیلینگ:

– آته‌م انجنیر، او فابریکه دن کېلدی.

– اېرته‌لب وقت، کابل‌دن کېتسم کېره‌ک.

– اۉغلیم درس اۉقیمه‌سنگ کامیاب بۉلمه‌ی‌سن.

– بوگون کېچه بیزنیکی‌ده مهمان سیز، کېلیشینگیز ضرور.

فعل میل‌لری (وجوه فعل):

فعل‌ده سۉزلاوچی نینگ ایش، حرکت‌گه مناسبتی‌نی بیلدیروچی فعل میلی دېیله‌دی.

فعل میل‌لری، ایش، حرکت بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی حقیده، خبر، بویوروق، ایستک، شرط معنالرینی انگله‌ته‌دی. فعل میل‌لری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.

۱– خبر میلی، ۲– بویوروق– ایستک میلی، ۳– شرط میلی

مثال:

۱- خبر میلی (اخباری وجه):

– اۉقیدیم، اۉقی‌مه‌یمن، اۉقیماقچی‌من

– یازگن اېدیم، یازماقده‌من، یازرمن

– باردیم، باره یاتیرمن

۲- بویوروق- ایستک میلی (وجه امری):

مثال:

– صنفده و صنفدن تشقریده نظافت‌نی سقلنگ.

– توختمیش سېن نظافت باره‌سیده بیر دقیقه گپیریب بیر!

– اۉقووچیلر، اېرته‌لب باتراق مکتب‌گه کېلینگ‌لر!

– بو بېریلگن تاپشیریغلر همه سی بجریلسین!

– الپامیش، اۉرنینگ‌دن توریب، ینگی درسنی اۉقی!

۳- شرط میلی:

مثال:

اېرته‌گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز!

حرمت قیلسنگ، حرمت کۉره‌سن!

- اېکین‌لر اۉز وقتیده اېکیلمه‌سه، حاصلی مۉل بۉلمه‌یدی.

- اېرته‌گه یاغمیر یاغسه کېره‌ک.

- باتور، اېرته کېلسنگ، سېن بیلن کتابخانه‌گه باره‌من.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، اولرده‌گی خبرمیلی، شرط میلی و بویروق میلینی اَیری- اَیری کۉرسه‌تینگ!

۱- بیز، تېریلمه‌ی قالگن پخته‌لرنی تېردیک. تېمور، سېن ایشلمه‌سنگ تیشله‌مه‌ی‌سن. تیریشقاقلیک بیلن اۉقی! اۉقیتووچی نینگ درسینی دقت بیلن تینگله! اونینگ تاپشیریق‌لرینی صدق دل بیلن بجر! اگر مېن ساعت ایکّیده کېله آلسم، درس‌لرینگگه یاردم بېره‌من. اولر کېلسه‌لر، مېنگه خبر بېریشینگیز کېره‌ک. آدم‌لر ترقله‌باشله‌دی، بیز تمانلرگه باریب تورینگ!

۲- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر اۉز آره‌لریده اۉیلب شرط میلی، بویروق میلی و خبر میلینی انیقلاوچی بیر- بیر جمله یازسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزگن جمله‌لریدن بیر- بیر جمله اۉقیب بېرسین. باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، فعل میل‌لری حقیده سۉزله‌سین. همده اونینگ تورلرینی انیقلاوچی جمله‌لر اَیتیب بېرسین. باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغریلیگی باره‌سیده فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل میل‌لرینی انیقلاوچی بیر قیسقه مطلب یازیب کېلتیرینگ.

سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- ملی وحدت‌نینگ مفهومی گه توشینیب، حیاتده اونینگ عمل‌گه آشیریش.

۲- فعل میل‌لر (وجوه فعل) نی اؤرگنیش و جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- ملی وحدت دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- ملی بیرلیک قچان اؤرنه‌تیله‌دی؟

ملی وحدت

جانه جان وطنیمیز عزیز افغانستان خلقلری قه‌ی یېرده استقامت قیلیشمه‌سین، قیسی تیلده سؤزلشمه‌سین، قیسی قوم‌گه منسوب بؤلمه‌سین، بیر دوستانه کتّه عایله‌ده یشه‌ماقده‌لر؛ نېگه اولرنینگ تقدیرلری، امید و آرمانلری، احساس و تویغولری، تشویش و نگرانلیکلری و حیاتلرده‌گی برچه مادّی و معنوی نیازمندلیکلری مشترک دیر. یورتیمیز خلقلری اؤرته‌سیده‌گی بو قرداشلیک، ایناغه‌لیک، دوستلیک و صمیمیت اولرنینگ بوزیلمس و اوزیلمس اتفاقلری و اتحادلری‌نینگ رمزی بؤلیشی‌دن علاوه بوگون‌گه کېلیب، جانداشلیک قانداشلیککه هم اَیله‌نیب قالگن.

قویاش نوری طبیعت‌نینگ گُللب، یشنه‌شی اوچون قنچه‌لیک ضرور بؤلسه بو وحدت و اتحاد اوشنچه‌لیک خلقیمیز اوچون هردایم ضرور دیر. وطنداشلریمیزنینگ سلامت‌لیگی، اېل یورتی‌نینگ بایلیگی، حیات‌نینگ قنچه‌لیک بدولت و تؤکین- ساچین و قدرتلی بؤلیشی، اېرکین یشش، بیراوگه آزار بېرمس‌لیک، اؤلکه‌میز استقلالی، افق‌لرینی نورلی قیلیش و شهر و قیشلاقلرنی آباد اېتیش مقدس توپراغیمیزنی گل‌گه بورکب و بیر گوزه‌ل و چیرایلی حیات‌نی یره‌تیش‌نینگ برچه‌سی ملی وحدت‌گه باغلیق دیر.

بولردن اؤته ملی وحدت بیر جامعه‌نینگ ترقیاتی‌گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. ملی وحدت بیر جامعه‌ده تأمین و تحکیم بؤلمه‌گنده و بیلیملی و جان کویر فرزندلری مذکور جامعه

نینگ ایشلریده بېواسطه قتنشمه‌گن‌لریده اونینگ ترقی و تعـالی معراجـی گـه کۉتریلیشـی ممکن ایمس.

دېمک ملت‌لر اۉرته‌سیده اگر ملی وحدت چین‌دن تأمین بۉلمسه، تېز آره‌ده بوزولیـب- سوزولیب کېته‌دیلر. بیر ملت‌ده ملی وحـدت او وقتـده تـأمین اېتیلـه‌دی کـه مـذکور ملـت خلق‌لری ایچیده اجتماعی عدالت تأمین بۉلسه و اونـده یشـه‌یـاتگن برچـه اولوسـلر قـانون تۉغریسیده برابر حق و حقوق‌گه اېگه بۉلسـه‌لـر و ملـی، مـذهبی، فرهنگـی کۉپچیلیـک و خیلمه- خیل‌لیکلرنی تن آلسه‌لر. اگر بو ایش کۉپچیلیک و خیلمه- خیل قوم‌لردن تشـکیل تاپگن ملت و جامعه‌لرده نظرده توتیلمسه بیر اۉلکه‌ده واحد و متحد ملـت نینـگ قوریشـی ناممکن بیر ایش دیر.

انسان‌نینگ توغیلگن جایی همیشه کۉزی‌گه ایسّیق کۉرینه‌دی. آنه یورت؛ بوکیندېک قانی تۉکیلگن یېر آدمی عمری‌نینگ اېنگ معنـالی رمـزی صـفتیده انسـان‌نینـگ او بـیلن نهایت عضوی و چمبرچس علاقه‌دارلیگی‌نینگ محصولی سنه‌له‌دی. انه‌شو باعث دیـر کـه وطن بختی؛ خلق بختی و خلق بختی اېسه وطن بختی نینگ؛ رمزی، ترجمانی و افاده‌سی بۉلیب قاله‌دی و ملت تقدیری وطن تقدیری‌گه و وطن تقدیری ملـت تقدیریگـه بـاغلنگن بۉله‌دی.

انسان، انسان بۉلیب، ایسینی تنییدی هردایم روشن‌لیککه، اېزگولیککه، دوست‌لیککـه، برادرلیککه اینتیلیب کېله‌دی. اونینگ اېنگ یخشی و بیلیملـی فرزنـدلری انـه‌شـو مقـدس آرزونی همیشه ایزلب اوته‌دیلر و زمانلر کېلیب کېته‌دی و اولر بو تبرک نیت‌لرینی عمـل‌گـه آشیریش‌گه قتّیق امید بیلدیره‌دی.

اساسی توشونچه:

ملی بیرلیک و اۋلکه تینچلیگی و آبادانلیگی خلق‌نینـگ محنـت و حرکـت، تـلاش و اینتیلیش‌لریگه تېگیشلی دیر. اولوس‌نینگ کېنگ اتحاد و اتفاقی نتیجه‌سیده همـده اولکـن سعی و بویوک همت آرقه‌لی هر بیر ملت ملی وحدتگه اېریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۋقووچیلر، اوچ- تۋرت دقیقه درس متنینی جیم اۋقیسین‌لر.

۲- اۋقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنینی توریب، قرائت قیلسین‌لر.

۳- اۋقووچیلردن ایکی کیشی ملی وحدت باره‌سیده اۋز بیلگن‌لرینی باشقه‌لرگه اَیتیـب بېرسین.

۴- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

- محصول، افاده، رمز، آنه یورت، تقـدیر، اېزگـو، تبـرک، تویغـو، قـرداش، جانـداش، قانداش، تۋکین- ساچین، معراج، تکثر، تنوع

۵- انسان عمری‌نینگ اېنگ معنالی رمزی نیمه‌دن عبارت دیر؟

۶- انسان‌نینگ توغیلگن جایی نېگه کۋزی‌گه ایسّیق کۋرینه دی؟

۷- خلقلریمیز اۋرته‌سیده نیمه نرسه قانداشلیک و جانداشلیککه اَیله‌نیب قالگن؟

۸- خلقیمز سلامتلیگی و اېل و یورت بایلیگی نیمه نرسه بیلن باغلیق دیر؟

۹- اگر بیر ملت ایچیده ملی، مذهبی و فرهنگـی تکثـر و تنـوع‌گـه تـن آلینمسـه او ملتده نیمه ایش یوز بېره‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

ملی وحدت باره‌سیده بیر قیسقه مقاله کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اؤقیدیم، اؤقی یاتیب‌من، اؤقیماقچی‌من. ۲- یازگن ایدیم، یازماقده‌من، یازرمن.
۳- باررديم، باره‌یاتگن ایدیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل‌نینگ "انیق‌لیک میلی" قؤلله‌نیلگن، شونینگ اوچون "انیق‌لیک میلی" یا وجه اخباری" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش-حرکت‌نینگ اوچ زماندن بیریده بجریلیشی یا که بجریلمس‌لیگیدن خبر بیرووچی فعل، فعل‌نینگ انیق‌لیک میلی دییله‌دی. بو میل، اوچه‌له (اؤتگن، حاضرگی، کیله‌سی) زمان معنالرینی انگله‌ته‌دی؛ مثال اوچون: کیتدی (اؤتگن زمان)، کیته‌یاتیبدی یا کیته‌یاپتی (حاضرگی زمان)، کیتماقچی (کیله‌سی زمان).

قوییده‌گی مثال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- بیز، نوایی شعرینی اؤقیدیک. ۲- نوایی شعرلری ترقله باشله‌دی.
۳- نوایی شعرلریده ملی تویغولر بار، بیز اونی قونت بیلن اؤقیمیز.
۵- نوایی شعرلرینی اؤقیب تورینگ. ۶- ارسلان، نوایی شعرلرینی اؤقیماقچی.
۷- مکتب اؤقووچیلری نوایی شعرلرینی ترانه قیلیب اؤقی‌یاتیبدیلر.
یوقاریده‌گی مثال‌لرده اوچه‌له زمان قؤلله‌نیلگن.

فعالیتلر:

۱- "انیق‌لیک میلی" دن اؤنته مثال یازینگ‌لر.
۲- درس متنیدن فعل‌نینگ انیق‌لیک میل‌لرینی تنلب، نوبت بیلن اوچ- تؤرت کشی باشقه‌لرگه اَیتیب بیرسین.
۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل‌نینگ انیق‌لیک مَیلی‌نی بیر جمله‌ده ایشله‌تیب باشقه‌لرگه اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

فعل‌نینگ انیقلیک مَیلینی نظرده توتیب، کتابچه‌لرینگیزگه بیش-آلتیته جمله یازیب کیلتیرینگ!

تۆقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- حضرت ایوب(علیه‌السلام) حقیده معلومات تاپیش.

۲- بویروق- ایستک میلی (وجه امری) حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته‌آلیش.

سۆراقلر:

۱- حضرت ایوب(علیه‌السلام) قنده‌ی کیشی ایدیلر؟

۲- نیمه اوچون الله ﷻ حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی سینه‌دی؟

صبر و چیدم

حضرت ایوب(علیه‌السلام) الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بیری دیر. پرهیزگار، صابر و تقوالی پیغمبر ایدیلر. دایم قشّاق و مسکین‌لرگه مهربان بۆلیب، یتیم و یسیرلرگه یاردم بیرر ایدیلر. اویلریگه کېلگن قوناقلرنی آچیق یوز بیلن کوتیب آلر ایدیلر. قریننداشلرینی دایم الله ﷻ عبادتیگه دعوت قیلر ایدیلر.

مفسرلر اَیتیشلریگه کۆره، حضرت ایوب(علیه‌السلام) روم نینگ حوران دېگن منطقه‌سیده یشر ایدیلر، کتّه عایله‌لی، بای، ماللر، باغلر و کېنگ یېرلر اېگه‌سی ایدیلر. الله ﷻ بو سبور بنده‌سینی سینه‌ماق اوچون بوتون اهل- عایله‌سی و بار- یۆقینی تورلی سببلر آرقه‌لی یۆق قیلدی همده تیل و یوره‌کلریدن تشقری بوتون اعضالرینی یره باسیب قتّیق کسل لیککه یۆلیقدیلر و یقین اۆرتاقلری او کیشی‌دن قاچیب، یاردم بېرمه‌دیلر، حتی بو کیشینی شهردن قوودیلر. فقط‌گینه وفالی و سبور خاتین‌لری، کېچه-کوندوز خدمت‌لریگه، بېل باغلب تورگن ایدی.

اولرنینگ بار– یؤقلری توگللندی، یېگولیک نرسه‌لری قالمه‌دی، شونینگ اوچون خاتین‌لری چاره‌سیز بؤلیب، کیشی‌لرنینگ اوی‌لریگه خدمت قیله‌باشله‌دی و آغیر محنت یؤلی بیلن حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ یېمک‌لرینی تاپیب کېلر ایدی.

هر قنچه حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه مصیبت، قیین‌چیلیک و عذاب کؤپه‌یسه، اوشنچه صبر و چیده‌ملری کؤپراق بؤلر ایدی. دایم تیل‌لریگه ذکر، تسبیح و تهلیل اَیتیب، الله تعالی‌گه اؤزلرینی تاپشیرگن ایدیلر و مهربان خاتین‌لری هم دایم خدمت قیلیشیدن چرچه‌مس ایدی و الله تعالی یؤلیقتیرگن بلا و مصیبتلرگه کؤنیب، صبر و چیده‌ملری کؤپه‌ییب، کوچلیراق بؤلر ایدیلر.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌ملری، قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌گن برچه کیشی‌لرگه ضرب المثل بؤلدی.

مفسرلر نینگ ایتیشلریچه، حضرت ایوب(علیه‌السلام) اؤن سکّیز ییل شو قیین‌چیلیککه دوچ کېلدیلر. شو اؤن سکّیز ییلده، هېچ قچان امیدسیزلیککه توشمه‌ی، دایم آدیم‌لری استوار، اراده‌لری مستحکم بؤلیب، الله تعالی گه توکل قیلگن ایدیلر.

دایم حضرت ایوب(علیه‌السلام) "اي الله ﷻ! اؤزینگ اهل– عیال و مال– بایلیک‌نی بېره‌سن و ینه اؤزینگ بولرنی آله‌سن" دېب، دعاقیلر ایدیلر.

شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی، الله ﷻ رحمتیدن مایوس قیلماقچی بؤلیب، قیین‌چیلیکلرینی کؤپ خوفلی و آغیر قیلیب کؤرستدی، اؤشه پیتده حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیدن شیطان وسوسه‌سیدن ساغ– سلامت قالیشنی التجا قیلدی و یؤلیقتیرگن بلا و مصیبتلردن قوتیلیشنی ایسته‌دی.

الله تعالی، حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ دعاسینی اجابت قیلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام)گه اياغینگنی یېرگه اور دېب، بویوردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) ایاغلرینی یېرگه اوردیلر، ایاغلری آستیدن بیر بولاق چیقیب، سووی آقه‌باشله‌دی. الله(جل جلاله) تمانیدن، "اي ایوب، شو بولاقدن آقه‌یاتگن سووگه چؤمیل و اوندن ایچ" دېب ندا کېلدی. حضرت ایوب(علیه‌السلام) بولاققه چؤمیلیب، سوویدن ایچدیلر، درد و کسللیک‌لری یؤق بؤلیب، ساغه‌ییب قالدیلر.

الله(جل جلاله)، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه ساغلیک، اولّگیدن کؤپراق بایلیک، اهل-عیال و فرزندلر بېردی.

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سی بو دیر که: اگر بیزلرگه هر قنچه قیینچیلیک یوزلنسه، صبر و چیدملی بؤلیشیمیز کېره‌ک. امیدسیزلیک و قیغونی اؤزیمیزگه یؤل بېرمه‌ی، دایم الله تعالی‌گه توکل قیلیشیمیز ضرور.

اساسی توشونچه:

حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ نینگ پیغمبرلریدن بۇلیب، پرهیزگار، صابر و تقوالی کیشی ایدیلر. دایم فقیر و مسکین‌لرگه مهربان بۇلیب، یَتیم و یسیرلرگه یاردم بیره ایدیلر، الله ﷻ، او کیشینی سینه‌ماق اوچون تورلی قیین‌چیلیک‌لرگه اوچره‌تدی، لېکن حضرت ایوب(علیه‌السلام) برچه سیناولردن مؤفقیتلی اۏتدیلر. کېین الله ﷻ، همه قیین‌چیلیک‌لرینی رفع قیلیب، او کیشی گه تینچلیک و آسوده‌لیک‌نی قیته‌دن اعطا قیلدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنیدن فایده‌لنیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بیرینگ:

* الله ﷻ حضرت ایوب(علیه‌السلام) نی نیمه اوچون بلا و مصیبت‌لرگه یۇلیقتیردی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) قنده‌ی مصیبت لرگه اوچره‌دیلر؟
* کیم حضرت ایوب(علیه‌السلام) خدمتیده قالدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نېچه ییل قیین‌چیلیک‌که دوچ کېلدیلر؟
* شیطان، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه ایش قیلدی؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام) شو اۏن سکّیز ییل قیین‌چیلیک‌لریده نیمه ایش قیلدیلر؟
* حضرت ایوب(علیه‌السلام)، الله ﷻ درگاهیده نیمه دېب، دعا قیلر ایدیلر؟
* الله ﷻ، حضرت ایوب(علیه‌السلام) گه نیمه دېب بویوردی؟
* اخیرده حضرت ایوب(علیه‌السلام) نیمه ایش قیلب، ساغلیققه اېریشدیلر؟

۲- بو حکایه‌نینگ نتیجه‌سینی ایکّی اۏقووچی باشقه‌لرگه اَیتیب بیرسین.

۳- قوییده‌گی لغت‌لرنینگ معناسینی، سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرگه ایشله‌تینگ:

مفسر، حوران، آچیق یوز، بېل باغلش، تسبیح و تهلیل، اجابت

اوی تاپشیریغی:

حضرت ایوب(علیه‌السلام) حکایه‌سی‌نینگ نتیجه‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی مقال‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- گپ‌نی آز سؤزله، ایش‌نی کؤپ کؤزله!

۲- بیرنی کېسسنگ، اؤن‌نی ایک!

۳- بوگونگی ایش‌نی اېرته‌گه قالدیرمه!

۴- تؤغری دوست‌دن اَیریلمه!

۵- توز ایچگن یېرینگده، توزدان‌نی سیندیرمه!

۶- کؤپ‌گه کېسک آتمه!

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بویروق- ایستک میلی بار. بویروق- ایستک میلی‌ده‌گی فعل‌لر ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشی و بجریلمس‌لیگی حقیده، ایستک، التماس، امر کبی معنالرنی انگلته‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی کېره‌کلی سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) . . . . بؤلیب، پرهیزگار و تقوالی . . . . اېدیلر.

* مفسرلر ایتیشلریگه کؤره، . . . . . یېرده یشه‌ب، کتّه عایله‌لی . . . . . . و ثروتمند کیشی اېدیلر.

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ صبر و چیده‌می . . . . بؤلدی.

۲- اؤقووچیلر، بویروق- ایستک میلی‌نی نظرده توتیب، اوچ جمله یازسین‌لر. سؤنگ تؤرت اؤقووچی، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین.

۳- حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ خاتین‌لری حقیده احساس‌لرینگیزنی ایکّی جمله‌ده یازینگ، سۉنگ ایکّی کیشی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

۴- باشقه اۉقووچیلر هم اۉز فکر- تویغولرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- قوییده‌گی جمله‌لردن قیسی‌سی بویروق- ایستک میلی دیر:

* صنفده و صنفدن تشقریده نظافت نی سقلنگ!

* بو بېریلگن تاپشیریق‌لر نینگ همه سی بجریلسین!

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) الله تعالی نینگ پیغمبرلریدن اېدیلر.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کۉره‌سن.

* مېن اۉز یورتیم‌نی، جان و دلیم بیلن سېوه‌من.

* حضرت ایوب(علیه‌السلام) نینگ حال- احوال‌لریدن، ایچ کویر و وفالی خاتین‌لری خبر آلیب، تورر اېدی.

اوی تاپشیریغی:

بویروق- ایستک میلی بار مقال‌لردن تۉرتته‌سینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

اۉنینچی درس

هدفلر:

۱- مصنوعی آی حقیده قیسقه‌چه معلومات‌گه ایگه بۉلیش.

۲- شرط میلی حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- موبایل‌لر قیسی دستگاه آرقه‌لی ایشله‌یدیلر؟

۲- کیم بیرینچی قتله آی اوستیگه قدم قۉیدی؟

مصنوعی آی

اۉتگن زمانلردن بویان، انسان آسمانگه چیقیب، کاینات رمزیدن آگاه بۉلیش‌نی ایستر ایدی، انه‌شو ایستک‌لری بیرینچی قتله میلادی ۱۹۵۷نچی ییلی، اکتوبر آیی‌نینگ تۉرتینچی کونیده سابقه اتحاد شوروی جمهوریتلریده عملگه آشیریلدی.

"سپوتنیگ" دېگن مینوچیسی یۉق مصنوعی آی اۉشه ییل فضاگه ییباریلدی و بیرینچی قتله یېر تېگره‌گیدن اَیلندی و کېینگی فضاگه سفر قیله‌دیگن‌لرگه فضا یۉلینی آچیب بېردی.

تۉرت آیدن سۉنگ، میلادی ۱۹۵۸نچی ییلی فبروری آییده امریکا تماندن "بیرینچی اکسپلورر" دېگن مصنوعی آی یېرنینگ مداریگه ییباریلدی. بو کتّه علمی یوتوق‌لردن اوچ ییل اۉتگندن کېین، میلادی ۱۹۶۱نچی ییل، اپریل آییده، ینه هم اتحاد شوروی‌دن یوری گاگارین جهانده بیرینچی بۉلیب، فضاگه باردی. یوری گاگارین ۸۹ دقیقه و ۲۰ ثانیه‌ده یېرنینگ مدارینی ایلندی و علمی تحقیقاتینی بجردی. میلادی ۱۹۶۲نچی ییلی، فبروری‌نینگ ۲۰نچی کونیده امریکا ایالتلری‌دن "جان گلن" فضاگه سفر قیلدی.

یوری گاگارین‌نینگ فضاگه سفر قیلگنیدن سکّیز ییل اۉتگندن کېین، میلادی ۱۹۶۹نچی ییلی، جنوری آیی‌نینگ ۱۶نچی کونیده امریکادن "نیل آرمسترانگ"، "اِدوین

آلدرین"، "مایکل کولینز" آتلی اوچ کیشی اپولو-۱۱، مصنوعی آی بیلن فضاگه سفر قیلیب، آی‌گه قدم قۉیدیلر و علمی تحقیقات‌لرینی بجردیلر.



حاضر روسیه و امریکادن تشقری، باشقه مملکت‌لرهم تورلی مصنوعی آی‌لر یسب، فضاگه سفر قیله آله‌دیلر و زمانوی تخنیک و تکنالوژی‌لری بیلن تجهیز بۉلگن دیر.

مصنوعی آی‌لر کتّه و کیچیک شکلده یسه‌لیب، بیلیم، حربی، مخابره و باشقه نرسه‌لر اوچون قۉللـه‌نیله‌دی.

مصنوعی آی‌لر خیلمه- خیل بۉلیب، تورلی ایشـلرنی بجـریش اوچـون یسـه‌لـه‌دی و بجره‌دیگن ایشی‌گه کۉره، تورلی مخصوص اسباب و قوریلمه‌لرگه ایگه.

مثلاً: هوا شناسلیک مصنوعی آی، بولوتلر و جوّی وضعیتلردن عکس آله‌دیگن کمـره و باشقه نرسه‌لـر بـیلن جهازلنـه‌دی. شـونینگدیک مخـابراتی مصـنوعی آی‌ده تیلفـون‌لـر، تلویزیون‌لر و باشقه وسایل‌لر اوچون، کتّه آنتن‌لر موجود.

اساسی توشونچه:

خاص نظم بیلن ییر و یا باشقه سـیاره‌نینـگ تیگـره‌گیـده، تیـز اَیلنـه‌دیگـن ماشـین واسطه‌سی، مصنوعی آی اَته‌له‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سؤراقلرگه درس متنیدن فایده‌لنیب، جواب بیرینگ:

* قیسی ییلده "سپوتنیک" دیگن مصنوعی آی فضاگه ییباریلدی؟

* بیرینچی قتله انسانلردن کیم مصنوعی آی بیلن فضاگه سفر قیلدی؟

* امریکا مملکتیدن کیم بیرینچی قتله فضاگه سفر قیلدی؟

* ۱۹۶۹نچی ییل، جنوری آیی نینگ ۱۶نچی کونیده امریکادن کیم‌لر فضـاگه یـؤل آلیب، نیمه ایشلر قیلدیلر؟

* مصنوعی آی دیب، نیمه‌نی ایته‌دیلر؟

* مصنوعی آی نیمه ایشلر اوچون قؤللـه‌نیله‌دی؟

۲- موبایل‌لر قیسی دستگاه آرقه‌لی مملکت‌لرگه باغلنه‌دی؟

۳- آلدین-کیین چوکی‌لرده اؤلتیرگن اؤقووچیلر مصنوعی آی‌نینگ فایده‌لـری حقیـده اؤز ارا بحث قیلسین‌لر، نتیجه‌سینی هر قطاردن بیر کیشی ایتیب بیرسین.

۴- قوییده‌گی لغت‌لر معناسینی سؤزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کاینات، ایسکی شوروی، ییر مداری، زمانوی، قوریلمه، ماسلمه

اوی تاپشیریغی:

مصنوعی آی حقیده تویغونگیزنی اوچ سطرده، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کیلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* خاص نظم بیلن ییر و یا باشقه سیاره‌لرنینگ تېگره‌گیده تېز اَیلنه‌دیگن واسطه، مصنوعی آی دېیله‌دی.

* اگر مصنوعی آی بۉلمسه ایدی، تخنیک و تکنالوجی مونچه‌لیک آلغه باره آلمس ایدی.

* حرمت قیلسنگ، حرمت کۉره‌سن. (مقال)

* عالم بۉلسنگ، عالم سېنیکی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر، شرط میلی دېیله‌دی. فعل‌نینگ شرط میلی‌ده، بیرار ایش- حرکت‌نینگ بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی اوچون ینه بیر ایش‌نینگ بجریلیشی یا بجریلمس‌لیگی شرط قیلیب قۉییله‌دی.

شرط میلی‌ده، فعل اوزه‌گی‌گه "سه" قۉشیمچه‌سی قۉشیله‌دی.

مثال:، "بار" بویروق فعلی دن: بار+ سه+ قۉشیلگن نامستقل آلماش

شخص‌لر	بیرلیک	کۉپلیک
۱- ش.	بارسم	بارسک
۲- ش.	بارسنگ	بارسنگیز
۳- ش.	بارسه	بارسه‌لر

مثال:

* اېرته گه یاغمیر یاغمه‌سه، میله‌گه باره‌میز.

* اېکین‌لر اۉز وقتیده پرورش قیلینسه، حاصل مۉل بۉله‌دی.

* سیزلر کېلسنگیز، بیرگه بابر باغیگه باره‌میز.

* سیز اېرته‌لب وقت کېلسنگیز، بیرگه‌لیکده مکتب‌گه باره‌میز.

شرط میلی‌ده، "کېلماق" سۉزی نینگ توسله‌نیشی:

شخصلر	بیرلیک	کۉپلیک
۱- ش.	کېلسم	کېلسک
۲- ش.	کېلسنگ	کېلسنگیز
۳- ش.	کېلسه	کېلسه‌لر

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۇقیب، شرط میلی موجود بۇلگن سۉزلرنی تنلب، ایری بیر کاغذگه یازینگ، سۉنگ اۇقووچیلردن نېچه کیشی یازگن سۉزلرینی باشقه‌لرگه نوبت بیلن اۇقیسین‌لر.

* اولر کېلسه‌لر، مېنگه خبر بېریشینگیز کېره‌ک.
* محنت قیلسنگ، راحت کۉره‌سن. (مقال)
* یلغان ایتیب فایده کۉرسنگ، آخریده ضرر تاپه‌سن.
* بیلیم‌لی بۉله‌ی دېسنگ، کۉپ اۇقیب، اوی تاپشیریغینگ نی اۉز وقتیده بجر.
* یخشی بیلن بۉلسنگ، یېته‌سن مرادگه؛ یمان بیلن یورسنگ، قالـه‌سن اویاتگه. (مقال)

۲- بار و ایشله بویروق فعللرینی جدول گه قره‌ب توسلنگ، (گردان قیلینگ) کېین تۉرت اۇقووچی یازگن‌لرینی باشقه‌لرگه اۇقیسین.

۳- قوییده‌گی رباعیلرنی دقت بیلن اۇقینگ، اولرگه ایشله‌تیلگن شرط میلی‌نی بېلگی‌لب کۉرسه‌تینگ:

غربت ده غریب شادمان بۉلمس ایمیش
ایل انگه شفیق و مهربان بۉلمس ایمیش
آلتون قفس ایچره گر قیزیل گل بوتّسه
بلبل گه تیکاندیک آشیان بۉلمس ایمیش
علیشېر نوایی

ایل قاچسه بیراودین یامانی بیل آنی
احوالی ده ادبار نشانی بیل آنی
فعل ایچره اولوس بلای جانی بیل آنی
عالم ایلی نینگ یامان، یامانی بیل آنی
علیشېر نوایی

اوی تاپشیریغی:

شرط میلی بیلن بېش جمله توزیب، کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کېلتیرینگ.

اۉن بیرینچی درس

هدفلر:

۱- شعر متنی‌نی توشونیب، او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چقورراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱- یخشی‌لیک قیلسک نیمه کۉره‌میز؟

۲- یخشی‌لیک‌نینگ فایده‌سی نیمه؟

۳- یخشی‌لیک دیگن سۉزگه کیم مثال کېلتیره آله‌دی؟

یخشیلیغ

کیم کۉروبتــور ای کۉنگول اهـل جهاندین یخشیلیغ؟

کیم‌که آندین یخشی‌یوق، کۉز توتما آندین یخشیلیغ

گــر زمـاننی نفی قیـلسام، عیب قیـلـمه، ای رفیــق

کۉرمـادیـم هــرگز نېـتایین بـو زمـانـدین یخشیلیغ

دلربالاردین یمــانلیغ کېـلـدی محــزون کۉنـگلـومه

کېـلـمـادی جـانیمغه هېـچ آرام جـانـدین یخشیلیغ

اي کۉنگول چون یخشی‌دین کۉردونگ یمانلیغ اسروکۉپ

اېمدی کۉز توتماق نې؟ یعنی هر یماندین یخـشیلیغ

باری اېلگا یخشیلیغ قیـلغیـل‌که مونـدین یخـشی یؤق

کیـم دېـگایـلار دهــر ارا قـالدی فلاندین یخشیلیغ

یخـشیلیـغ اهل جهــانـدین ایســـتامـه بـابـر کېـبی

کیم کۉروبتور اي کۉنگول اهـل جهاندین یخشیلیغ؟

ظهیرالدین محمد بابر



ظهیرالدین محمد بابر:

عمر شیخ میرزانینگ اؤغلی و امیر تیمور صاحبقران‌نینگ نبیره‌سی ظهیرالدین محمد بابر، هجری- قمری ۸۸۸- ییلی فرغانه شهریده عالمگه کېلیب، آته‌سی اؤلگنیدن کېین اؤن بیر یاشیده پادشاه بؤلدی. او، بیرینچیده ماوراءالنهردن اؤتیب، کابل‌نی قؤلگه کیریتدی، سؤنگره هندوستان‌نی فتح اېتیب، بویوک امپراطورلیک قوردی. بو امپراطورلیک اولادلری آره‌سیده اوچ یوز ییلدن کؤپراق دوام اېتدی. بابرشاه، قلم و قیلیچ اربابی بؤلیب، تاریخده کتّه نام و شهرت قازانگن. تورکی تیلیده یازگن "توزوک بابری" یا "بابرنامه"، "مُبَیَّن"، "عروض رساله‌سی، "رسالۀ والدیه" و "شعر دیوانی" اونینگ مهم اثرلریدن دیر. بابر میرزا، کابل و اطرافیده اؤن ایکّی دن کؤپراق چیرایلی باغلر قورگن، "باغ بابر" نامیده‌گی کابلده جایلشگن باغ، اونینگ تاریخی ایشلریدن بیری دیر. او، هجری قمری ۹۳۷- ییلی هندوستان نینگ آگره شهریده وفات اېتدی، کېینچه‌لیک اؤزی نینگ وصیتیگه کؤره جسدی کابل گه کېلتیریلیب، بوگونگی "باغ بابر" ده توپراققه تاپشیریلدی.

اساسی توشونچه:

دنیاده‌گی یخشی ایشلردن بیری، یخشی‌لیک دیر. بیراوگه یخشی‌لیک قیلیش انسان نینگ یخشی عمل‌لریدن سنه‌له‌دی. بابر شعریده کؤپراق اهل جهاندین یخشی‌لیک کؤرمه‌دیم دیب، کویینه‌دی و باشقه‌لرنی یخشی‌لیک قیلیش گه بویوره‌دی.

لغتلر:

نفی، محزون، اسرو، کۉز توتماق، باری، دهر، ایسته‌ماق

فعالیتلر:

۱- شعر نیمه حقیده یازیلگن؟

۲- شعرحقیده اۉقووچیلرنینگ ایکّیته‌سی اۉرنیدن توریب، معلومات بېرسین.

۳- اۉقووچیلرنینگ ایکّیته سی شعرنی دکلمه قیلسین.

۴- اۉقووچیلردن ایکّی کیشی شعر معناسینی صنفداشلریگه اَیتیب بېرسین.

۵- اۉقووچیلر درس نینگ ینگی لغت‌لرینی اۉز کتابچه‌لریگه کۉچیریب، معناسینی یازگندن کېین، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۶- هر اۉقووچی بابرنینگ قوییده‌گی بیتی حقیده اۉز نظرینی یازسین، کېین اۉقیتووچی تنله‌گن اۉقووچیلر، یازگن نظرلرینی اۉقیسین‌لر.

باری اېلگا یخشیلیغ قیلغیل که موندین یخشی یۉق

کیم دېگای‌لار دهر ارا قالدی فلاندین یخشیلیغ

۷- ظهیرالدین محمد بابر قیسی ییل و قه‌یېرده توغیلگن؟

۸- ظهیرالدین محمد بابر نینگ اثرلری قیسی‌لردن عبارت؟ اولرنینگ آتینی توتینگ.

۹- بابر باغی قه‌یېرده جایلشگن؟

۱۰- ظهیرالدین محمد بابر قیسی سلاله گه تېگیشلی دیر؟

اوی تاپشیریغی:

یخشیلیک حقیده کمیده اۉن سطرلیک بیر متن یازیب کېلتیرینگ!

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- کتابیم‌نی اۉقیدیم.

۲- ایش‌نی بجردیم.

۳- تېمورنی کۉردیم.

۴- مکتبگه باردیم.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه خط چیزیلگن سۉزلر "اۉتیملی" یا "متعدی فعل" دېیله‌دی. شونینگ اوچون "اۉتیملی فعل" نی قوییده‌گیچه تعریف‌له‌یمیز:

توشوم کېلیشگی‌ده‌گی آت یا که آتلشگن سۉزگه حرکت‌نینگ اۉتیشینی بیلدیروچی فعل‌لر "اۉتیملی فعل" دېیله‌دی. اۉتیملی فعل‌لر، "کیم‌نی؟"، (نیمه نی؟) کبی سۉراقلردن بیریگه جواب بۉله‌دیگن واسطه‌سیز تۉلدیروچی بیلن مناسبت‌گه کیریشه‌دی.

فعالیتلر:

۱- اۉنته "اۉتیملی فعل" ایشله‌تیلگن جمله یازینگ‌لر.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده اۉتیملی فعل‌لرنی کۉرسه‌تینگ‌لر:

الف- توناکون ارسلان‌نی کۉردیم.

ب- اېرته‌لب درسلریم‌نی اۉقیدیم.

ج- آنه‌م محبتی قنده‌ی‌لیگینی کۉنگولدن سېزدیم.

د- مېن اۉتگن کونی اۉرتاغلریم بیلن بابر باغیدن کۉریب چیقدیم.

۳- قوییده‌گی لغت‌لر معناسینی یازیب، اولردن ایکّیته‌سینی جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

کۉنگول، یخشیلیغ، زمان، محزون، کۉپ، کۉز توتماق، یمانلیغ، دهر، جهان

۴- هر ایکّی آلدین- کېین چوکی‌لرده اۉلتیرگن‌لر بیر گروپ بۉلیب، بو اوچ جمله نینگ بیرینی تنلب، اۉز ارا بحث‌لشسین‌لر. کېین هر قطاردن بیر گروپ نینگ نماینده‌سی، اۉز گروپی فکرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین. باشقه‌لر بو فکرلر نینگ تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده سۉزله‌سین‌لر و یا اۉز فکرلرینی اولرگه قۉشیمچه قیلسین‌لر.

الف- یخشیلیککه یخشیلیک قیتر، یمانلیککه یمانلیک.

ب- یخشیلیککه یخشیلیک، یمانلیککه هم یخشیلیک قیتر.

ج- یخشیلیک قیل، دریا گه تشله؛ بیلسه بالیق، بیلمه‌سه خالق.

اۉن ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- ساغلیق‌نی سقلش یۉل‌لری حقیده معلومات تاپیش.

۲- یاردمچی سۉزلر حقیده معلومات‌گه ایگه بۉلیش.



سۉراقلر:

۱- ساغلیک‌نی سقلش‌ده قیسی میوه‌لر کۉپراق فایده‌لی دیر؟

۲- صحتیمیزنی سقلش اوچون نیمه‌لرنی قیلیشیمیز کېره‌ک؟

میوه‌لرنینگ فایده‌سی

میوه‌لر، الله ﷻ نینگ نعمت‌لریدن بیری دیر. میوه‌لردن فایده‌لنیش‌نینگ اۉرنی کتّه. تورلی میوه‌لردن تۉغری فایده‌له‌نیشده انسان بدنی چینیقه‌دی، کسل‌لیکلرگه چیدمی آشه‌دی. آلمه، انار، اوزوم، انجیر، شفتالو، بادام و پسته کبی هۉل و قورق میوه‌لر

ساغلیگیمیزگه جوده یخشی تأثیر کؤرستەدی. هـر انسـان فصـل‌لرگـه قـرەب اؤز وقتیـده کېرەکلی مېوەلرنی یېسه، کسل‌لیککه اوچرەمەیـدی. مېـوەلرنـی یېـیش‌دن آلـدین اولرنـی یخشی‌لب یوویش و تازەلش کېرەک. نېگه مېوەلر آچیـق هـواده پیشـگنی اوچـون اولرنـی چنگ باسەدی، اَیریم‌لرینی قورت یېب، همده بعضی‌لری اوستیده قوش‌لر اؤلتیرگن بؤلیشـی ممکن. مېوەلرنی یېیش‌دن آلدین، اونگه دقت قیلیش ضرور. چیریگن مېوەلرنی یېمس‌لیک کېرەک. ایریگن و ایس آلگن مېوەلرنینگ ساغلیککه فایـدەدن کـؤره ضـرری کـؤپ راق. تازه مېوەلرنینگ ویتامینی کـؤپ بؤلـەدی. مېـوەلرنـی اسـتعمال قیلـیش کـؤپراق توصـیه اېتیلەدی. انسان اؤز بدنی‌گه کېرەکلی بؤلگن ویتامین‌لرنـی اېنـگ اول مېـوەلـردن آلیشـی ممکن. بو ویتامین‌لر انسان بدنیگه کـوچ بېـرەدی و اونـی چینیقتیـرەدی. اگـر انسـان اؤز وقتیده کېرەکلی ویتامین‌لرنی یېترلی درجـەده آلالمـەسـه، کسـل بؤلیشـی ممکـن. اېنـگ کېرەکلی ویتامین‌لر A، B و (B نینگ خیل‌لری B_1، B_2، B_6، B_{12} و باشقەلـر)، C، D، E و K دیر.

اساسی توشونچه:

میوه‌لرنی اۉز وقتی بیلن ییبش، انسان سلامتلیگی‌گه کتّه تأثیر تشله‌یدی. انسان اۉز وقتیده میوه‌لردن ییترلیچه فایده‌لنسه، کسل بۉلمسلیگی ممکن. میوه‌لر تورلی ویتامین‌لرگه بای. میوه‌لردن ییترلی درجه‌ده فایده‌لنیش انسان بدنی‌نی چینیقتیره‌دی و ساغلام‌لیگینی آرتتیره‌دی.

فعالیتلر:

الف: متن‌نی اۉقینگ، مضمونینی صنفداشلرینگیزگه قیسقه قیلیب، سۉزلب بیرینگ.

ب: قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناسینی تاپیب، ساغلیک‌نی سقلش حقیده اوچ جمله یازینگ.

کسل‌لیک، میوه، ویتامین، میکروب، ییترلی، ساغلام

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش ییرلرینی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

۱– ساغلیک‌نی سقلش‌ده ______________ فایده‌لی دیر.

۲– میوه‌لر تورلی _______________ آلدینی آله‌دی.

۳– ساغلام بۉله‌من دیسنگیز _____________ یینگ!

۴– تازه میوه‌لر _______________ بای بۉله‌دی.

د: ساغلیک‌نی سقلش‌ده میوه‌لردن فایده‌لنیش حقیده اۉز فکرینگیزنی آیتیب بیرینگ.

هـ: قوییده‌گی سۉراقلرگه یازمه شکلده جواب بیرینگ:

۱– ویتامین دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲– ساغلام بۉلیش اوچون نیمه قیلیش کیره‌ک؟

۳– میوه، ساغلیککه قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اوی تاپشیریغی:

میوه‌لرنینگ انسان ساغلیگی‌گه تأثیری تۉغریسیده بیر کیچیک متن یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

اؤتیم‌سیز (لازم فعل) فعل‌لر:

محمود نینگ آته‌سی تېمیرچیلیک قیله‌دی. او، اؤز کسبینی سېوه‌دی. محمود بو ایشلریده آته‌سی گه یاردم بېره‌دی. باشقه کسب‌لر قطاری شو ایش هم اؤلکه اقتصادی ده مهم اؤرین ایگلله‌یدی. تېمیرچی، تېمیردن یسه‌له‌دیگن برچه اسبابلرنی یسه‌یدی. بو اسبابلرنی باشقه‌لر ساتیب آله‌دیلر. اولردن دهقانچیلیک، باغدارلیک، مالدارلیک و کونده‌لیک حیاتده فایده‌له‌نیله‌دی.

– یوقاریده‌گی متنده آستیگه خط چیزیلگن سؤزلر، "اؤتیم‌سیز فعل‌لر" دیر.

اؤتیم‌سیز فعل‌لر:

مثلاً: باتور چرچب کېلیب اوخله‌دی. باله‌لر مکتب تمان‌گه یوگیریب کېتدی. آتـه‌سـی اؤغلی‌گه ایشانگن ایدی.

اؤتیم‌سیز فعل:

بیران واسطه‌سیز تؤلدیرووچی گه بې‌واسطه اؤتمه‌یدیگن حرکتنی انگلته‌دیگن فعل‌لـر اؤتیم‌سیز فعل دېیله دی. مثل: کېتماق، بارماق کبی فعللر.

مثلاً: افغانستان اؤقیتووچیلری تورکیه کېتدیلر و مېن کېچقرون کتابخانه گه باره‌من.

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی اؤتیم‌سیز فعللردن مناسب جمله‌لر توزینگ.

کېتدی، اوخله‌دی، کولدی، قواندی، یوگوردی، سکره‌دی، چاپدی

ب: کسب– هنر حقیده اؤتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، اوچته جمله یازینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لردن اؤتیملی و اؤتیم‌سیز فعللرنی انیقلب کؤچیرینگ.

۱– تېمیرچیلر، کؤرگزمه آچدیلر.

۲– کسب– هنر اؤلکه اقتصادی ده علیحده اؤرین ایگلله‌یدی.

۳- گۏزه‌ل هر کون تانگده باغده یوگوره‌دی.

۴- جیران، ارقان‌دن چقّان سکره‌یدی.

۵- تۏلقون اوی تاپشیریغینی بجردی.

۶- اۏقووچیلر امتحان تاپشیریش اوچون تیارگرلیک کۏردیلر.

۷- اولکر، کولگولی حکایه‌نی اېشیتیب، کولدی.

۸- باتور دریاده یخشی سوزه‌دی.

۹- احمد، صنفداشلری بیلن بیرگه موزیم‌نی کۏرگنی کېتدی.

۱۰- سېوگی اعلی اۏقووچیلردن. او، هردایم یوقاری نمره آله‌دی.

اوی تاپشیریغی:

اۏتیم‌سیز فعل‌لرنی ایشله‌تیب، تۏرتته جمله توزیب کېلینگ.

اۉن اوچینچی درس

هدفلر:

۱– ملی اۉیینلریمیزدن اۉغلاق (بزکشی) حقیده معلومات تاپیش.

۲– گرامر قاعده‌لرینی یخشیراق اۉرگنیش.

سۉراقلر:

۱– اۉغلاق چاپیش‌نی کۉرگن‌سیزمی؟ او، قنده‌ی اۉیین؟

۲– چاپ انداز دېب کیم‌نی ایته‌دیلر؟

اۉغلاق

اۉغلاق (بزکشی) عزیز و جانه جان اۉلکه‌میزنینگ ملی و عنعنوی ورزش‌لری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون خلق ارا جهانی ورزش‌لری آره‌سیده بیر رسمی سپورت‌گه ایلنگن.

بو ورزش، قچان و کیملر تمانیدن اۉرته‌گه کېلگن‌لیگی حقیده تورلی فکرلر بار. بو لفظ بیر تورکی سۉز بۉلیب، "اېچکی" باله‌سی‌گه اَیتیله‌دی. حاضرچه‌لیکده افغانستان اۉغلاق مسابقه‌لریده اېچکی‌دن ابمس، بلکه اۉجک‌دن فایده‌له‌نیله‌دی.



اۉغلاق، اۉیینی کیم عزیز اۉلکه‌میزنینگ شمال ولایتلریده رواج دیر. بوگونگی کونده افغانستان‌نینگ باشقه ولایتلریده هم رواجلنگن. دېمک، بو اۉیین اوزاق اۉتمیشلردن بویان تورک خانلری، بېک‌لری و چاپقونچی‌لری حیوانلرنی آولب، آت اوستیگه، کۉته‌ریب، آلیب کېلر اېکن‌لر.

چون اۉغلاق قدیم‌ده کوره‌ش و مبارزه نشانه‌سی اېدی. تورک باتورلری کوره‌ش میدانیده آت اوستیده قیلیچ اۉینه‌تیب، یاو لشکرینی یېنگیب، قهرمانلیک‌لر کۉرسه‌تر اېدیلر. انه شو اوچون بو عنعنه حاضرگچه خلقیمیز آره‌سیده اۉزگریب، یورتیمیزدن علاوه دنیانینگ اَیریم اۉلکه‌لری جمله‌دن اۉرته آسیانینگ تورک جمهوریتلریده هم سقله‌نیب قاله‌دی.

بو مسابقه اۉلکه‌میزده نورۉز بیره‌می و تورلی تۉی‌لر مناسبتی اوچون یۉلگه قۉییله‌دی. اۉغلاق چاپه‌دیگن‌لر (چاپ اندازلر) گروپلرگه بۉلینیب، اوشبو قیزیق اویین‌نی اۉتکزه‌دیلر. اوشبو اۉیین‌دن آلدین جهرچیلر تماندین جهر اوریله‌دی، کېین اۉغلاقچی‌لر، آت اېگه‌لری و اۉغلاققه قیزیققن کیشیلر "اۉغلاق میدانیگه" ییغیله‌دیلر. جهرچیلر بیرینچی اۉغلاق‌نی اعلان قیلگچ اۉغلاقچیلر "اۉجک" نی "حلال دایره" سیدن کۉته‌ریب، بیراغ‌دن ایلنتیریب، قیته‌دن "جُرنه" گه کېلتیریب تشلب، تارتیق و جایزه اېگه‌سی بۉله‌دیلر.

اۉغلاقچی و اۉغلاق آتی‌نینگ خاص کییم و یراغلری بۉله‌دی. چاپ اندازلر اوچون "جامهٔ کار"، "اۉکچه‌لیک اېتیک، و اېتیک ایچیدن ایاغ نینگ ایکّی تماندن قۉییله‌دیگن مخصوص تخته‌لر، یونگ‌دن تیارلنگن و یا مخمل تکه دن تورزه‌لگن "چلوار یا شلوار" و اۉغلاقچی ایاغلریگه شال‌دن تۉقیلگن "دولاق یا پای‌تاوه"، "شیراق، توپی یا دولی"، چلوار یا شلوار اوستیدن باغلنه‌دیگن "بېل بۉشاق یا بېلباغ"، جامهٔ کار یا چپن اوستیدن باغلنه‌دیگن مخصوص بېلباغ، دسته‌سی کوموشلر بیلن بېزه‌تیلگن "قمچی" یا قمچین" دیر.

آت‌نینگ اسبابلری:

یوگن، اوزه‌نگی، اېگر، تۉش اَییل، تارتقی، تېرلیک، جول، چیرگی، جانلیک. سرزین، باستیریق‌دن عبارت دیر.

اۉغلاقچیلر اۉغلاق چاپیش پیتلریده خاص سېسلرنی چیقریب آت چاپه‌دیلر. آت‌نی هیده‌ش و چاپتیریش حالتیده "چو، هه" دېب، آت‌نی سقلش و تۉخته‌تیش حالتیده "دور، تور"

و اۉغلاق‌نی "جُرنه" دن کۉته‌ریب چاپیش یا تقیم حالتیده "أوچ" لفظی‌نی ایشلته‌دیلر. اۉغلاق نی کۉتریب ایاغ آستیگه آلیب "تقیم" حالتیده باره‌یاتگن اۉغلاقچی گه اۉز یۉلداشلری "هیده!" "هه، دی!" "چاپتیر!"، "قۉیمه!"، "هوپ!"، "چوو!" لفظلر ایشلته‌دیلر. آت گه قره‌شه‌دیگن و "آت باقر" کیشی‌لرگه "سه‌ییس" دیبدیلر.

یوقاریده کېلتیریلگن اصطلاحلرنینگ برچه‌سی تورکی سۉزلر دیر. شونینگ اوچون "اۉغلاق" نی تورک‌لر اۉرته گه کېلتیرگن دېسک، خطا ایمس.

اۉغلاق مسابقه سی حاضرگی کونده عزیزاۉلکه‌میز افغانستانده رسمی توس آلگن و خلق ارا اۉیین‌لر قطاریده کتّه مقام و شهرتگه ایگه بۉلگن. بو عنعنوی ورزش اۉلکه‌میزنینگ بیرتعداد ولایت‌لری جمله‌دن جوزجان، فاریاب، سرپل، بلخ، سمنگان، قندوز، تخار، بدخشان، بغلان، پنجشیر، پروان، هرات و کابل ده خاص بیر طنطنه بیلن بجریله دی و کۉپراق کوز و قیش فصل لریده یۉل گه سالینه‌دی. آتلرنینگ هر توری بۉله‌دی:

تۉریغ، سمن، جیرن، قیر شونینگدېک آتلر بۉیاق و رنگ جهتیدن قوییده‌گی‌لردن عبارت: سوخین، ترلان، مشکی، قیزیل، قشقه یا سقر، بادام گل، سور، قیرات، چبدر و باشقه‌لر و بولرنینگ هر بیری خاص بیر اسم نی افاده ایته‌دی.

اساسی توشونچه:

"اۉغلاق" ملی ورزشلرنینگ بیری بۉلیب، بو اۉیین کۉپراق اۉلکه‌نینگ شمال تمانیده همده کابل‌ده ملی بیره‌ملر توی و قووانچلیک کونلریده اۉتکه‌زیله‌دی. اۉغلاق اصلیده تورکلر تمانیدن اۉرته‌گه کېلیب، کېینچه‌لیک باشقه خلقلر و ایللر ارەسیده هم رواجلنگن. بوگونگی کونده بیر ملی و خلق ارا مسابقه‌لری صفتیده تن آلینگن.

فعالیتلر:

۱- اۏقووچیلردن ایکّی کیشی اۏغلاق حقیده شفاهی معلومات بېرسین‌لر.

۲- اۏقووچیلردن بیر کیشی آتلر توری تۏغریسیده سۏزلب بېرسین.

۳- اۏقووچیلردن بیرکیشی اۏغلاق مسابقه‌سی حقیده اۏرتاق‌لریگه معلومات بېرسین.

۴- اۏقووچیلردن بیر کیشی درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی تخته‌گه یازسین و هرقطاردن بیر- بیر اۏقووچی لغتلر معناسینی اَیتیب بېرسین.

۵- تصویرده نیمه‌لرنی کۏره‌سیز؟ او حقده سۏزلنگ.

قوییده‌گی سۏراقلرگه چقّان جواب قیته‌رینگ:

۱- "اۏغلاق" قنده‌ی بیر سۏز دیر؟

۲- اۏغلاق کیم‌لر تمانیدن اۏرته‌گه کېلگن؟

۳- اۏغلاق، اۏلکه‌میز نینگ قَیسی ولایتلریده بجریله‌دی؟

۴- اۏغلاق قیسی کونلرده بۏلیب اۏته‌دی؟

۵- نېچه خیل آت‌نی تانیسیز؟

۶- "جُرنه" دېب نیمه‌نی اَیته‌دیلر؟

۷- اۏغلاق نی اۏلکه‌میزده دری تیلیده نیمه دېیدیلر؟

۸- اۏغلاقچی نینگ کییم اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

۹- آت اسبابلری نیمه‌لردن عبارت؟

اوی تاپشیریغی:

درسده‌گی ینگی لغت‌لرنی اجره‌تیب همده معنالرینی یازیب، اولردن نېچیته جمله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اۋغلاق چـاپیش و بـو ملـی‌اۋیـین‌نـی یوکسـلتیریش هربیـر اۋغلاقچـی و ملـی تاجرنینگ بورچی دیر.

۲- مین توناکون چاپ اندازلر بیلن اوچره‌شدیم.

۳- اۋغلاق چاپیش انسانگه کوچ بغیشله‌یدی.

۴- هر بیر اۋغلاقچی، اۋغلاق آلیش‌نی ایسته‌یدی.

۵- اۋغلاقده بوتون آلماق، چاپ اندازنی ذوق‌لنتیره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سـۋزلر، "فعـل نـامی (اسـم فعـل)" یـا مصدر دیبله‌دی. شو اوچون "حرکت نامی" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

ایش- حرکت نامینی بیلدیریب، زمان و شخص سانینی کۋرستمه‌یدیگن فعل شکلی حرکت نامی دیبله‌دی. حرکت نامی قوییده‌گیچه یسه‌له‌دی:

بویروق فعل (یا اوزه‌ک فعل) + (یش) یا (ماق) قۋشیمچه‌سی؛ اۋرنک‌لر:

اۋقی + ش= اۋقیش

اۋقی+ ماق= اۋقیماق

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده "فعل نامی" یا مصدرلرنی کؤرسه‌تینگ:

۱- بیلیم آلیش و یوکسله‌لیش اینگ شرفلی بورچیمیز دیر.

۲- هرکیم بیلیم اؤرگنیش نی ایسته‌یدی.

۳- آلپ ارسلان مکتبده اؤرتاقلری بیلن درسی حقیده سؤزلش‌نی یاقتیره‌دی.

۴- امتحانلرده کامیاب بؤلماق برچه اؤقووچیلر مقصدی دیر.

۵- هر یاشی اولوغ‌نی حرمت ایتیش کیره‌ک.

اوی تاپشیریغی:

۴- قوییده‌گی متن‌دن "فعل نامی" نی کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیریب کیلتیرینگ!

اؤغلاق، اؤلکه‌میزنینگ ملی سپورت‌لریدن بیری دیر. اوشبو ملی سپورت‌نی سقلش کیره‌ک. هرکیم چاپ انداز بؤلیش‌نی ایسته‌یدی. جمعه کونی کابلده کینگ و قیزیق اؤغلاق اؤتکزیلگن ایدی. تؤلقون، طغرل‌دن اؤغلاققه آلیب باریش‌نی ایسته‌دی. طغرل تؤلقون‌گه ایتدی: بونده‌ی قیزیق اؤغلاق‌نی کؤریش کیره‌ک. نیگه که بو مسابقه‌گه اؤلکه‌میزنینگ کؤپراق ولایتلریدن اؤغلاقچیلر قتنه‌شه‌دیلر.

اۉن تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱- سیف الملوک داستانی حقیده معلومات تاپیش و بو داستاندن حیاتده فایده‌لنیش.

۳- فعل نسبت‌لرینی اۉرگنیش و قۉلـله‌ی آلیش.

سۉراقلر:

۱- قصه بیلن حکایه‌نینگ فرقی نیمه دیر؟

۲- داستان دیب نیمه‌نی اَیته‌دی؟

سیف الملوک داستانی

تۉقیزینچی هجری قمری عصرده اۉزبېک تیلیده شعر و شاعرلیک بیلن شغللنه‌دیگن اتاقلی شاعر مجلسی، خلق آغزه‌کی ادبیاتیدن فایده‌لنیب سیف الملوک داستانینی یازه‌دی.

مولانا مجلسی خوارزملیک بـۉلگن، کیینچـه‌لیکـده، بخاراگـه باریـب، اۉشـه شـهرده یېرلشه‌دی و عبیدالله خان و اونینگ اۉغلی عبدالعزیزخان سـرای‌لریـده یـۉل تاپیـب، اولـر خدمتیده بۉله‌دی.



مجلسی خوش صحبت و مجلس آرا کیشی بؤلیب، سؤزلری بلیغ، و شعرلری مرغـوب ایدی، او کؤپ یخشی قصـیده‌لـر و لطیـف غــزل‌لرنـی یـره‌تـه‌دی. شـعرلری بابرنینـگ توجه‌سینی اؤزی سری قره‌ته‌دی و اونینگ مدحیده بیر قصیده یره‌تیب، حضوریده اؤقییـدی و بابر یېتّی مینگ تنگه‌نی صله شکلیده اونگه بیرماقچی بؤله‌دی.

مجلسی، سیف الملوک قصه‌سینی ییگیت‌لیک زمانلریـده یـازه‌دی و انـه‌شـو وقتلـرده غریب‌لیک و مسافرلیکده یار و دوست‌لریدن اَیریلیب، کؤپ رنج و عذابلرگه اوچره‌یدی.

مجلسی، سیف الملوک داستانینی ایجاد اېتیشده حیدر خـوارزمی نینـگ گـل و نـوروز داستانیدن الهام آله‌دی. بو اثر اؤزبېک ادبیاتی داستانچیلیگی نقطـه نظریـدن جـوده کـؤپ اهمیتگه اېگه دیر و بو بؤلیم‌ده یره‌تیلگن بیرینچی داستانلردن حسابلنه‌دی.

مجلسی سیف الملوک داستان نی یازیشده گـل و نـوروز داسـتانی‌دن عـلاوه هـزار و یکشب داستانلری و خلق آغزه‌کـی ادبیـاتی و شـو کبـی خلـق شـاعرلری اثرلـری نینـگ شکل‌لری و نمونه‌لریدن فایده‌لنه‌دی.

سیف الملوک داستانیده، مصر پادشاه سی صفوان اؤغلی عاصم اوییده اؤغلی بؤله‌دی. اونگه سیف الملوک آت قؤیه‌دی، شونگه اؤخشش اونینگ وزیری حامـدنینگ هـم اوییـده اؤغیل توغیله‌دی و اونگه صاعد دېـب آت قؤیــه‌دی و بـو ایکلـه ینگـی تـوغیلگن بالـه‌لـر اېمکداش بؤلیب، بیر یېرده اؤسه‌دیلر و تورلی حادثه‌لرنی بیرگه‌لیکده باشدن کېچیره‌دیلر.

شونینگدېک فتینه پادشاه‌سی شاهبال شاه نینگ قیزی بدیع الجمال، سـیف الملـوک بیلن اویلنه‌دی و اونینگ اېمکداشی صاعد، سراندیپ پادشاه‌سی‌نینگ قیزی بـدیع الملـوک بیلن اویلنه‌دی و اداغده سیف الملوک بیر عادل پادشاه صـفتیده سـلطنت‌نـی باشـقره‌دی و صاعد اونینگ وزیری صفتیده تعیین اېتیله‌دی.

سیف الملوک داستانی‌نینگ اصل مقصدی دولـت‌لـر و ملـت‌لـر اؤرتـه‌سیده صـلح و تینچلیک‌نی برقرار قیلـیش و ایناغـه‌لیـک و انسـان سـېورلیکده حیـات کېچیـریش دیـر و مجلسی انه‌شو فکرلرنی اونده ایلگری سـوره‌دی و اولـر ضـمنی ده عشـق، وفـا، صـداقت، دوست‌لیک، صمیمیت، اېرکک‌لیک و جان نثارلیک کبی فضـیلت‌لرنـی کمـال پایـه‌سـیگه اېریشتیره‌دی.

سیف الملوک داستانی بوتون تورک خلقلری تمانیدن ایلیق کوتیب آلینه‌دی. بو داستان اۉزبېک ادبیاتی‌نینگ گۉزه‌ل و خلق سېویب اۉقییدیگن داستانلردن دیر و اوشبو اۉلمس اثر نینگ یازیلیشیدن سۉنگ، صلاحی گل و نورۉزنی، نادر هفت گلش‌نی و صیقلی بهرام و گل اندام‌نی یره‌تیب اولوسلر اختیاریده قۉیه‌دیلر و بولرنینگ همه‌سی سیف الملوک کبی عشقی داستانلر زمینی‌ده یره‌تیله‌دی.

اېر اۉغلی

اېر اۉغلی کیم قدم قۉیسه چو یۉلغه
قدم یۉلده کېره‌ک دور، باشی قۉلده
جهان ده نېش کۉرمه‌ی نوش بۉلمس
مرادین تاپمه‌یین عاشق قووانمس
جفا چېکمه‌ی کیشی غه، راحت اۉلمس
اگر کۉیمس اۉتونغه، جوش بۉلمس
چو دهقان چېکمه‌سه جبر و جفاسین
یېمیش‌لر نینگ کیشی کۉرمس وفاسین
شهرلر تیلینی باغله‌سه بۉلور
هرزه گوی‌لر تیلینی نېتسه بۉلور؟

سیف الملوک داستانی ذوقافیتین مثنوی قالبیده یازیلگن و گل و نورۉز وزنیده دیر. بو عشقی داستانده اېزگولیک، یاووزلیککه، یاختی‌لیک، قرانغولیککه و ایجادی سیمالر سلبی سیمالرگه غلبه قازانه‌دی و انسان‌نینگ اراده‌سی و کوره‌شی سعادت و بختیارلیککه قرشی بۉلگن خصم‌گه پیروز بۉله‌دی.

اساسی توشونچه:

سیف الملوک داستانی تؤقّیزینچی هجری عصرده اتاقلی شاعر مجلسی تمانیدن یره‌تیله‌دی. بو داستان‌نینگ ایجاد اېتیشی ده حیدر خوارزمی‌نینگ گل و نوروز داستانی‌دن الهام آلینگن. اونینگ اصل مقصدی ملتلر و دولتلر اؤرته‌سیده صلح و تینچلیک‌نی اؤرنه‌تیش و ایناغه‌لیک و انسان سېورلیکده حیات کېچیریش و اولر ضمنی‌ده عشق، وفا، صداقت، دوستلیک و صمیمیت، مردانه‌لیک و جانفدالیک کبی فضیلتلرنی ایلگری سوریش دیر.

فعالیتلر:

١– درس متنی‌نی قونت بیلن اؤقیب، قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرینگ:

– سیف‌الملوک داستانی قیسی اتاقلی شاعر تمانیدن قیسی عصرده ایجاد اېتیله‌دی؟

– مجلسی بابر حقیده نیمه‌لر یره‌ته‌دی و اونینگ قیسی قسم شعرلری بابرنینگ توجه‌سینی اؤزی سری قره‌ته‌دی؟

– مجلسی، سیف الملوک داستانینی قیسی یاشده یازه‌دی و اؤشه وقتده اونینگ تیریک‌چیلیک وضعی قنده‌ی ایدی.

– سیف الملوک داستانی اؤزبېک ادبیاتی داستان‌چیلیگی گه نیمه اهمیتگه ایگه دیر؟

– مجلسی، سیف الملوک داستانی‌نی یره‌تیش‌ده قیسی مثنوی‌دن الهام آله‌دی و اوندن تشقری بو داستان قیسی داستانلر بیلن ماس کېله‌دی و اونده خلق شاعرلری اثرلری‌نینگ نیمه‌لریدن فایده‌لنه‌دی؟

– سیف الملوک داستانی‌دن کېین قیسی عشقی داستانلر بو زمینه‌ده کیم‌لر تمانیدن یره‌تیله‌دی؟

– سیف الملوک داستانی قیسی مملکت‌لرنینگ پادشاه‌سی و وزیری‌نینگ اؤغیل و قیزلری اره‌سیده‌گی عشقی و اجتماعی مناسبت‌لردن حکایت اېته‌دی؟

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر سیف الملوک داستانی باره‌سیده فکر المشتیریب، بحث ایتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سیف الملوک داستانی باره‌سیده اؤز فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- هرقطاردن بیر کیشی توریب، اېر اؤغلی عنوانلی شعرنی دکلمه قیلسین‌لر.

۵- اؤقووچیلر تؤرت گروپ گه بؤلینیب، اېر اؤغلی شعری حقیده فکر المشتیریب بحث ایتسین‌لر و معناسینی کتابچه‌لریده یازسین‌لر.

۶- هرگروپدن بیر کیشی یازگن مطلبی‌نی باشقه‌لرگه اؤقیب بېرسین و باشقه‌لر تؤغری یا ناتؤغریلیگی باره‌سیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۷- قوییده‌گی لغتلرنی اؤقیب، معنالرینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

سرای، مجلس ارا، بلیغ، مرغوب، تنگه، صله، یوزمه-یوز، الهام، اېمکداش، سراندیپ، قووانماق، هرزه گوی.

اوی تاپشیریغی:

سیف الملوک داستانی‌نینگ نتیجه و مفهومی حقیده قیسقه بیر متن یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

فعل نسبت‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

دلبر یسندی، صنم کییندی، اولر سؤزلشدی، باله‌لر اؤینشدی، تیمور یوویندی، باتور چؤمیلدی، میوه‌لر تیریلدی، سوو سپیلدی، نهال ایکیلدی

یوقاریده‌گی جمله‌لرده فعل و فاعل اؤرته‌سیده‌گی مناسبتنی کؤره‌سیز. حرکت و ایش کیشی‌نینگ اؤزی تمانیدن، اؤزگه بیر شخص، کؤپچیلیک یاکه شخصی ناانیق کیشی آرقه‌لی بجه‌ریله‌دی بوجمله‌لرده حرکت و ایش دلبر، صنم، اولر، تیمور، باتور، میوه‌لر و سووگه قیته‌دی و اولرگه نسبت بیریله‌دی یسندی، کییندی، سؤزلشدی، اؤینشدی، یوویندی، چؤمیلدی، تیریلدی، سپیلدی نسبت بیریلگن فعل‌لر دیر.

فعل نسبت‌لری:

فعل نسبتی ایش- حرکت بیلن بجروچی اؤرته‌سیده‌گی (فعل و فاعل) مناسبتنی کؤرسته‌دی. دیمک ایش حرکت بیرار شخص تمانیدن بیرار بیر نرسه، جای و یا بیرار حادثه اوستیده عمل‌گه آشیریله‌دی. تیلده انه‌شو مناسبت‌لرنی افاده‌له‌یدیگن فعل‌نینگ گرامری شکل‌لری بار مثال صورتده: کؤرماق فعلینی یوقاریده‌گی مناسبت‌لر نقطهٔ نظریدن آلیب کؤره‌یلیک:

کؤریلدی؛ فعل حرکتی‌نینگ بجروچیسی نا انیق ایکن‌لیگینی بیلدیره‌دی. بو مجهول نسبت، کؤردی؛ حرکت بی‌واسطه کیشی‌نینگ اؤزی تمانیدن بجریله‌یاتگنی‌نی افاده‌لماقده. بو، اؤزلیک نسبتی؛ کؤردیردی؛ حرکت نینگ بجروچیسی باشقه بیر شخص ایکینلیگی نی بیلدیریب توریپدی. بو، آرتیرمه نسبت؛ کؤریندی، بو فعل‌نینگ شکلیده حرکت نینگ بجروچیسی اؤزگه شخص ایکنلیگی‌نی افاده‌له‌یدی. بو، مجهول نسبتی؛ کؤریشدی؛ ایش حرکت بیر نیچه شخص تمانیدن بیرگه‌لیکده بجریله‌دی، بو بیرگه‌لیک نسبتی دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اولرده سؤز نسبت‌لرینی کؤرسه‌تینگ:

- گؤزه‌ل اوکه‌سیگه قره‌دی، تورسون اوی وظیفه‌سینی، بجره‌یاپدی.

سپور، توی‌ده یسندی، اولوغ بېک دوستی بیلن سؤزلشدی، تـوران انجمنـی‌ده نـوایی شعرلری اؤقیلدی، تیمور ساعتینی کؤرستدی، طاهر قوشلرنی اېکین زاردن اوچیردی.

۲- درس نینـگ بیرینچـی بـؤلیمی‌دن فعـل نسـبتلرینی تاپیـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه کؤچیرینگ.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فعل نسبت‌لرینـی انیقلاوچـی بیـر جملـه اَیتسـین، باشقه‌لر تؤغری و ناتؤغریلیگی حقیده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر، اؤزلری بیلن سؤزلشیب، فعل نسبت‌لرینی انیقلاوچـی بیـر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب، نوبت بیلن توزگن جمله‌لرینـی باشـقه‌لرگـه اؤقیـب بېرسین‌لر و باشقه‌لر اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

فعل نسبت‌لرینی انیقلاوچی بېش- آلتی جمله یازیب کېلتیرینگ.

اۉن بیشینچی درس

هدفلر:

۱- درس متنی‌نی انگلش و او حقده نظر بیلدیره آلیش.

۲- گرامر قاعده‌لرینی چوقورراق اۉرگنیب، متن‌لر و جمله‌لرده کۉرسته آلیش.

سۉراقلر:

۱- معتدل فصل قنده‌ی فصل‌نی ایته‌دیلر؟

۲- معتدل‌لیک‌نینگ انسان حیاتیده قنده‌ی فایده‌سی بار؟

اعتدال

بهار آیی ایدی، هوا بولوت‌دن تۉلیب، یاغمیر صدف دانه‌لری‌دیک یواش- یواش یاغیب، درختلر ییراق‌لری یم-یشیل بۉلیب، گل‌لری یشنه‌یدی. اوشبو عجایب و چیرایلی منظره‌لر هر بیر انسان‌نی هیجانگه سالردی. کۉکلم نینگ اوشبو ملایم و یومشاق ییلی استه- سیکین ایسیب انسانلر و برچه جانلی ذاتلر و قاله‌وبرسه کۉکتلر و کۉچتلرگه فرحت بغیشلردی. هوا جوده هم معتدل و اۉرته‌چه حالتده ایدی. مین ایسه اویدن چیقیب، مکتب تمانگه باررديم. قره‌سم، یۉلده اۉز شاگردلریمدن باتور، قره خان و اولوغ بیک بیر موضوع اوستیده بحث‌لشیب بارر ایکن. مین ایسه اولرنینگ آرقه‌سیدن، صحبت‌لرینی ایشیتیب، قنی بولر نیمه حقیده بحث‌لشر ایکن‌لر دیب، استه- سیکین باره ویردیم و ...

سکّیزینچی صنف‌نینگ اول نمره سی باتور، قره خان و اولوغ بیککه قره‌ب:

هر بیر ایشده اعتدال‌نی سقلش کیره‌ک. بو ایش ییمک ییش و سۉزلش‌ده هم عملگه آشه‌آله‌دی. آته بابالریمیزنینگ: "تیز کیتگن، تیز ییقیلر" دیگن آلتین سۉزلریگه بناءً هر بیر آدم تیریکلیده اعتدال نی نظرده توتیشی ضرور.

شونده اولوغ بیک، باتورنینگ اَیتگن گپ‌لرینی تصدیقلب قره خان‌گه قره‌ب، قنی سین بو حقده نیمه دیماقچی‌سن؟ دیدی:

شونده قره خان!

– مېن هـم باتورنینـگ ایـتگن گـپلریگـه قۉشـیله‌مـن؛ چونکـه او اعتـدال حقیـده یخشی‌گینه معلومات بېردی. هر بیر کیشی اۉز حیاتیده برچـه ایشـلرده اعتـدال‌نـی نظـرده توتیشی کېره‌ک. ایشلریده اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی هېچ قچان خـوار بۉلمـه‌یـدی و برچه‌نینگ آلدیده کتّه حرمتگه سزاوار بۉلـه‌دی. آینیقسـه سـیز و بیـز مکتـب اۉقـووچیلری کېلینگلر بو اهمیتلی مطلب‌نی کونده‌لیک ایشلریمیزده اۉزیمیزگه اۉرنک قیله‌یلیک.

مېن اېسه اولرنی صحبت‌لریگه اره‌لشیب، هه باله‌لر؟ نیمه حقیـده سۉزلشـیب توریـب سیزلر؟

اولر بیردنیگه آرقه‌لریگه قره‌ب:

السلام و علیکم استاد، بیز بیلمه‌گن ایکنمیز، سیز قچان کېلدینگیز؟ دېدیلر.

– مېن قیشلاق باشیدن، شو یېرگچه برچه صحبت‌لرینگیزنـی اېشـیتیب توریـب‌مـن، باتور جان‌نینگ "اعتدال" حقیده بېرگن معلومات‌لری جوده تۉغری اېدی. بیز اعتدال‌نی هـر بیر موضوعده کۉره‌آله‌میز، بو موضوع خواه انسـان‌گـه تېگیشـلی مسـله‌لـرده بۉلسـین و یـا حیات‌نینگ باشقه بۉلیم‌لریده. منه کېلینـگ اوشـبو موضـوع‌نـی اۉزاق کېتمسـدن کۉریـب تورگن ییل‌نینگ آب و هواسیده مثال بېره‌آله‌میز؛ یعنی حاضر ییل‌نینگ بیرینچی فصـلییده هوا جوده هم ملایم و یاقیملی، بیز انه‌شونده‌ی فصل‌نی معتدل فصل دېیمیـز. انسـان هـم حیاتیده‌گی برچه ایشلریگه اعتدال‌نی نظرده توتسه، او هردایم موفق و کامیاب بۉله‌دی.

باتور، اولوغ بېک و قره خان، مېنینگ بېرگن مثالیم‌دن خرسند بۉلیب، تشکر اېتدیلر.

اساسی توشونچه:

اعتدال هر بیر ایشده انسان نی موفقیت‌لرگه اېریشتیره‌دی. شو اوچون هر بیر کیشی کونده‌لیک ایشلری همده برچه بجره‌یاتگن عمل‌لریده اعتدال‌نی نظرده توتیشی کېره‌ک. بو مسئله تورلی ساحه‌لرده نظرگه آلینسه حیات یخشی کېچه‌دی. بو اهمیتلی و ارزشلی مطلب‌نی برچه ایشلرده نظرده توتیشیمیز لازم.

لغتلر: یواش- یواش، ییـراق، چیرایلـی، منظـره، هیجـان، ییـل، ایسـماق، معتـدل، یشنه‌یدی، یم-یشیل، اعتدال، کۉکت، فرحت، اۉرنک، اره‌لشماق

فعالیتلر:

۱- بیرینچیـده، اۉقـووچیلر درسـده ینگـی لغتلـر معناسـینی اۉرگنیـب جملـه‌لـرده ایشلتسین‌لر.

۲- اۉقووچیلردن ایکّیته‌سی درس متنی‌نی قرائت ایتیب، همده نیچته‌سی ایسه درس حقیده معلومات بیرسین.

۳- "اعتدال" سۉزی، متنده نیچه قتله تکرارلنگن؟

۴- اۉقووچیلر گروپلرگه بۉلینیب، میانه رولیک حقیده اۉز نظرلرینی ایتسین‌لر.

۵- اعتدال قیسی تیل‌لرنینگ سۉزی دیر؟

الف: اۉزبیکچه

ب: اۉزبیکچه- عربچه

ج: فارسچه

د: عربچه

۱- اعتدال دیگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- اعتدال‌نی نظرده توتگن کیشی نیمه‌گه ایریشه‌دی؟

۳- معتدل هوا ییل‌نینگ قیسی فصل‌لریده بۉله‌دی؟

۴- باتور، اولوغ بیک و قره خان‌گه نیمه حقیده سۉزلب بیردی؟

۵- قره خان، اولوغ بیک‌که نیمه جواب بیردی؟

۶- باتور، اولوغ بیک و قره خان اۉز اۉقیتووچیلریدن نیمه‌نی سۉره‌دیلر؟

۷- باتور، اولوغ بیک و قره خـان‌نینـگ اۉقیتووچیسـی اولرگـه اعتـدال حقیـده نیمـه دیدی؟

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده اۉن سطرلیک بیر مقاله یازیب کیلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرده، تگیگه چیزیق چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱- مېن مکتب‌ده اۉقییمن.

۲- ارسلان کتاب اۉقیدی.

۳- باتور، اولوغ بېک و قره خان سکّیزینچی صنفده اۉقییدیلر.

۴- اۉقووچیلر اوی تاپشیریق‌لرینی بجردیلر.

۵- بورگوت اوکه‌سیگه ایش بویوردی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده تگیگه چیزیق چیزیلگن سۉزلر "باش نسبت" یا "انیق نسبت" دیر. شونینگ اوچون "باش نسبت" نی قوییده‌گیچه تعریفله‌یمیز:

انیق یا باش نسبت: بو نسبده‌گی فعل حرکت‌نینگ ایگه (شخص) تمانیدن بجریلیشینی بیلدیره‌دی. حرکت نینگ پدیده ایسه تۉلدیروچی یا که (اۉرین حال) وظیفه‌سیده کېله‌دی. انیق نسبت یساوچی‌ده مخصوص قۉشیمچه یۉق؛

مثال اوچون: او کېتدی. او بازاردن کېلدی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده "باش نسبت" نی کۉرسه‌تینگ:

الف: آیدین اۉز درسلرینی اۉقیدی.

ب: زیب النسا اوکه‌سی بیلن مکتب‌گه باردی.

ج: آی خانم سکّیزینچی صنفده نمره اول بۉلدی.

د: طغرل اوی تاپشیریقلرینی بجردی.

۲- اۉن جمله یازیب، او جمله‌لرده "باش‌نسبت" یا " انیق‌نسبت" نی کۉرسه‌تینگ‌لر.

۳- قوییده‌گی متنده "باش نسبت" لرنی کؤرسه‌تینگ:

مېن اویدن چیقب مکتب تمان باررديم . . . اولوغ بېک، قره خان‌گه قره‌ب دېدی: بو حقیده نیمه دیماقچی‌سن؟

شونده قره‌خان: مېن هم باتورجان سـؤزیگه قؤشـیله‌مـن، چونکـه او اعتـدال حقیـده یخشیگینه معلومات بېردی. مېن اولرنینگ صحبت‌لریگـه اره‌لشـیب، بالـه‌لـر نیمـه حقیـده سؤزلشیب باره‌تیب‌سیزلر؟ دېب سؤره‌دیم.

اوی تاپشیریغی:

اعتدال حقیده بیر قیسقه انشاء یازیب، اما اونده اؤقیتیلگن فعل نسبت‌لرینی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

اۉن آلتینچی درس

هدفلر:

۱- ایرکین‌لیک نیمه‌لیگینی توشونیش و سېویش.

۲- میرزا امام بېردی بیلن تانیشیش و اوندن اۉرنک آلیش.

۳- مجهول نسبتی (ناانیق فعللر) نی اۉرگنیش.

میرزا امام بېردی خان

خداوند ﷻ برچه انسانلرنی ایرکین یره‌تگن. ایرکین‌لیک هر بیر انسان و اۉلکه‌نینگ طبیعی حقی دیر. ایرکین‌لیک و استقلال برچه ملتلر و اۉلکه‌لرنینگ معنوی افتخاری سنه‌له‌دی. شونینگ اوچون، هر بیر آگاه ملت اۉز یورتی و آنه تۉپراغی ایرکین‌لیگینی قۉلگه کیریتیش اوچون جان و مالینی آیه‌مسدن کوره‌شه‌دی.



امام بیردی مبارز ضد استعمار انگلیس

سېویملی اۉلکه‌میز افغانستان‌نینگ ایرکین‌لیگی، استقلالی همده تۉپراغی بوتونلیگی تاریخ آقیمیده نیچه مرته تورلی یاووز کوچلر و باسقینچیلر تمانیدن باستیریب آلینگن. جمله‌دن ۱۸ و ۱۹نچی عصرلرده انگلیس استعمارچیلری تمانیدن باسقینچیلیک یوریشلر آرقه‌لی باستیریب آلیندی. اۉلکه‌میزنینگ برچه باتور خلقی بیرگه‌لشیب، استعمارچی باسقینچیلرگه قرشی کوره‌شدیلر.

اۉلــکه ایرکیـنلیــگی کـوره‌شـیده، اۉلکه‌میزده‌گی تـورلی قـوملر قطـاری اۉزبیکلـر، همده باشقه تورک خلقلری هم اولکن اولوش قۉشگن‌لر. اۉن سکّیزینچی عصرده‌گی اۉلکه ایرکینلیگی کوره‌شلری آقیمیده کۉپلب ایلغار رهبرلر میدانگـه چیقـدی. تـاریخی منبعلـرده میرمسجدیخان، نایب امین الله خان لوگری، وزیر محمد اکبرخان و میرزا امام بیردی خـان سینگری ایلغار و کوره‌شچن رهبرلر آتی ذکر ایتیلگن.



مشــــهور تـــــاریخچی میرغلام محمد غبار، میرزا امام بیــردی آتینـــی اۉز کتـــابی "افغانسـتان در مسـیر تـاریخ"ده ایســـلب اۉتگـــن. اونینـــگ یازیشـیچه، امـام بیـردی خـان انگلیس استعمارچیلریگه قرشـی بیرینچـــی اوروشـــده "انقـــلاب چرخی" نی آلغه سوروچی ایلغار رهبرلردن ایدی.

میرزا امام بیردی خان عادی بیر مبارز بۉلمه‌ی، بلکه ایلغار و قۉرقمس کوره‌شچن صفتیده حتی باشقه رهبرلرنی تحریک قیلماق مقصدیده "شبنامه" لر هم ترقتگن. بو حقده غبار یازه‌دی:

" . . . ۱۸۴۰ میلادی ییل‌نینگ جولای آییده اوچ کیشـی کابـل‌لیـک احمـد بـرنج فروش، میرحسن مفتی و میرزا امام بیردی خان پایتخت‌نینگ نفوذلی اولوغلرینی تحریـک قیلماق اوچون بیر اعلامیه ترقتدیلر. اعلامیه‌ده ایتیلگن ایدی: اۉلکـه‌نینـگ برچـه تـانیقلی اولوغلرینی انگلیسلر تیزلیکده هندوسـتان‌گـه سـورگون قیلـه‌دی. شـو اساسـده، اۉزلرینـی قوتقرماق اوچون آلدینراق حرکت قیلیشلری کیره‌ک."

منبع‌لرگه کۉره، میرزا امام بېردی خان اصل کابل‌لیک بۉلیب، دېمک کابلده توغیلیب اۉسگن. قاله‌بېرسه، او خوشنویس بۉلیب، اۉته چیرایلی خط یازر اېکن. امیرعبدالرحمن خان قدرتگه یېتگندن سۉنگ، او انگلیس‌لرنینگ اشدی مخالفی بۉلگن‌لیگی اوچون، سردار محمدایوب خان‌لر بیلن بیرگه هندوستان‌گه سورگون قیلینگن. او یېرده خوشنویس‌لیکده آت قازانیب، اۉشه یېرده وفات اېتگن.

هه عزیز اۉقووچیلر، اۉلکه‌میز استقلالی و اېرکین‌لیگینی قۉلگه کیریتیش و اونی اسره‌شده اۉلکه‌میزده یشه‌یاتگن برچه خلقلر همیشه یانمه- یان توریب، دشمن بیلن کوره‌شیب، باریشدن علاوه اونینگ تاریخی و مدنیتی‌نینگ توزه تیشده هم بیر- بیرلری بیلن هردایم ایلکمه- ایلکه تۉختب، ایشلب کېلماقده‌لر.

اساسی توشونچه:

عزیز اۉلکه‌میز افغانستان استقلالی و ایرکینلیگینی قۉلگه کیریتیش و اونی اسره‌شـده، برچه قوم و ایلاتلری حصه قۉشگن.. میرزا امام بېردی باشـقه ایلغـار رهبرلـر بـیلن بیرگـه بیرینچی صفلرده کـوره‌شـگن و حتـی جهـاد رهبرلرینـی شـبنامه ترقـه‌تـیش یـۉلی بـیلن مأیوس‌لیکدن قوتقه ریب، جهادگه ترغیب ایتگن.

فعالیتلر:

۱- صنفداشلرینگیزدن بیر کیشی درس متنی‌نی اۉقی یاتگنده، اونی انیق اېشیتینگ.

۲- میرزا امام بېردی‌نینگ آتینی کیم و قیسی تاریخده اېسله‌گن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سۉزله‌سین.

۳- میرزا امام بېردی آتی اسـتقلال رهبرلـری قطاریـده قیسـی رهبرلـر بـیلن بیرگـه توتیلگن؟ بیر کیشی توریب سۉزله‌سین.

۴- میرزا امام بېردی انگلیس استعمارچیلریگه قرشی کوره‌ش آقیمیده کابل شهریده قنداق فعالیتلر قیلگن؟ ایکّی کیشی نوبت بیلن توریب، شو حقده سۉزله‌سین.

۵- قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلینگ و اولردن بیر نېچته‌سیگه جمله توزینگ:

توپراق بوتونلیگی، باسقینچی، تاریخ آقیمی، ایلغار، کوره‌شچن، آلغه، سورگون، شبنامه

۶- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، سۉزلرنینگ معناسینی اۉقیسین و توزگن جمله‌لریدن بیرته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

ایرکین‌لیک حقیده تۉرت- بېش سطرلیک بیرمتن یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقیب، اونده‌گی فعللرگه دقت قیلینگ:

- استعمارچیلر تماندن باستیریب، آلیندی.
- چقریق کارتلری ترقه‌تیلدی.
- او تره‌ندی و بېزه‌ندی، کېین تۋی‌گه جۋنه‌دی.
- بویوریلگن ایشلر، بجریلدی.
- پخته‌لر تېریلدی.

یوقاریده‌گی گپ‌لرده‌گی:

آلیندی، ترقه تیلدی، تره‌ندی، بېزه‌ندی، بجریلدی و تېریلدی فعللرنینگ برچه‌سی مجهول نسبت یا ناانیق فعللر دیر. اونینگ تعریفی قوییده‌گیچه:

مجهول نسبت (ناانیق فعل):

ایش- حرکت‌نینگ انیق بجروچیسی معلوم بۋلمه‌گن فعل، ناانیق فعل یا مجهول نسبت دېیله‌دی؛ مثاللر: سیندیریلدی، کۋریندی، اوریندی، سوریلدی، بۋیلدی، بیلیندی و باشقه‌لر.

ناانیق فعللر (ن، ین، ل و یل) قۋشیمچه‌لری یاردمیده توزیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- میرزا امام بېردی حقیده‌گـی متنـدن نـاانیق فعللرنـی تاپیـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازینگ.

۲- قوییده‌گی جمله (گپ) لردن ناانیق فعل ایشله‌تیلگنلرنی بیلگیلنگ:

- کوره‌شچیلردن بیری ییقیلدی.
- خاتین، باله‌سینی ییتکله‌دی.
- او سفردن کېلدی.
- باشیگه غم- قیغو یاغیلدی.
- شیشه سیندیریلدی.

۳- تۇرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر قیسـی‌سـی بیـر جملـه حقیـده اۇز فکرینـی بیلدیرسین.

۴- یانمه- یان اۇلتیرگن‌لر بیرگه‌لشیب، ناانیق فعل بیلن ایکیته جمله توزسینلر.

۵- هرقطاردن بیر کیشـی توریـب، یـازگن جملـه‌لرینـی اۇقیسـین و باشـقه‌لـر فکـر بیلدیرسینلر.

۶- قوییده‌گی گپ (جمله) لرنی ناانیق فعل‌لر بیلن توگللنگ:

- قربان هییتیده قۉیلر . . . .
- درختلر اره‌سیدن اونینگ بۉیی . . . .
- پیشگن بوغدایلر اۇتگن هفته . . . .
- بېرگن کتابینگیز . . . .

۷- تۇرت کیشی نوبت بیلن تخته گه باریـب، هـرکیم توگللـه‌گـن بیـر جملـه‌سـینی یازسین و باشقه‌لر او حقده فکر بیلدیرسینلر.

اوی تاپشیریغی:

تۇرت سطرلیک بیر متن یازیب، اونده کمیده اوچته ناانیق فعل ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

اۉن بیتّینچی درس

هدفلر:

۱- داستان ژانری بیلن تانیشیش و اوندن ذوقلنیش.

۲- روش (قید) حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.



سۉراقلر:

۱- قارنینگ قنده‌ی هندسی شکل‌لری بار؟

۲- قارنینگ نیمه‌لرگه فایده‌سی بار؟

قار اوچقونی نینگ تقدیری

قار یاغیب تورگن ایدی، پنجره دمیده اۉلتیریب، تشقرینی تماشا قیلردیم. قار اوچقونلری اۉینب- اۉینب کېلیب، همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه توشر ایدیلر. درختلرنینگ اوستیگه، دیوارنینگ اوستیگه، تاش‌لرنینگ اوستیگه، همه همه نرسه‌لرنینگ اوستیگه . . .

. . . . . .

کتّه بیر قار اوچقونی پنجره تمان کېلر ایدی. قۉلیمنی پنجره‌دن تشقریگه اوزه‌تدیم و قار اوچقونینی قۉلیمگه آلدیم. قنچه‌لر پاکیزه و آپّاق ایدی بو قار اوچقونی! قنده‌ی منظم و چیرایلی ایدی بو قار اوچقونی!

– کاشکی بو قار اوچقونی‌نینگ تیلی بۉلسه ایدی و اۉز تیلی بیلن حیـاتی و تقـدیری حقیده مینگه سۉزلب، بیرسه ایدی، دیب اۉزیمچه آرزو قیلدیم.
شونده قار اوچقونی تیلگه کیریب "مینینگ حیاتیم قنده‌ی‌لیگینی بیلماقچی بۉلسنگ، قولاق سال، سینگه حکایه قیله‌من" دیدی.
"مین نیچه آی آلدین، بیر تامچی سوو ایدیم، دینگیزده ملیارد– ملیارد تـامچیلر بـیلن بیرگه اویان– بویانگه یوگوریب، کون اۉتکزر ایدیم. یاز کونلری‌نینگ بیریـده دینگیزنینـگ یوزیده اۉینب یورگن ایدیم. ایسّیق قویـاش پارلـب تـورگن ایـدی. مـین ایسـیدیم، بخـار بۉلدیم. باشقه مینگلب تامچیلر هم مین بیلن بیرگه بخارگه ایلندیلر. بیزلـر ییـنگیـل‌لیکـدن قنات چیقرگن ایدیک. یوقاریگه قره‌ب حرکـت قیلـه‌باشـله‌دیـک، شـونچه هـم یوقاریگـه چیقدیک که، آدملرنی کۉرمه‌ی قالدیک. هر تماندن بخارلر تـوده– تـوده کیلیـب، بیزلرگـه قۉشیلر ایدیلر. گاهیده بیزلر باریب کتّـه‌راق تـوده‌لرگـه قۉشـیلر ایـدیک. بیـر– بیریمیزگـه قۉشیلیب، قیسیلر ایدیک. ینه هم یوقاریگه قـره‌ب، یـۉل یورردیـک، یـۉل یوریـب– یـۉل یوریب، مۉل بۉلردیک و ینه هم بیـر– بیریمیزگـه قیسـیلردیک و بولـوت بۉلیـب، گاهیـده قویاش یوزینی یاپردیک، گاهیده آی و یولدوزلر یوزینی تۉسـردیک و کیچـه‌نـی ینـه هـم قرانغــوراق قیلردیــک. شــمال قوولــب، بیزلرگــه تــورلی شــکللر بیــرر ایــدی. اۉزیــم دینگیزده‌لیگیمده، بولوتلرنی عجایب شکل‌لرده کۉرر ایدیم.
بیلمه دیم، نیچه آی کۉکده سـرگردان ایـدیک، بیزلـر کـۉپ یوقـاری باردیـک، هـوا ساووق بۉلگن ایدی. آیـاق– قـۉلیمیزنی اوزه‌تـه آلمسـدیک. برچـه‌میـز، بیـر– بیریمیزگـه یاپیشگن ایـدیک. بیرلشـیب یۉلگـه توشـدیک، قـه‌ییرگـه باریشـیمیزنی بـیلمس ایـدیک، قویاشدن هیچ قنده‌ی خبر یۉق ایدی. گویا که اۉزیمیز، قویاش یـوزینی یاپگنـدیک کـۉپ کینگ بۉلگن ایدیک، یوزلرچه کیلومتر اوزونلیگیمیز و اینیمیـز بـار ایـدی. یـاغمیر بۉلیـب، ییرگه قیتیشنی آرزو قیلر ایدیک.
مینینگ یوره‌گیم خوشلیکدن گورس– گورس اورردی. ییرگه قیتیش خبـری قـووانچ بغیشلر ایدی. بیر نیچه وقت اره‌دن اۉتدی. بیزلر یرمیمیز بخار، یرمیمیـز یـاغمیر بۉلیشـنی ایستر ایدیک. تۉستدن هـوا سـاووق بۉلـدی. همـه قلتیـرر ایـدیلر. اطرافیمگـه قـره‌دیـم. یانیمده‌گیلر نینگ بیریدن "نیمه بۉلدی؟" دیب سۉره‌دیم.

"شوچاغده یېرده میز" دېب جواب بېردی، یعنی بیزنینگ آستیمیزده قیش پیتی دیر. البته باشقه جایلرده هوا ایسیق بۆلیشی ممکن. بوکوتیلمه‌گن ساووق بیزلرنی یاغمیر بۆلگنی قۆیمس ابدی. "قره، قره! مېن قار بۆله‌یاتیب‌من، سېن هم."

یۆلداشیم نینگ سۆزی آغزیده قاتدی، قار بۆلدی، یېرگه قره‌ب، جۆنه‌دی. اونینگ کېینیدن مېن و مېنگه اۆخشه‌گن مینگلرچه ذره‌لر قار اوچقونی بۆلیب یېرگه یاغدیک.

دېنگیزده‌لیگیمده، آغیر اېدیم، بخار بۆلگندن کېین یېنگیل‌گینه بۆلدیم. سمان پریگه اۆخشب اوچردیم، ساووقنی هم بیلمسدیم. ساووق، بدنیم نینگ بیر بۆلگی بۆلگن ابدی. اۆینب- اۆینب پستگه توشردیم. یېرگه کېلگنیمده، سېنینگ اوزه‌تیلگن قۆلینگ نی کۆردیم. سېن خوشیم کېلدینگ . . . .

شونده بیردن قار اوچقونی نینگ سېسی اۆچدی، قره‌سم بیر تامچی سوو بۆلیب قالیبدی.

(صمد بهرنگی نینگ حکایه‌لریدن)

اساسی توشونچه:

بیر تامچی سوو قویاش ایسّیغیدن بخار بۉلیب هواگه چیقـه‌دی. کـۉک‌ده سـاووق‌دن قارگه ایلنیب، یېرگه کېله‌دی. یېرده حرارت نتیجه‌سیده ینه بیـر تـامچی سـووگه یعنـی اۉز اصلی‌گه اَیلنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی، ایکّی اۉقووچی، تنقیط علامه‌لرینی کـۉزده توتیـب اۉقیسـین، ینـه ایکّی اۉقووچی، درس مفهومینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۲- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سۉزلیکدن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

تامچی، بوغ، قیسیلماق، یاپیشماق، تۉست، آغیر، یېنگیل

اوی تاپشیریغی:

درس متنیدن اۉزینگیزگه یاققن پاراگرافنی کتابچه‌لرینگیزگه یازینـگ، سـۉنگ اۉشـه پاراگرف نینگ مفهومینی علیحده یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* قار یاغیب تورگن بیرکونی، پنجره دمیده اؤلتیرگن ایدیم.
* قار اوچقونی استه‌گینه قؤلیم نینگ کفیگه کیلیب توشدی.
* توستدن هوا ساووق بؤلدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده بیلگی‌لنگن سؤزلر، روش (قید) دیله‌دی.

روش: ایش-حرکت‌نینگ بیلگی‌سینی، حالتینی، درجه و مقدارینی بیلدیروچی سؤز تورکومی روش دیله‌دی. روش، قنده‌ی؟، قچان؟ قه‌یرده؟ قه‌یرگه‌؟، قنچه؟ کبی سؤراقلرگه جواب بیره‌دی.

روش معنا جهتدن تؤرت تورگه بؤلینه‌دی:

۱- حالت روشی، ۲- پیت روشی، ۳- اؤرین روشی، ۴- درجه و مقدار روشی

حالت روشی (حالت قیدی): ایش-حرکت‌نینگ قنده‌ی حالت‌ده یا که قه‌ی‌طرزده بجریلگن‌لیگینی بیلدیریب، قنده‌ی؟، قه‌ی حالده؟، قه‌ی طرزده؟ سؤراقلریگه جواب بؤله‌دی.

حالت روشی گه، استه، سیکین، جیم، درحال، بیردن، بیرآن، بیرمه- بیر، تیز، پیاده، تؤستدن، قؤلمه- قؤل، چیندن، کؤپینچه، یانمه- یان کبی سؤزلر کیره‌دی.

پیت روشی (زمان قیدی): ایش-حرکت بجریلیشی نینگ پیتینی بیلدریب، قچان؟، قچانگچه؟، قچاندن بیری؟ کبی سؤراقلرگه جواب بیره‌دی. پیت روشیگه، ایرته، ایندین، ایرته‌لب، ایلگری، سؤنگره، همیشه، کیچه، بوگون، توناکون، اله‌قچان، آلدین، کیچه‌سی، هرکون، کیین، ییلدن- ییلگه، ایرته- ایندین، حاضر، کوندوزی کبیلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کۉرسه‌تینگ:

* هوا ایلیق، ایشیک‌لرنی آچیب قۉیسه هم بۉله‌دی.

* آپه- سینگیل یانمه- یان کېته‌یاتگن ایدیلر.

* ایکین نی ایرته ایککن حاصلینی ایرته اۉرر.

* قۉرقاق، آلدین دن مشت کوته‌رر. (مقال)

* مېن فاریابدن کېلدیم.

* قنچه وقت‌دن بېری کابلده یشه‌ی‌سیز؟

* کۉپ گپ قولاققه یاقمس. (مقال)

* آز، آز اۉرگه‌نیب دانا بۉلر. (مقال)

۲- درس متنیدن بیر پاراگرافنی تنلب یازینگ، سۉنگ اۉشه پاراگرافگه ایشـله‌تـیلگن روشلرنی بېلگیلب، کۉرسه‌تینگ.

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بۉش جایلرینی مناسب سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

- قار یاغیب تورگن بیر کون، . . . . ایدیم . . . . تماشا قیلر ایدیم. قار اوچقونلری . . . . ، همه نرسه‌لرنینگ . . . . قۉنر ایدیلر.

- کاشکی بو قارچه نینگ . . . . ایدی و . . . . حیاتی و تقدیری حقیده . . . . بېرسه ایدی، دېب . . . . قیلدیم.

اوی تاپشیریغی:

حکایه کتابلر یا مجله‌لردن بیر قیسـقه حکایـه‌نـی تنلـب، کتابچـه‌لرینگیزگـه یازیـب کېلتیرینگ.

اۉن سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- نیک‌لیک نینگ اهمیتی گه توشینیش.

۲- اۉرین روشی و مقدار روشی‌نی بیلیب ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- نیک‌لیک دیب قیسی ایشلرگه اَیته‌سیز؟

۲- نیک‌لیک بیلن یمانلیک‌نینگ فرقلری نیمه دیر؟

نیک‌لیک بهاسی

بیر کیشی بېردی گداگه بیر درم	ایسته دی اوندن دعاده یاردم
دېدی اونگه کولگو بیرله ملتمس	بېرگه نینگ شو ایسته‌گینگ‌گه ارزیمس
اېتمه روحینگ‌گه یمان‌لیک هیچقچان	سېن ریادن قیل اۉزینگ‌نی در امان
خودنمالیق قیلمه طاعتده مدام	خودنمالیق دیر مسلمان‌گه حرام
گر گداگه بېره‌سن سېن بیر درم	طمع اېتمه اۉرنیگه باغی ارم
آدمی گر آز ایله همراه بۉلر	تۉغری یۉل‌دن آزیب اول گمراه بۉلر
اېتمه درویش‌دن طمع پاداش سېن	قیلمه احسان و عطاینگ‌نی فاش سېن
یخشی‌لیک بیرله اۉزینگ‌نی قیل صفا	کمترین بۉلگیل بۉلرسن اغنیاء
مهربانلیک قیلغیل هر بی آنه‌گه	بی‌نوا و بی‌سر و سامانه گه
یخشی ایرمس خودنمالرنینگ ایشی	اربه سیپسه بوغدای آلمس هیچ کیشی

چـون یمانلیـک دیـر جهانـده نـاروا	یخشـی‌لیـک دیـر اۉزی اسـباب دعـا
بۉلسـه بزمینـگ گـر جهانـده یـارقین	ایلـه‌گیـل سـېن باشـقه بـزمین آیـدین
کوچ و قـوت بۉلسـه سـېنده بـې‌مـلال	باشقه بیرله قیل کمک سېن فـی الحـال
اېگـه بۉلسـنگ گـر غنـا و گـنج گـه	قیـل جوانلیـک اېنـدی اهـل رنـج گـه
بـار غریـب و بینـوادن آل خبـر	گر غنی سـن یـا کـه سـېن سـن معتبـر
کۉرگیـل انفـاق چاغیـده اللهنـی	حاضـر و نـاظر اۉزینگـه شـاه‌نـی

شعر پروین اعتصامیدن- ترخان ترجمه سی

اساسی توشینچه:

مسلمان کیشی یخشی‌لیک نی الله ﷻ رضاسی اوچـون بجـره‌دی و هیچقچـان ریـا و تظاهر اوچون باشقه‌لرگه نیک‌لیک قیلمه‌یدی و قیلگن احسان و عطاسینی فاش اېتمه‌یـدی و همیشه کمترین بۉله‌دی، کوچ و قوتی، مال و دارایی سی بۉلگنده محتاج و بینوا کیشی‌لر بیلن یاردم بیره‌دی و انفاق قـیلگن چاغیـده دایـم الله ﷻ نـی اۉز اعمالیگـه حاضـر و نـاظر بیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی دیکلمه قیلسین‌لر.

۲- اؤقووچیلردن ایکّی کیشی شعرنی معنا قیلسین‌لر.

۳- اؤقووچیلر شعرده‌گی ینگی لغت‌لرنینگ معناسینی اؤقیتووچیدن سؤره‌ب، جمله‌لرده ایشلتسین‌لر.

۴- اؤقووچیلر گروپلرگه بؤلینیب، شعرنینگ مفهومی حقیده قیسقه‌چه سؤزلسین‌لر.

۵- اؤقووچیلر قوییده‌گی سؤراقلرگه جواب بېرسین‌لر:

- نیک‌لیک بهاسی شعری کیمدن دیر؟
- خانم پروین اعتصامی کیم ایدی؟
- شاعر بو شعرده نیمه نی اؤقووچی گه تلقین اېته‌دی؟
- خانم پروین اعتصامی دن ینه قیسی بیر شعر نی اؤقیگن سیزمی؟
- اونینگ شعرلریده قیسی موضوعلر باره‌سیده سؤز یوریتیله‌دی؟

اوی تاپشیریغی:

پروین اعتصامی شعرینی اؤزکتابچه‌لرینگیزگه کؤچیریب، مفهومینی بیر قیسقه مقال ضمنیده یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، همده اولرده اؤرین روشی و درجه مقدار روشی گه دقت قیلینگ:

بابر قه‌ی یېرگه بارگن ایدی. آلپامیش قه‌یېردن کېلدی. توران قه‌ی یېرده ایشله‌یدی. سېوینچ یوقاریده‌گی قیشلاققه کېتیبدی. نریگی باغ کیم نیکی دیر؟ نېچه وقتدن بېری کېنجه بای باله‌لر باغچه‌سیگه ایشله‌یدی؟ قنچه وقتدن بویان وطن گه بارمه‌گن‌سیز؟ بوگون خدایار سلگینه- کېچراق کېلدی، احمد شهر گه باردینگ آزراق شیرینی کېلتیر.

اؤرین روش (قید مکان):

فعل نینگ بجریلیشی اؤرنینی بیلدیریب قه‌ی یېرده؟ قه‌ی یېردن؟ قه‌ی یېرگه؟ سؤراقلریگه جواب بؤله‌دی.

درجه مقدار روشی (مقدار و درجه قیدی):

فعل نینگ درجه مقداری‌نی بیلدیریب قنچه؟ قه‌ی درجه‌ده؟ سؤراقلریگه جواب بؤله‌دی. مقدار روشی‌گه کؤپ، آز، کم، بیرآز، سلگینه کبی سؤزلر کیره‌دی. درجه مقدار روشی‌گه فعل یا بېلگی معنی‌سی‌نی کوچه‌یتیره‌دیگن جوده غایت، نهایتده، هرقنچه، آزمونچه، اصلاً، هیچ کبی سؤزلر کیره‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرده روشلرنی تنلب کۉرسه‌تینگ!

- طیاره ده کۉک‌دن قویی‌گه کېلـه‌یـاتگنیمیزده هـوایی میـدان فضاسـی‌نـی بولـوتلر قمره‌ب آلگن ایدی.

- اوکم محمد جان قه بیرده بۉلسنگ ساغ و سلامت بۉلگین.

- یولدوز اۉز درسلریگه جوده کۉپ محنت چیکه‌دی.

- محمود شونچه اۉز درسلریگه دقت قیلگن ایدی که حتی اۉقیتووچی نینـگ صـنف گه کیریشیدن اصلاً خبر بۉلمه‌دی.

- انسان هـر ییرگـه بارسـه نهایتـده اۉز وطنینـی سـغینه‌دی نیگـه اۉز یـورتی‌نینـگ گۉزه‌ل‌لیگی‌نی هیچ ییرده تاپه آلمه‌یدی.

- رزق و رۉزی‌نی هر ییرده آز و کۉپ الله تعالی اۉز بنده‌سیگه ییتیشـتیریب تـوره‌دی بنده‌گه هر حال شکر قیلیشی لازم.

۲- اوچ- تۉرت کیشی نوبت بیلن توریب، هر بیری، بیر جملـه‌ده اۉریـن روشـی‌نـی و ایکّینچی جمله‌ده درجه- مقدار روشی‌نی ایشلتسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگنلر بیرگه‌لشیب، اۉرین روشی و درجه- مقدار روشی بـاره‌سـیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین.!

اوی تاپشیریغی:

تۉرت- بېش سطرلیک بیر متن ضمنی‌ده ایکّی- اوچته مقدار روشی و درجـه- مقـدار روشلرینی یازیب کېلتیرینگ!

اۉن توقّیزینچی درس

هدفلر:

۱- شراب ضررلرینی بیلیش و اوندن اۉزنی سقلش.

۲- جمعیت‌نی شراب ضررلریدن آگاه‌لنتیریش.

۳- روشلر درجه‌سینی بیلیب، یازووده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- شراب‌نینگ ایچیشی نیمه اوچون منع اېتیلگن دیر؟

۲- شراب انسان‌نی نیمه قیله‌دی و انسان عقلی شراب نتیجه‌سیده نیمه بۉله‌دی؟

شراب ضررلری

کون توغدی‌نینگ قارنی هرکون شیشردی؛ اشتهاسی یـۉق اېـدی؛ آزگینـه گـپ‌گـه اچیغله‌نیب قالردی؛ یوره‌گی تېز- تېز اوریب، قان باسیمی آشردی، خلاصه قیلیـب ایتگنـده کون سه‌یین حافظه‌سینی قۉلدن بېریب بدنی کوچسیزلنیب بارماقده اېدی.

او، جانیدن تۉیگه‌نیدن بیرکون تاغه‌سی‌نینگ اۉغلی آی تۉلدی‌نینگ اویی‌گـه باریـب، اونگه دردلرینـی سـۉزله‌دی. آی تۉلـدی درحـال اونـی اۉز موتریگـه مینـدیریب، ایچکـی کسل‌لیکلر متخصصی آلدیگه آلیب باردی.

داکتر، اونی درّاو معاینه قیلیب، دردلرینی سۉره‌دی: ایناغه‌م، نیمه دردینگیز بار؟

کون توغدی بدنیده‌گی بار دردلرینی بیرمه- بیر داکترگه اَیتیب بېردی.

داکتر اولرنینگ سۉزلرینی اېشیتیب اَیتدی:

دردلرینگیز کۉپراق نشه‌لی موادّدن ایش آلگـن کیشـیلرنینگ دردیگـه اۉخشـه‌یـدی، اَینیقسه شرابدن ایش آلگن‌لرگه، نېگه که شراب انسـان بدنیگـه کیریشـی بـیلن برچـه‌دن تشقری اونینگ اعصبینی عادی حالتدن چیقه‌ریب، آزگینه گپ‌گه اچیغلنه‌دی. شونده تیلـی

توتیلیب، بدنیگه قان یخشی یوگورمه‌یدی؛ یوره‌گی تینچسیزلنیب، تېز– تېز دوککیلله‌یـدی؛ اشتهاسی آزه‌یه‌دی. کۉزلری خیره بۉلیب قاله‌دی؛ باشـی اَیلنـه‌دی؛ بدنیـده‌گـی اعضـاء اۉز بورچلرینی یخشی بجره آلمه‌یدی؛ قان باسیمی آشه‌دی، نفسی قیسیله‌دی؛ ذهنـی پریشـان بۉله‌دی؛ اداغده مست‌لیک و تېلبه‌لیک یوز بېره‌دی. الله ﷻ قرآنکریمده شراب‌نی پلید دېـب، ایچیلیشی‌نی شیطان عملی دیگن. شراب ایچه‌دیگن کیشی‌لر قووناق حالـت یـوز بېـره‌دی دېب اۉیله‌یدیلر، اما اصلیده او خوشلیک ایمس؛ بلکه او عادی حالدن چیققنی، اۉز عصـبینی قۉلگه آلالمه‌گنی‌دن نشـانه دیـر. شـو وقتـده آی تۉلـدی داکترنینـگ گپلریگـه قۉشـیلیب سۉره‌دی:

داکتر صاحب، اۉته نشه‌لی موادلرخصوصاً شـراب ایچـیش نتیجـه‌سـیده انسـان‌نینـگ وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر هم تاپیله‌دیمی؟

داکتر آی تۉلدی‌نینگ جوابیگه بونده‌ی دېب سۉزله‌دی:

مدام شراب ایچیش نتیجه‌سیده بغیر و اۉپکه‌نینگ ایشلشی بوزیلـه‌دی، معـده و اثنـی عشرده یره تاپیله‌دی؛ حتی هاضمه جهازیده و بغیرده سـرطان تاپیلـه‌دی، ذهـن فعـالیتلری پسه‌یه‌دی، کۉزنینگ نوری آزه‌یه‌دی، عمر قیسقه بۉلـه‌دی، تـورلی یـوره‌ک کسـل‌لیکلـری تاپیله‌دی و حتی بعضی وقتلرده قان قویوق‌لشـیب قالـه‌دی، بـدن سـلول‌لریگـه آکسـیجن یېتمه‌یدی اونینگ نتیجه‌سیده میه‌نینگ نظمی بوزیلیب، قان تامیرلری و بدن حجـره‌لریگـه اۉزگریش کېله‌دی، شراب، بدن رطوبتینی سیمیره‌دی (سومره‌دی) و اونده ینگـی کیمیـاوی ترکیب‌لر توزه‌ته‌دی، قیسقه سی شو که، بدن اعضـالری اۉز بـورچلرینـی یخشـی صـورتده بجره آلمه‌یدیلر. شرابدن تاپیلگن کسل‌لیکلرنی تداوی قیلیش باشقه کسل‌لیکلردن قیین‌راق دیر.

خدیجه بېگیم داکتر سؤزلریگه قیزیقیب، اونگه قرەب دېدی:

داکتر صاحب! دېمک شراب ایچەدیگن‌لر اؤزجانلریگه جفا قیله‌دیلـر؛ اؤزلرینـی نېچـه لحظه‌لیک اؤتکینچی قووانچ اوچون شراب ایچیب، ساغلیکلریدن اَیریلیب، عمرلری‌گه ضرر یېتکیزگنی‌نی بیلمه‌ی قاله‌دیلر.

داکتر، باشینی قیمیرلتیب، دېدی:

هه! بعضی وقتلرده سکته و یورەک تؤخته‌لیشیگه هم شراب باعث بؤله‌دی؛ حتی اگـر حامله خاتینلر حامله‌لیـک وقتیـده شـراب ایچسـه‌لـر، اولرنینـگ بالـه‌لـری معیـوب بؤلیـب توغیلیشی ممکن.

شراب ایچیش، ساغلیک ضررلریدن اَیریم، اسلام دینـی‌گـه قرشـی و اېـل آرەسـیده یرەمس نرسه تانیلگن دیر.

اساسی توشونچه:

شراب، انسان وجودیگه ضررلی دیر. اوندن تورلی کسل‌لیکلر حتی سرطان تاپیله‌دی، انسان عمرینی آزەیتیریب کون سه‌یین اونی اؤلیم سری یؤللته‌دی. شراب ایچیش حقیقتده جان‌گه جفا قیلیش دیر. اسلام شریعتی انه‌شو اساسده اونی منع ایته‌دی.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی اؤقیتووچی اؤقیباتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سؤراغلرگه جواب بېرینگ:

– کون توغدی‌نینگ نیمه دردلری بار اېدی؟

– اونی کیم داکترگه آلیب باردی؟

– داکتر معاینه قیلگندن کېین اونگه نیمه دېدی؟

– شراب‌نینگ انسان بدنی‌گه کیریشی بیلن قنده‌ی حالتلر انسان وجودیگه یوز بېره‌دی؟

– شراب ایچیش نتیجه‌سیده انسان وجودیگه قیسی علاجسیز کسل‌لیکلر تاپیله‌دی؟

– شراب حامله خاتین‌لرگه نیمه تأثیر اېته‌دی؟

– شراب و انسان نینگ طبیعی عمری آره‌سیده قنده‌ی مناسبت موجود؟

۲– یانمه–یان اؤلتیرگنلر اؤز اؤرته‌لریده شراب‌نینگ ضررلری حقیده سؤزلب فکر المشتیرسین‌لر.

۳– هرقطاردن بیر کیشی توریب، بیرته‌سی کون توغدی، بیرته‌سی آی تؤلدی، ینه بیرته‌سی داکتر رؤلیگه کیریب، درس متنینی عملی صورتده تمثیل قیلسین‌لر و باشقه‌لر اولرنینگ حرکت و سؤزلریگه دقت قیلیب، قنده‌ی‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴– درس متنیده‌گی روشلرنی اؤز کتابچه‌لرینگیزگه کؤچیرینگ.

۵– هرقطاردن بیر کیشی توریب نوبت بیلن شراب ایچیشدن تاپیله‌دیگن کسل‌لیکلرنی ایتسین.

۶– قوییده‌گی لغتلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باسیم، اختلال، حافظه، دوکیلله‌ماق، اؤت، اِثنی عشر، هاضمه جهازی، مفاجا، معیوب

اوی تاپشیریغی:

شراب ضررلری حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۏقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۏزلرگه دقت قیلینگ:

- رحمان اېشیکنی سېکین آچیب، اتاقگه کیـردی. اۏقیتـووچی اوکـه‌مدن سـۏره‌دی: صنفداشلرینگدن قیسی‌سی اېنگ یخشی خط یازه‌دی؟

- کیم بوگون مکتبگه کېچراق کېلدی؟ محمود نینگ آتی نهایت تېز چاپه‌دی. مـېن اۏقیتـووچیمدن جـوده خورسـندمن، چونکـه او، بیزگـه درسـلریمیزنی یخشـی اۏرگتـه‌دی. بیزنینگ اۏقیتووچیمیز اۏته بیلیمـدان دیـر. یعقـوب‌نینـگ آتـی بغایـت کتّـه، لـېکن اۏزی کیچگینه.

روشلرده درجه:

صفتلرده درجه بۏلگنی سینگری روشلرده هم درجه بار. روش درجه‌لری حرکت- فعل‌نینگ بېلگی‌سینی، مقدارینی، اۏلچمینی، آزلیگی و آرتیق‌لیگینی درجه‌لب کۏرسته‌دی، اۏزبېک تیلیده روش درجه‌لری اوچته دیر:

۱- عادی درجه:

فعل- حرکت‌نینگ عادی‌لیگینی بیلـدیره‌دی، مثـال اوچـون: اسـته، سـېکین، قـویی، یوقاری، بلند، پست، کتّه، یوغان

۲- قیاسی درجه:

فعـل- حرکـتـنـی قیاسـلب کۏرسـته‌دی و بـو درجـه (راق) قۏشـیمچه‌سـی بـیلن کۏرسه‌تیله‌دی؛ مثال اوچون: یقین راق، اوزاق راق، ایرته راق، کېچراق، آلدین راق

۳- آرتیرمه درجه:

فعل- حرکت بېلگیسی معیاردن آرتیق‌لیگینی افاده‌له‌یدی و بو درجه، اېنگ، جوده، انچه، غایت، نهایتده، اۏته کبی سۏزلر بیلن انیق‌لنه‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، اولرده روش درجه‌سینی انیقلب بېرینگ:

- سېوینچ اؤته چېبر. او، جوده یخشی قاقمه تیکه‌دی، مرال سېکین- سېکین درسلرینی اؤرگنماقده؛ مکتبگه کېچراق کېلگن اؤقووچی‌نینگ درسلری کېینگه قاله‌دی؛ تیریک‌چیلیک‌نینگ قویی و یوقاریسی کؤپ دیر؛ بوگونگی اؤقیبدیگن درسیمیز بغایت مهم دیر؛ اؤقیتووچیمیز بوگون بیزگه ایتدی: هرکیم درسلرینی یخشی اؤرگنسه، مېن اوندن جوده خورسند بؤله‌من. اېنگ یخشی اؤقووچی او دیر کیم که هر کون درسلرینی اؤقیب اوی تاپشیریغینی اؤز وقتیده بجره‌دی.

۲- یانمه- یان اؤلتیرگن‌لر اؤز ارا روشلر درجه‌لری باره‌سیده صحبت اېتسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، روشلر درجه‌سینی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر تؤغری یا ناتؤغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، تخته آلدیگه باریب روشلرده درجه قسم‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر.

۵- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، درس‌نینگ بیرینچی بؤلیمده‌گی روشلر درجه‌لرینی انیقلاوچی بیر جمله کؤرستسین.

اوی تاپشیریغی:

بیر قیسقه مقاله یا خاطره یازیب، اونده روشلر نینگ اوچّله درجه‌سینی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه‌نچی درس

هدفلر:

۱- اېرکین یشش و آزاده‌لیک اهمیتی‌گه توشینیش و اوندن حیاتده فایده‌لنیش.

۲- روش‌نینگ تورلرینی بیلیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراق:

۱- اېرکین یشش و آزاده‌لیک قنده‌ی بیر حیات‌گه اَیتیله‌دی؟

۲- محکوم‌لیک دېب نیمه‌نی توشینه‌سیز؟

صادق اۉغلانینگ بۉله‌ی

ای وطن مینگ بار اۉله‌ی مینگ قتله قربانینگ بۉله‌ی

ارمغان اَیلب جانیم‌نی صادق اۉغلانینگ بۉله‌ی

سېنگه خدمت اَیله‌ماق دیر آرزو ارمانیم منینگ

سېنی آباد ایتیب اۉزیم مرد دورانینگ بۉله‌ی

اۉرگیله‌ی تاغ و ادیرینگ‌دن که گل‌دن تۉله دیر

مېن فدایی لاجوردین ماوی آسمانینگ بۉله‌ی

باغ لرینگه گل ایکه‌ی و دشتلرینگه بوغدای

اطرافینگ‌دن ایله‌نیب باغبان و دهقانینگ بۉله‌ی

شهر و قیشلاغینگ‌نی کۉکلم ایلب ایته‌ی گلستان

گلشنینگ‌ده اۉلتیریب بلبلی خوشخوانینگ بۉله‌ی

یۉل‌لرینگ‌نی تیرگیزیب قیته‌دن ایله‌ی مېن توزوک

آت چاپیب، کوره‌ش توتیب نامدار دورانینگ بۉله‌ی

ایشلرینگگه سالهیین باشدن اساس و بنیاد
دفترینگنی ایگهلب صاحب دیوانینگ بولهی

محو ایتهی هر تور فساد و فتنهنی سیندن اوزیم
تینچلیکده راحت خلق مسلمانینگ بولهی

کعبهٔ مین سین ایرورسن سینی ایترمن طواف
اوگریلیب سیندن اوزیم شیدایی آستانینگ بولهی

آتش مهرینگ اورر هر لحظه کونگلیمگه شرار
مین بو اوت ایچره کوییب ققنوس داستانینگ بولهی

سوردی دوران شاه و سلطان کور که ایمدی مین بوگون
تقدیرینگنی قولگه آلیب خان و خاقانینگ بولهی

ایسترم ایرکین یشب، یورسم قوچاغینگه مدام
تاغلرینگده ارسلان و دشتده قاپلانینگ بولهی

یخشی نرسه آلدیمه آزادهلیکدن باشقه یوق
اورمانینگده حُر گیزیب شیرنیستانینگ بولهی

سینگه ایگری باقسه گر خصمینگ عداوت یوزیدن
سونگو سنچیب کوکسیگه هرلحظه قلقانینگ بولهی

سینگه ای اولکم کورهشیب افتخارات کیلتیریب
باعث مینگ عزوفرو لایق شانینگ بولهی

سینگه ای یورتیم قیلهی ایش ایتهیین رشکی جنان
سرخروی عالمده چون لعل بدخشانینگ بولهی

(نامق)

اساسی توشونچه:

اۉلکه‌گه خدمت قیلیش اونینگ هر بیر صادق اۉغلانلری‌نینگ بیرینچی آرزو و آرمانلرینی تشکیل بېره‌دی اوندن دفاع اېتیش اولرنینگ بیرینچی دینی و وطنی وجیبه سی بۉلگن. وطن عشقی سرکش آت دیک وطن‌نینگ صادق اۉغلانلری دلیده هردایم النگه اوره‌دی وطن دېگنده جان و دل‌لرینی فدا قیلیش‌گه هر دایم تیار دیرلر. نېگه اولر اۉز تقدیرلرینی وطن تقدیری بیلن همیشه علاقه‌لی و باغلیق بیلیب اونگه قره‌ب نفس آله‌دیلر.

فعالیتلر:

۱- درس متنی‌نی بېش- آلتی دقیقه جیم اۉقینگ!

۲- هرقطاردن بیر کیشی توریب، شعرنینگ ایکّی- ایکّی بیتی‌نی باشقه‌لرگه دیکلمه قیلیب بېرسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لردن بیر- بیر کیشی‌سی توریب، بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنی قیلسین‌لر.

۴- شعرده‌گی ینگی لغتلرنی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، اولرنی جمله‌لرده ایشله‌تینگ!

۵- هرقطاردن بیر کیشی توریب توزه‌تگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین. باشقه‌لر تۉغری و ناتۉغری‌لیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

وطن حقیده چیرایلی شعرلرنی باشقه شاعرلردن تاپیب، بیر شعرینی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، نېچه بیتی‌نی معنی قیلیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، آستیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

۱– بیریلگن درسنی تیزده اۉرگنه‌دی.

۲– ایرگش، بابردن کیین مکتب‌گه کیلدی.

۳– تیمور همه وقت اوکه‌لری‌نینگ درسیگه یاردم بیره‌دی.

۴– بهار فصلیده همه یاق یم– یشیل بۉله‌دی.

۵– اۉلکه‌میزنی یشنه‌تیش اوچون قیشین– یازین دیمه‌ی، ایشله‌شیمیز کیره‌ک.

یوقاریده‌گی جمله‌لرنینگ آستیگه خط چیزیلگن سۉزلری روش سانلریدن دیر. روشلر توزیلیشی‌گه کۉره اوچ تور گه بۉلینه‌دی:

ساده روش (قید ساده)، مرکب– قۉشمه روش (قید مشتق)، جفت روش (قیدترکیبی).

۱- ساده روش: ساده روش بیر اوزه‌کدن تشکیل تاپه‌دی. توب و یا که یسه‌مه بۉله‌دی.

توب روشلر، یساوچی قۉشیمچه‌لر بیلن قۉللنه‌دی: تیز، سیکین، کیین، کۉپ، ایرته، بوگون، کیچه، بیردن کبی.

یسه‌مه روشلر، مخصوص قۉشیمچه‌لر بیلن یسه‌له‌دی، آی دیک، مردلرچه، غالبانه، مردانه، قهرمانلرچه کبی.

۲- مرکب- قۉشمه روش: بیری مستقل قۉللنه آلمه‌یدیگن، ایکّینچیسی مستقل معنا گه ایگه بۉلگن اۉزک یا هر ایکله‌سی مستقل حالده معنا افاده‌له‌یدیگن اۉزه‌کدن تشکیل تاپگن روشلر، مرکب– قۉشمه روشلر دیبله‌دی:

مرکب– قۉشمه روشلرنینگ تورلری:

الف: ترکیبی‌ده او، بو، شو، آلماشلری بۉلگن پیت و اۉرین معناسینی بیلدیروچی روشلر: اویاققه، بویاققه، شویاققه، اویرگه، شویردن . . . .

ب: ترکیبی‌ده هر، هیچ، همه، بیر، سۉزلری بۉلگن روشلر: هروقت، هرزمان، هرقچان، هیچ قچان، همه ییرده، همه یاق، بیرزوم، بیرنیچه . . . .

ت: ترکیبی ده الّه، قه‌ی سۉزلری بۉلگن روشلر: الّه قچان، الّه‌قه ییرده، الّه قه ییرگه، قه‌ی وقت . . . .

۳- جفت روش: جفت روش ایکّی سؤزنینگ باغله‌نیشیدن توزیلگن روش دیر. جفت روش قوییده‌گی‌لرچه یسه‌له‌دی:

* معناداش سؤزلردن: استه- سېکین، ایسان- امان، آچیق- آیدین، اوزیل- کېسیل کبی.

* قرمه- قرشی معنالی سؤزلردن: قیشین- یازین، آستین- اوستون، آچین- تؤقین، کېچه- کوندوز کبی.

* سؤزلرنی تکرارلش بیلن: تېز- تېز، سېکین- سېکین، یوزمه- یوز، کؤچه مه- کؤچه، رنگمه-رنگ کبی.

فعالیتلر:

۱- ساده روش، مرکب- قؤشمه روش و جفت روشلرنینگ هر بیریگه ایکّی جمله توزیب، کؤرسه‌تینگ. اوچ اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین، سؤنگ جمله‌لرده ایشلتگن روشلرنی ایتسین.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرده روشنی بیلگی‌لب کؤرسه‌تینگ:

* حاضر ایرکین، سکّیزینچی صنفده درس اؤقییدی.

* بېکتاش بوگون مکتب‌گه کېچ کېلدی.

* آته‌م بیر نېچه کون آلدین فاریابدن کېلدیلر.

* آوچی قوشلر هر وقت ایرکین اوچه‌دیلر.

* تانگ آذانی‌دن کېین، سېکین- سېکین تانگ یاریشیب باره‌دی.

۳- اؤقووچیلر تواضع حقیده اؤز تویغولرینی ایکّی جمله بیلن یازسین‌لر، کېین اوچ اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اؤقیسین.

اوی تاپشیریغی:

روشلرنینگ توزیلیشیگه کؤره تورلرینی تعریف‌لب، هر بیریگه بیر مثال کېلتیریب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ!

ییگیرمه بیرینچی درس

هدفلر:

۱- اِنترنیت حقیده قیسقه‌چه معلومات گه ایگه بۉلیش.

۲- اِنترنیت ترماغیدن قنده‌ی فایده‌لنه بیلیش.

سۉراقلر:

۱- کمپیوترلرده انترنیت بیلگیسی قیسی حرف و قنداق رنگ بیلن بیلگی‌لنگن دیر؟

۲- کمپیوترده انترنیت سایتینی قیسی مینودن آچه آله‌میز؟

اِنترنیت (InterNet)

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری تۉپلمی بۉلیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلر (Servers) دن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. اگر شو دستگاه‌نینگ بیریگه باغلنسک، آسانلیکده باشقه سرور (Servers) لرگه هم باغلنه آله‌میز.

اِنترنیت، بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری نینگ تحقیقات و تیکشیروو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی و بو شبکه ARPA آتیگه آتلندی. اگر شو شبکه‌ده بیر کمپیوتر ایشله‌ی آلمسه، باشقه کمپیوترلر عادی حالتده ایشله‌ی آله دیلر.

میلادی ۱۹۸۰نچی ییلی امریکاده تعلیمی شبکه‌لر هم اِنترنیت گه باغلندی. شونینگ‌دیک ساینس و کمپیوتر اۉرگنیشی (NSF Net) اِنترنیت سایتیده ایشگه باشله‌دی.

اِنترنیت بیرینچی قتله‌ده تۉرت میزبان دستگاه (Host) کمپیوتر بیلن ایشگه باشله‌دی. کېین شو کمپیوتر شبکه‌لری‌نینگ سانی، میلیونلردن آشدی.

اِنترنیت ایکّی تورگه بۉلینه‌دی:

۱- LAN (Local Area Net Work)

۲- Wan (Wide Area Net Work)

بیرینچی بۉلیمی کیچیک بیر ساحه و ایکّینچیسی دنیاده اینگ کتّه ساحه‌نی قمره‌ب آلگن.

اِنترنیت سایتی کمپیوترلرده کؤک رنگلی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن دیر.

نیمه اوچون بیلگیسی (e) حرفی بیلن کؤرسه‌تیلگن؟

اوّللرده انترنیت‌نی ایترنیت (Ethernet) دیب، آیتر ایدیلر، شو اوچون کمپیوترلرده انترنیت سایتی (e) حرفی بیلن بیلگی‌لنگن دیر.

کمپیوتر، انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بؤلسه، انترنیت صفحه‌سینی اوچ ییردن آچه‌آله‌میز.

۱- انترنیت علامه‌سی دیسک تاب‌گه بؤلسه، اوستیگه راست دبل کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.

۲- ستارت (Start) مینوگه باریب، کلیک قیلسک، ستارت مینونینگ پروگراملری صفحه‌گه کیله‌دی. سؤنگ اؤلردن انترنیت علامه‌سینی تاپیب، اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت صفحه‌سی آچیله‌دی.

۳- آل پروگرامز (All Programs) نی آچیب، سؤنگ انترنیت علامه‌سی‌نینگ اوستیگه راست کلیک قیلسک، انترنیت سایتی آچیله‌دی.

انترنیت آدرس بار (Address bar) یده یازیلگن بعضی بیلگی‌لرنینگ معناسی قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر.

[(پروتوکول) Protocol، (خط) Text، (ترمینال) Terminal، (باغلاووچی) http[heyperlink (صفحه) Web، (کینگ) Wide، (جهان) World یا www

(تجارتی) Com(Comercial

(مؤسسه) Org (Organization

(معلوماتی) Info (Information

(اؤرگنیش و تعلیم آلیش) Edu (Education

(شاهی دولتی) UK (United Kingdom

انترنیت انسانلرنینگ تیریکچیلیگی گه کؤپ آسانلیکلرنی یره‌تگن دیر، بیر لحظه‌ده دنیانینگ هر ساحه‌سیده انترنیت آرقه‌لی باغله‌نیب، آلدی- ساتدی، تحقیقات، ارتباط و باشقه ساحه‌لرده ایشلرنی بجره‌آله‌دی.

حاضر انترنیت مملکت‌لرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه اؤخشه‌تیب قؤیگن.

اساسی توشونچه:

انترنیت (InterNet) کمپیوتر شبکه‌لری تۉپلمی بۉلیب، کوچلی و کتّه کمپیوترلردن تشکیل تاپگن دستگاه دیر. بیرینچی قتله میلادی ۱۹۶۹نچی ییل ARPA (امریکا مملکتی پروژه‌لری‌نینگ تحقیقات و تېکشیرو مرکزی) ده عملگه آشیریلدی. حاضر انترنیت، مملکت‌لرنی بیر- بیریگه باغلب، بوتون دنیانی بیر قیشلاققه ایلنتیرگن دیر.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی سۉراقلرگه درس‌دن فایده‌لنیب، تېزلیکده جواب بېرینگ:

* انترنیت نیمه‌لر تۉپلمیدن تشکیل تاپگن دستگاه دیر؟

* بیرینچی قتله قه یېرده عمل‌گه آشیریلدی؟

* ساینس و کمپیوتر اۉرگنیشی انترنیت سایتیده قیسی ییلده ایشگه باشله‌دی؟

* بیرینچی قتله نېچه کمپیوتر مېزبان دستگاه (Host) سی بیلن ایشگه باشله‌دی.

* نېچه تورگه بۉلینه‌دی؟

* اونینگ بېلگیسی کمپیوترلرده قیسی رنگ و قیسی حرف بیلن کۉرسه‌تیلگن؟

* انترنیت صفحه‌سی کمپیوترنینگ قیسی یېرلری‌دن آچیله‌دی؟

* انترنیت قیسی تسهیلات‌نی انسانلر تیریکچیلیگی‌گه مهیا قیلگن دیر؟

۲- انترنیت باره‌سیده معلوماتی بۉلگن اۉقووچیلر، باشقه‌لرگه معلومات بېرسین‌لر.

۳- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سۉزلیک‌دن تاپیب، جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

انترنیت سایتی، دیسکتاپ، دبل کلیک، آلدی- ساتدی، ستارت (Start) مینو، آل پروگرامز (All Programs).

اوی تاپشیریغی:

کمپیوترینگیز انترنیت شبکه‌سیگه باغلنگن بۉلسه، انترنیت سایتی‌نی آچیب، سپورت، ادبیات، تاریخ یا کۉنگلینگیز ایسته‌گن باشقه ساحه‌لر باره‌سیده قیسقه معلومات‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب، کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

* بېش‌نی بېش‌گه قۉشسک، اۉن بۉله‌دی.

* سلیم طعام‌گه کېلمه‌دی.

* یمان‌گه سریغ یاغ یاقمه یدی.

* کۉپدن قویان قاچیب قوتولمس. (مقال)

* گپ‌نینگ آزی یخشی. (مقال)

یوقاریده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلسنگیز، بیرینچی جمله‌ده، بېش- بېش، ابگه، ایکّینچی جمله‌ده کېلمه‌دی، کېسیم، اوچینچی جمله‌ده یمان، ابگه، تۉرتینچی جمله‌ده کۉپدن تۉلدیرووچی، بېشینچی جمله‌ده آز، ابگه

روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی: روشلر گپده عادتده حال وظیفه‌سینی بجره‌دی.

مثلاً: مستوره، کیپریک‌لرینی قاقیب جواب بېردی.

روشلر آت اۉرنینی آلگنده، گپده ابگه، تۉلدیروچی و بعضاً کېسیم وظیفه‌سیده هم کېله‌آله‌دی.

مثلاً: اونینگ اچّیغی تېز، (کېسیم)، مصور، آدم‌لر بیلن خیرلشدی (تۉلدیروچی). همه عاشوردن گپ اېشیتدیلر- (ابگه).

فعالیتلر:

۱- قوییدەگی جملەلردە روش‌نینگ ایگە، کېسیم و تۉلدیروچی حالتلرینی کۉرسەتینگ:

* طعام‌دن کېین، مهمان دم آلگنی یاتاغیگە کیردی. (ایگە)

* بنفشەلر چیرایلی رنگلری بیلن کیپریک‌لرینی بېزەتەدی. (تۉلدیروچی)

* یارمحمد همە نرسەنی، ترتیب سیز بۉلسە هم بە تفصیل اَیتیب بېردی. (کېسیم)

۲- قوییدەگی جملەلرنینگ بۉش جایلرینی تۉلدیرینگ:

* انترنیت (InterNet) کمپیوتری . . . . بۉلیب،کوچلی و کتّە . . . . تاپگن دستگاه دیر.

* میلادی ۱۹۸۰نچی ییلی . . . . انترنیت گە باغلندی.

* انترنیت سایتی کمپیوترلردە . . . . کۉرسەتیلگن دیر.

* حاضر انترنیت مملکت‌لرنی بیر- بیریگە باغلب . . . . ایلنتیرگن دیر.

۳- اۉقووچیلر انترنیت حقیدە اۉز تویغولرینی قیسقە یازسین‌لر، سۉنگ تۉرت اۉقووچی یازگن جملەلرینی توریب اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

سادە، قۉشمە و جفت روشلرنینگ هربیریگە بیر- بیر جملە کتابچەلرینگیزگە یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه ایکّینچی درس

هدفلر:

۱- اتاقلی شاعر فضولی و اثرلری حقیده معلومات تاپیش.

۲- قۉشیمچه‌لرنی تانیب، اۉز اۉرین‌لریده ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- فضولی دیوانیدن قیسی بیر بیت یا غزل یادینگیزده قالگن بۉلسه اۉقیب بیرینگ؟

۲- فضولی حاضرگی اۉرته شرق اۉلکه‌لری‌نینگ قیسی بیری‌ده یشر ایدی؟

فضولی

فضولی هجری قمری اۉنینچی عصرنینگ اینگ بویوک آذر شاعری دیر.

محمد فضولی، مفتی سلیمان‌نینگ اۉغلی دیر. او عراق تورکلریدن بۉلیب، بیات اوروغی‌گه تعلق تاپه‌دی، حله‌ده دنیاگه کیلدی، توغیلیش ییلی انیق ایمس، لیکن وفات تاریخی ۹۶۳نچی هجری قمری ییلی دیر و نجف اشرف‌ده حضرت علی(کرم‌الله‌وجهه) نینگ روضه‌سیده دفن ایتیله‌دی.

او، محمد فضولی تخلصی بیلن بوتون تورکلر اۉرته‌سیده داوروق قازانه‌دی. او، شاعرلیککه مشهور بۉلگنیدن آلدین، دینی عالم مقامیگه کۉته‌ریلیب، ملا فضولی اسم‌گه معروف ایدی. فضولی شرق و اسلام عالمی‌نینگ اوچ اساسی تیلی: عربچه، فارسچه و تورکچه تیللریده شعرلر یازه‌دی، تویغولری، فکر و عقیده‌لرینی گۉزه‌ل، اۉتکیر و تاتلی تیل بیلن بیان ایتگن. فضولی نینگ فکریچه:

علم‌سیز شعر روح‌سیز قالب و یا اساسی‌یۉق دیوار کبی دیر و اساس‌سیز دیوار غایتده اعتبارسیز بۉله‌دی، فضولی ظریف و خوش صحبت ایدی، او پادشاه‌لرنی هیچ قچان مدح ایتمه‌گن و اولردن حیاتیده اینگ کیچیک بیرالتفات و یاردم سۉره‌مه‌گن، او یازه‌دی:

نېگه انسان کیَ و کسریٰ حضوری‌ده تېز چۆکیب، تعظیم اېتسین؟ نې اوچون فغفور و خاقان نینگ منتی نی کۆترسین؟ حکمت یوزیدن خدا دن باشقه نینـگ محبتـی کۆنگـول صفحه‌سیدن پاک بۆلیشی کېره‌ک، نېگه که الله ﷻ انسان یوره‌گینی اۆز کعبه‌سی اۆگیـرگن. اونی بتخانه قیلمسلیک کېره‌ک.

فضولی بوتون عمرینی، حله و کربلا و بغدادده اۆتکزدی، عـراق و عـرب‌دن تشـقری چیقمه‌دی.

فضولی‌نینـگ آنـه تیلـی تـورکی بـۆلگن و عراقـده بـۆلگن‌لیگـی اوچـون عربچـه و فارسچه‌نی اۆرگنه‌دی و عین زمان کلام، معقول و منقول علملرنی و حتی فلسفه و طـب‌ده تحصیل اېته‌دی. اوشبو بۆلیم‌لرده سۆز اېگه‌سی بۆله‌دی.

فضولی‌نینگ شــــاعرلیک کوچ و قدرتی فارســـچه‌دن کۆره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کۆره فارسچه‌ده کۆپراق دیر. فضولی شعرلریده خلـق اۆرتـه‌سـیده‌گـی لطیفـه‌لـر و آتـه‌لـر سۆزلری و آغزه‌کی تشبیه‌لر و استعاره‌لرنی ایشلته‌دی و شو لحاظدن خواص و عوام اونینگ شعرلرینی عصرلر آشه سېویب اۆقیماقده.

فضولی عطّار، مولوی، جامی، نسیمی، حبیبی کبیلـردن الهـام آلـه‌دی، مثنـوی‌لریـده نظامی، جامی و هاتفی، غزل و قصیده‌لریده سلمان و جامی‌نینگ تاثیرینی کۆریش ممکـن. فضولی غزلده استاد دیر؛ اما مثنوی‌لر و نثری اثرلر هم یازیب قالدیرگن.

اۆزی‌نینگ اَیتیشی گه کۆره اونینگ اثرلری قوییده‌گیلردن عبارت:

اۆزبېکچه و فارسچه دېوانلری، لیلی و مجنون،حدیقة السـعدا، بنـگ و بـاده، حســن و عشق، روحنامه، صحبت الاثمار، مطلع الاعتقـاد، انـیس القلـوب قصـیده‌سـی و تورکچـه- فارسچه منظوم سۆزلیگی.

تورکلر ادبیاتی‌نینگ تورلی بۆلیم‌لریده عصرلردن بېری نوایی و نسیمی‌دن کېین فضولی‌چه تأثیر تشله‌گن بیر شاعر یۆق.

فضولی‌نینگ کلام نمونه‌سی:

عیش اوچون بیر طرفه منزل دیر بهار ایامی، باغ
انده توشسون غنچه وش هرکیم که عیش ایستر، اوتاغ
غنچه‌لر آچیلدی سیر باغدن، اي اهل دل
کیم کؤریب گللر-گؤنوللر آچیلان چاغ دیر، بو چاغ
باغه سرویم گل دېگین بیلمیش سحردن شاخ گل
روشن اېتمیش رهگذاری اوزره هریان بین چراغ
موسم گل دیر، ولی گېتمس چمن سیرینه کیم
روضهٔ کویون بنا اول سیردن وېرمیش فراغ
محرم اؤلمس رندلر بزمینده می، نوش اېتمه‌یین
اي فضولی! چېک ایاغ اول بزمدن یا چېک ایاغ

اساسی توشونچه:

محمد فضولی، بوتون تورکلر اؤرته‌سیده فضولی تخلصی بیلن داوروق قازانه‌دی. تورک خلقی اونینگ ایجادیاتینی اینیقسه غزللرینی عصرلردن بیری سبویب اؤقیماقده‌لر. فضولی اوچ تیلده منظوم و منثور اثرلر یره‌تگن. او فارسچه‌دن کؤره تورکچه‌ده و عربچه‌دن کؤره فارسچه‌ده کؤپراق شاعرلیک کوچ و قدرتی‌گه ایگه دیر. اونینگ غزللری و لیلی و مجنون مثنوی‌سی شهکار اثرلر سانیگه کیرگن.

فعالیتلر:

۱– درس متنینی اۏقیتیووچی اۏقیباتگنده، دقت بیلن تینگلب قوییده‌گی سۏراقلرگه جواب بېرینگ:

– فضولی قه یېرده توغیلگن و کیم‌نینگ اۏغلی دیر؟
– او تورک اوروغ‌لری‌نینگ قیسی بیری‌گه تېگیشلی دیر؟
– قیسی تیل‌لرده اثرلر یره‌تگن؟
– اۏز فکر و تویغولرینی قنده‌ی افاده‌له‌گن؟
– بو شاعر علم‌سیز شعرنی نیمه‌گه اۏخشه‌ته‌دی؟
– مدح اېتیش‌نی قنده‌ی دېب قره‌له‌یدی؟
– اونینگ شعرلرینی نیمه اوچون بوتون تورکلر عصرلردن بېری سېویب اۏقییدیلر؟
– او قیسی شاعرلردن تأثیرلنگن؟
– بو اولوغ شاعرنینگ قیسی اثرلرینی شهکار دېب بیله‌دیلر؟
– او قیسی اثرلرنی یازگن؟

۲– یانمه– یان اۏلتیرگن‌لر، فضولی‌نینگ حیاتی و قیلگن ادبی فعالیتلری حقیده فکر المشتیریب، بحث‌لشسین‌لر.

۳– هرقطاردن بیر کیشی توریب، بوباره‌ده گروهی‌نینگ فکرینی باشقه‌لرگه ایتیب بېرسین. باشقه‌لر اۏزفکرلرینی تۏغری یا ناتۏغری‌لیگی حقیده اظهار اېتسین‌لر.

۴– درس متنی‌دن روشلرنینگ نحوی وظیفه‌سی بۏلگن‌لرنی کتابچه‌لریگه کۏچیرسین‌لر.

۵– ایکّی– اوچ کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریب، متنده‌گی شعر نینگ مضمونی حقیده قیسقه‌چه سۏزلب بېرسین‌لر.

۶– هرقطاردن بیر کیشی توریب، فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلی‌نی دکلمه قیلسین.

۷– قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغت نامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

روضه، داوروق، تویغو، اۏتکیر، غایت، ظریف، التفات، کَی، کسری، فغفور، خاقان

اوی تاپشیریغی:

فضولی‌نینگ بهار حقیده‌گی غزلیدن فایده‌لنیب بهار باره‌سیده قیسقه‌چه بیر مضمون یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، تگیگه خط چیزیلگن سۉزلرگه دقت قیلینگ:

– ایشچیلر ایشخانه گه کېتماقده‌لر، بالـه‌لـر هـر ییـل قیشـده دم آلـیش اوچـون اۉز قیشلاقلریگه کېته‌دیلر. تۉختمیش جوده عقللی و آدابلی بالـه، اونینـگ، سـۉزلری یـاقیملی، قیرقته‌چه کتابنی حاضرگچه اۉقیگن، هرکون باغلرگه و اریغلرنینگ قیرغاقلریگـه اۉلتیریـب درسلرنی مراق بیلن اۉقیدی، کۉپراق مطالعه قیله‌دی، آزراق سۉزله‌یـدی، کـۉکیمتیر قلپـاق باشیگه قۉیه‌دی. او، باباسینی کۉرماق اوچون هرجمعه کونی شهرگه باره‌دی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده‌چی، لر، لاق، لی، با، چن، ته‌چه، چه، نینـگ، راق، یمتیـر، نـی، ماق سـۉزلری قۉشـیمچه‌لـر دیرلـر. بولرنینـگ اۉزلـری اَیـری– اَیریلیکـده بیـراو معنـانی انگلتمـه‌یـدی، امـا سـۉزلرنینگ اول و آخریگـه کېلیـب، بیـر معنـا تاپـه‌دی و سـۉزلرنی اۉزگرتیره‌دی.

آلد قۉشیمچه‌لری:

آلد قۉشیمچه‌لر اۉزبېک تیلیده اساساً جوده آز دیر و باشقه تیللردن اۉزبېـک تیلـی‌گـه کیرگن. بو قۉشیمچه‌لر، با، غیر، هم، به، بي، بر، هیچ و باشـقه‌لـردن عبـارت دیـر. مثـاللر: باادب، بانزاکت، هیچکیم، باغیرت، برکمال، بردم، بېکار، بي حضـور، غیردولتـی، همـدرد و باشقه‌لر.

آرت یا آرقه قۉشیمچه‌لری:

اۉزبېک تیلیده سۉزلرنینگ آخریگه کېلیب، سۉزلرگه تورلی معنالر بېره‌دی. بولر، سـۉز یسـاوچی، شـکل یسـاوچی و اۉزگرتیروچـی قۉشـیمچه‌لـردن عبـارت دیرلـر. قوییـده‌گـی قۉشیمچه‌لر، سۉز یساوچی دیرلر: ی، چی، مه، بان، چن، لـی، لـه، لیـک، قـین، لـوک، آق، چیل، غاق، غین، کیچ، گیچ، قیچ، یم

– شکل یساوچی‌لر بولردن عبارت دیر: لر، چه، چک، چاق، لاق، گینه، قینه، کینه ته، تچه، لرچه، او، له، ته دن، ینچی، راق، یمتیر، ایش، غیش، یـب، یـپ، مـاقچی، ده، ل، ال، ن، این، تیر، دیر، گیز، کیز، کز، ست، ار، جک، ب، ه، ای، کیچ، گیچ، کونچه، گونچه، ماق، و، ش، راق، یک، لب

– سۉز اۉزگرتیروچی قۉشیمچه‌لر، بولر دیرلر: یـم، یمیـز، اینـگ، ینگیـز، سـی، لـری، نینگ، نی، گه، ده، دن، چه، لی، با، سیز، له، لیک، چیلیک

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی دقت بیلن اۉقیب، آلد قۉشیمچه‌لرینی بېلگی‌لنگ:

- قری و محتاج کیشیلر بیلن ایشلریده همکارلیک قیلیش کېره‌ک.
- باادب باله‌نی هرکیم یخشی کۉره‌دی.
- بېکار آدم هېچ کیم‌گه یاقمه‌یدی.
- بعضی اۉقووچیلر غیردولتی مکتبلرده درس اۉقیبدیلر.
- او، خدادن همیشه بردم و برکماللیک ایسته‌یدی.

۲- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، آرقه قۉشیمچه‌لرینی کۉرسه‌تیب بېرینگ.

- قویاشلی، یاغمیرلی و قارلی بۉلگن کونلرده کۉپراق سایه‌بان‌دن فایده‌لنه‌دیلر.
- دریالر بهارده تۉلقین‌لنیب تاشه‌دی.
- گۉزه‌ل‌لیک‌نی هرکیم سېوه‌دی.
- یاقیملی کیشی‌نی هرکیم یاقتیره‌دی.
- سۉزمه قلعه اولوسوالیگی سرپل ولایتیده دیر.
- دریا سووی شاوقینلب آقماقده.
- مریم آزگینه سوو کېلتیریب باغ صحنه‌سیگه سېپدی، کېین گلیمچه‌نی کېلتیریب، تۉشه‌دی و اوییینچاغلرینی آلیب، اۉینه‌ی باشله‌دی. شو وقتده کېلین‌چک آپه‌سی کېلیب، یانیگه اۉلتیردی و اوندن سۉره‌دی: مریم جان، نېچه‌ته اۉیینچاغینگ بار؟ مریم اَیتدی: مېنینگ سکیزته اۉیینچاغیم بار، اوچته‌سی آپاققینه، ایکّیته‌سی کۉکیمتیر، ینه اوچته‌سی یم- یشیل دیر.

۳- یانمه-یان اۉلتیرگن‌لر بیرگه صحبت‌لشیب، متنده‌گی آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی کتابچه‌لریگه کۉچیرسین‌لر.

۴- هرقطاردن بیرکیشی توریب، نوبت بیلن آلد و آرقه قۉشیمچه‌لر بیلن بیر جمله توزیب، اۉقیسین، باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

اوی تاپشیریغی:

آلد و آرقه قۉشیمچه‌لرنی ایشله‌تیب، بیر قیسقه‌چه انشاء یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه اوچینچی درس

هدفلر:

۱- اقتصادده کسب- هنرنینگ اهمیتی‌نی بیلیش.

۲- یاردمچی سؤزلر حقیده معلوماتگه ایگه بؤلیش و ایشلته آلیش.

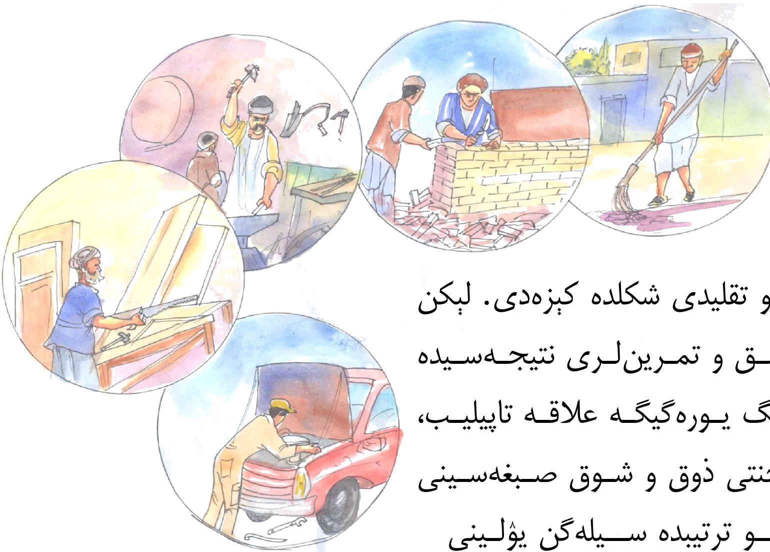
سؤراقلر:

۱- کسب- هنر دېگنده نیمه‌نی توشونه‌سیز؟

۲- کسب تورلریدن قیسی‌لرینی بیله‌سیز؟

اؤلکه اقتصادیده کسب- هنر اؤرنی

کسب و هنر اهل‌لری همیشه حقیقت و یره‌تیش آرقه‌سیدن باره‌دیلر. یؤل باشیده اولر آو ایاغی‌نینگ ایزینی ایزله‌یدیگن آوچی گه اؤخشه‌یدیلر. لېکن کېینچه‌لیکده باریب، انه‌شـو اباغ ایزینی آرقه‌لش بیلن آونی اؤزینیکی قیله‌دیلر. چونکه یـؤل باشـیده کییـک دن یلغـوز آوچی‌گه اباغ ایزی قالگن بونینگ اؤزی حقیقت‌ده جنبش و حرکت بارلیگینی کؤرستـه‌دی. بو یؤل‌نی کېزگندن سؤنگ کییک کیندیگیدن چیقه‌یاتگن مشـک هیـدی آوچی‌نـی اؤزی سـری چقریب یؤلله‌یدی. کاسب و هنر ایگه‌سی اول‌ده حقیقت‌گه توجه ایتـه‌دی و بـو



یؤل‌نی باشده جبری و تقلیدی شکلده کېزه‌دی. لېکن سؤنگی قیله‌دیگن مشـق و تمـرین‌لـری نتیجـه‌سـیده استه- سـېکین اونینـگ یـوره‌گیگـه علاقـه تاپیلیـب، آلدینگی مشقت و محنتی ذوق و شـوق صـبغه‌سـینی اؤزیگه آله‌دی و انه‌شـــو ترتیبده ســیله‌گن یؤلـینی

وجودیده بار کوچ و قوتیگچه مقصدی‌گه اېریشیش اوچون ایزله‌یدی.

تۉغریسی شو که کسب و هنر بارلیگیده هـر بیـر نرسـه نینـگ حقیقتـی بیلینـه‌دی. چونکه کسب و هنر حقیقتده جهان، بارلیک و انسان‌گه خاص بیر نوع تانیش دیر. کسب و هنر اېگه‌لری بارلیق حقیقت‌لرینی بیلیب، حیاتگه ضرور بۉلگن چیرایلی و گۉزه‌ل نرسه‌لرنی یره‌تیب، کۉرگزمه‌گه قۉیه‌دیلر.

بوگونگی جامعه‌لر حیاتیده هر بیر کسب و هنر و حرفه و پیشه زرگرلیـک‌دن تارتیـب، کلال‌چیلیککچه و قالین تۉقیش‌دن باشلب، کشته‌چیلیککچه و بویـاق چیلیـک‌دن توتیـب، معمارلیککچه بیریک تخصص و بیوک ملکه‌نی طلب اېته‌دی. حاضرگی حیات صحنه‌سیده کسب و هنر اېگه‌لری هرقنچه ماهر و سېر ملکه تخصص اېگه‌سی بۉلسه‌لر اۉشـه کۉلمـده اولر اۉز جامعه‌لری و اۉلکه‌لری اقتصادیده سلماقلی اۉرین‌نی اېگلله‌یدیلر.

کسب و کمال اېگه‌لری هر بیر جامعه‌نینگ کۉزگه کۉرینرلی بۉلیمینی تـوزه‌تـه‌دیلـر. اولرنینگ هر بیری جامعه‌ده بۉلمه‌گنده جامعه‌نینگ اۉشه بۉلیم‌ده‌گی ایشـلریده کـم‌چیلیـک احساس اېتیله‌دی. انسانلر اۉز حیات‌لرینی جامعـه‌لریـده قیلـه‌یـاتگن ایـش و فعالیـت‌لـری، حرکت و جنبش‌لری، سعی و تلاش‌لری نتیجه‌سیده دوام اېته‌دیلر. منه اوزاق بارمه‌ی‌لیـک کائنات نظامی‌نی آلیب کۉره‌یلیک بو نظام‌ده اگر یېر کرّه‌سی اۉزی‌نینگ انتقالی حرکتی‌نـی قویـاش تېگـره‌گیـده بجرمسـه، یېرگـه آی‌لـر، فصـل‌لـر و ییـل‌لـر اصـلاً بیلینمـه‌یـدی و شونینگ‌دېک اگر وضعی حرکت‌نی یېر کرّه‌سی اۉز مداری‌گـه بجرمسـه، کېچـه و کونـدوز هیچقچان اۉرته‌گه کېلمه‌یدی. شونده‌ی قیلیب، انسانلر کونده‌گی حیاتلریده اگر بیر اونوملی ایش‌نی و آچیق راق قیلیب، اېتگنیمیزده بیر حرفه و پیشه یـا کسـب و هنرنـی آلغـه آلیـب بارمسه‌لر اۉز جامعه‌لری‌نینگ بیر بېکاره و عاطل و باطل عضوی‌گه ایله‌نیب، حیات‌لریده‌گی بورچ‌لری جامعه‌لری اوستیده آرتیلیب قاله‌دی. انسانلر حیاتی‌ده ایـش و فعالیـت و کسـب و هنرنینگ مهم‌لیگینی پیغمبریمیز حضرت محمدﷺ نظرده توتیب، بیـر مبـارک حـدیث‌لـری ضمنیده الکاسب حبیب الله دېب، کسب و هنر اېگه‌لرینـی اللهﷻ نینـگ دوسـتی و حبیبـی

خطاب قیله‌دیلر. بونی کؤز اؤنگیده قرار بېریب، مسلمان کیشی تورموشیده هردایم ایشـلب، الله ﷻ گه سوینیب، توکل قیله‌دی. البته توکـل ایـش‌ده بـؤلگن و ایـش قیلمسـدن توکـل قیلیش نتیجه بېرمه‌یدی. خلق اؤرته‌سیده‌گی ایشله‌گن تیشلر و یا محنـت قیلسـنگ راحـت کؤره‌سن دېگن مقاللر بونگه یقّال گواه دیر. انه شـو اوچـون هـر بیـر اؤلکـه اقتصـادی‌گـه اونوملی حصه قؤشیش اوچون کسبلر و هنرلرنینـگ نقشـینی انگلـش، ایشـلش و محنـت قیلیش کېره‌ک دیر.

هنر و صنعت بوگونگی جامعه‌لرده اجتماعی بیلیم‌لرنینگ یوکسلیشی‌گه باعث بـؤلگن. حاضرگی دنیاده صنعتی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسب و هنر اېگه‌لری‌نینگ حضوری و ایش بیوملری و صنعتی طرح‌لریدن فایده‌لنیش بیلن باغلـه‌نیـب قـالگن. دېمـک کسـب و هنـر اېگه‌لری‌نینگ بونگه توشینیش‌لری کېره‌ک.

اساسی توشونچه:

کسب- هنر اېگه‌لری اؤزلری‌نینگ ایش- فعالیتلری آرقه‌لی اؤلکه اقتصادیگه اؤرینلـی حصه قؤشه‌دیلر. اؤلکه اقتصادی رواجلنیشی کسب- هنرگه هم باغلیق دیر، چونکه کسب- هنر اېگه‌لری نینگ هر بیـری اؤز سـاحه‌سـی بؤییچـه ایشـلب چیقـه‌ریشـده مهـم حصـه قؤشه‌دی. حاضرگی دنیاده صنعتلی جامعه‌لرنینگ بارلیگی کسـب و هنـر اېگـه‌لـری‌نینـگ حضوری و ایش بیوم‌لری و صنعتلی طرح لردن فایده‌لنیش بیلن باغله‌نیب قالگن.

فعالیتلر:

الف: درس متنینی دقت بیلن اۉقینگ. توشونگن‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ.

ب: قوییده‌گی سۉزلر قنده‌ی کسب- هنرنی انگله‌تیشینی اَیتیب بېرینگ:

۱- تیکووچیلیک، ۲- ساتووچلیک، ۳- قۉرووچیلیک، ۴- تۉقووچیلیک

ج: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉرینلی کسب- هنر آتی بیلن تۉلدیرینگ:

۱- مېنینگ قۉشنیم مکتبده ______________________ قیله‌دی.

۲- اونینگ کسبی ____________________ بۉلیب لایدن ایدیشلر یسه‌یدی.

۳- _________________ نینگ اۉلکه اقتصادیده مهم اۉرنی بار.

۴- _________________ هر بیر اجتماعی توزوم نینگ بایلیک نېگیزینی تشکیل اېته‌دی.

د: قوییده‌گی مقّالنی اۉقینگ و مضمونینی صنفداشلرینگیزگه اَیتیب بېرینگ:

- "محنت نینگ تگی، راحت".

هـ: یوقاریده‌گی مقالگه اۉخشش مقاللرنی بیلسنگیز، تخته‌گه یازیب، معناسینی توشونتیرینگ.

ح: قوییده‌گی سۉزلرنی معنا قیلیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

- سلماغلی، کۉلم، بارلیق، ملکه، تخصص، ماهرلیک

اوی تاپشیریغی:

کسب- هنر تورلریدن بیرینی تنلب، شو حقده قیسقه بیر مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری

یاردمچی سۏزلر:

هر فصل‌ده میوه‌لرنی ییش کېره‌ک. میوه‌لر ترکیبیده A، B، C کبی تورلی ویتامینلر بار. ییشدن آلدین سوو بیلن یووماق ضرور. یېترلی میوه ییه‌دیگن کیشی کون‌سه‌یین ساغلام‌لشیب باره‌دی.

– یوقاریده‌گی متنده قۏللنگن (کبی، بیلن، سه‌یین) سۏزلری یاردمچی سۏزلر دیر، چونکه اولر جمله‌ده سۏزلرنی بیر– بیریگه باغلش وظیفه‌سینی بجره‌دی.

یاردمچی سۏزلر:

بونده‌ی سۏزلر مستقل لغوی معنا افاده اېتمه‌یدی و جمله بۏله‌گی وظیفه‌سینی بجره‌دی. سۏز و جمله‌لر آره‌سیده‌گی مناسبتلرنی بېلگی‌له‌یدیگن یا که اولرگه قۏشیمچه معنا قۏشه‌دیگن سۏزلرگه یاردمچی سۏزلر دېیله‌دی.

یاردمچی سۏزلر، کمکچی، باغلاوچی و یوکلمه‌دن تشکیل تاپه‌دی. مثلاً: کبی، بیلن، اوچون، بعضاً، بیراق، گاهیده، هم، کو، یا

فعالیتلر:

الف: قوییده‌گی جمله‌لرنی اۏقینگ، یاردمچی سۏزلرنی انیق اۏرگنیب، اولرگه اۏخشش ینگی جمله‌لر توزینگ:

۱– آلمه بیلن انار ساتیب آلدیم.

۲– اۏکتم هم اویغون کبی لایق اۏقووچی.

۳– اوی تاپشیریغینی بجرگنیم اوچون یخشی نمره آلدیم.

۴– میوه ویتامین‌گه بای، بیراق اونی یوویب ییماق کېره‌ک.

ب: توزگن ینگی جمله‌لرینگیزنی صنفداشلرینگیزگه اۏقیب بېرینگ.

ج: قوییده‌گی جمله‌لرده بۉش قالدیریلگن ییرلرنی مناسب یاردمچی سۉزلر بیلن تۉلدیرینگ:

۱- یخشی __________ یمان نی بیر- بیریدن اجره‌تیش کېره‌ک.

۲- مېن __________ امتحان تاپشیردیم.

۳- هوا کون __________ ایسیب بارماقده.

۴- اوییننگیز گه بارماقچی اېدیم، __________ جوده اوزاق اېکن.

د: صنفداشلرینگیز بیلن اېرکین سۉزلشینگ، سۉزله‌شوو دوامیده ایشلتگن یاردمچی سۉزلرنی کتابچه‌نگیزگه یازینگ. یازگن‌لرینگیزنی اۏقیتووچینگیزگه کۉرسه‌تینگ.

هـ: قوییده‌گی سۉزلرنینگ معناسینی تاپیب، اولردن جمله توزینگ و جمله‌نگیزده یاردمچی سۉزلردن فایده‌له‌نینگ.

تاپشیریق، یه‌یاو، بجرماق، قۉشیمچه

اوی تاپشیریغی:

ساغلیکنی سقلشده مېوه‌لر فایده‌سی حقیده یاردمچی سۉزلرنی ایشله‌تیب، کمیده آلتیته جمله یازیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه تۉرتینچی درس

هدفلر:

۱– یخشی عایله حقیده اَیتیلگن حکایه‌دن تیریکچیلیکده فایده‌لنیش.

۲– باغلاوچی سۉزلر حقیده معلومات تاپیب، جمله‌لرده ایشلته آلیش.

سۉراق:

۱– قنده‌ی عایله‌نی بختلی عایله دیب، اَیته آله‌میز؟

روزی بیره‌دیگن الله ﷻ دیر

حاتم آصم دیگن مشهور سخی کیشی‌نینگ یوره‌گیده حج فرضینی ادا ایتیش علاقه‌سی تاپیله‌دی، باله‌لرینی اۉز حضوریگه ییغیب: "باله‌لریم! حج فریضه‌سینی ادا قیلله آلمه‌ی اۉلیشیم ممکن دیب، قۉرقه‌من، شونینگ اوچون حج‌گه کیتماقچی‌من"، دیدی.

باله‌لری آته‌سیدن بو گپنی ایشیتگندن سۉنگ اۉیلب، آته‌لریگه: "بیزلرنی کیم‌گه تاپشیریب کیته‌سیز؟ کونده‌لیک ییمک– ایچمگیمیز یۉق– کو!"، دیدیلر. حاتم آصم‌نینگ بیر فراستلی و مؤمنه قیزی بار ایدی، او، ایناغه‌لریگه قره‌ب: "آته‌میز کیته بیرسین‌لر، بیزلرگه آته‌میز روزی بیرمه‌یدی، بلکه روزی بیره‌دیگن الله ﷻ نینگ اۉزی دیر."، دیدی.



حاتم آصم تیارلنیب، مکۀ مکرمه گه جۆنه‌دی. باله‌لری، آته‌لری کېتگندن سۆنگ، سینگل‌لرینی قیینب: "نیمه اوچون آته‌میزنی حج‌گه تشویقله‌دینگ، او کیشی بیزلرنی ایگه‌سیز قۆییب کېتدیلر، ایندی تیریک‌چیلیگیمیزنی قنده‌ی اۆتکزه آله‌میز؟" دېدیلر.

حاتم اصم‌نینگ قیزی، الله‌ﷻ درگاهیگه یالواریب، "ای الهیم! مېنی ایناغه‌لریم آلدیده، اویاتلی و آبروسیز قیلمه." دېب، دعا قیلدی.

پادشاه، یۆلداشلری بیلن آوگه چیققن ایدی. دشت و دله‌لرده چاپیب، نېچه کییک و یاوایی حیوانلرنی آولب، شهرگه قَیتماقچی بۆلدیلر. یۆلده سووسب کېله‌یاتگن‌لریده اوزاقدن بیر اوی کۆریندی، شاه، یۆلداشلری بیلن اۆشه اوی تمان باردیلر.

شاه، اوی ایگه‌سیدن سوو تیله‌دی. اویدن بیر قیز، تینیق و مزه‌لی بیر جام سوونی کېلتیریب، پادشاه گه بېردی.

پادشاه سوونی ایچگندن سۆنگ: "بو اوی کیمدن دیر؟" دېب سۆره‌دی:

او نینگ یۆلداشلری، بو اوی حاتم اصم دن دیر، دیدیلر.

پادشاه، جامگه بیر همیان آلتین‌نی تشله‌دی و اورتاقلری‌گه قره‌ب: "هرکیم مېنی یخشی کۆرسه، مېندېک ایش قیلسین." دېدی.

اۆرتاقلری هم چۆنتک‌لریده‌گی آلتینلرینی جامگه سالیب، جام‌نی آلتین‌دن تۆلدیردیلر.
حاتم اصم‌نینگ قیزی، آلتین‌دن تۆلگن جام‌نی آلیب، اوییگه باردی، آنه‌سی‌نینگ آلدیده کۆپ ییغله‌دی.

آنه‌سی: "الله‌ﷻ بیزلرگه احسان قیلدی، نیمه اوچون ییغله‌یسن؟ قووانیشینگ کېره‌ک." دېدی.

قیزی: "الله‌ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بیز بای بۆلدیک، اگر اۆزی توجه قیلسه، قنده‌ی بۆلر ایدی؟" دېدی.

عزیز اۆقووچیلر: کۆره‌سیزمی، الله‌ﷻ قنده‌ی قیلیب اۆز بنده‌لری‌گه روزی بېره‌دی او مسبب الاسباب دیر. بیر یۆل ایمس ینه بیر یۆلدن حتمی و ضروری اۆز بنده‌لری‌نینگ رزق و روزی‌سینی یېتیشتیره‌دی.

اساسی توشونچه:

حاتم اصم، حج اېتیش اوچون کعبه‌گه کېتدی. بیر مؤمنه قیزی بار اېدی. الله(جل جلاله)دن یاردم تیله‌دی. اۉشه شهرنینگ پادشاه‌سی سووسب، کېله‌یاتگنده یۉلده بیر اویدن سوو سۉره‌دی. بیر قیز تینیق و مزه‌لی بیرجام سوونی پادشاه‌گه کېلتیریب، بېردی. پادشاه و یۉلداشلری قیز جامینی آلتیندن تۉلدیریب بېردیلر. قیز آلتین‌دن تۉلگن جام‌نی قۉلیگه آلیب کۉپ ییغله‌دی. آنه‌سی، سۉره‌گنده، قیزی: "الله ﷻ نینگ بیر مخلوقی التفاتی بیلن بای بۉلدیک، اگر اۉزی توجه قیلسه، قنده‌ی بۉلردی؟" دېدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی ایکّی اۉقووچی اوّل اۉقیسین، سۉنگ درس نتیجه‌سینی باشقه ایکّی اۉقووچی اَیتیب بېرسن.

۲- قوییده‌گی لغتلرنینگ معناسینی سۉزلیکدن تاپیب جمله‌لرگه ایشلتینگ:

کونده‌لیک، فراست، قیینه‌ماق، اېگه‌سیز، یالبارماق، اویات، آو

۳- هرقطاردن بیر اۉقووچی نوبت بیلن توریب، یازگن جمله‌لرینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

اوی تاپشیریغی:

متن‌دن بیر پاراگراف نی تنلب، کتابچه‌لرینگیزگه یازینگ، سۉنگ اۉشه پراگراف مفهومینی همده یاردمچی سۉزلرینی علحیده یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

* بیرکون حاتم اصم‌نینگ یوره‌گیده حج فرضینی ادا ایتیش علاقه‌سی تاپیلدی و باله‌لرینی حضوریگه ییغیب: "باله‌لریم! ممکن حج فریضه‌سینی ادا قیله آلمه‌ی اؤله‌من‌می، دیب قؤرقه‌من، شونینگ اوچون حج‌گه کیتماقچی‌من." دیدی.

* باله‌لری آته‌سیدن بو گپنی ایشیتگندن سؤنگ، اؤیلب، آته‌لریگه: "بیزلرنی کیمگه تاپشیریب کیته‌سیز؟ کونده‌لیک ییمک- ایچمگیمیز یؤق" دیدیلر. لیکن حاتم اصم نینگ بیر فراستلی و مؤمنه قیزی بار ایدی، ایناغه‌لریگه قره‌ب: "کیته بیرسین‌لر، بیزلرگه آته‌میز روزی بیره‌دیگن ایمس، بلکه بیزلرگه روزی بیره‌دیگن، الله ﷻ دیر." دیدی.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده و، بلکه و لیکن باغلاوچی سؤزلردن دیر.

باغلاوچی (عطف و ربط) سؤزلر گپ بؤلکلرینی و گپ‌لرنی بیر- بیریگه باغله‌یدیگن یاردمچی سؤزلر، باغلاوچی سؤزلر دییله‌دی. باغلاوچیلر گپلرنی بیر- بیریگه باغلش اوچون خدمت قیله‌دی (و، هم، همده، اما، لیکن، بیراق، یا، که، یا خود، نه- نه، چونکه، شونینگ اوچون، تا که) کبی سؤزلردن عبارت دیر.

باغلاوچیلر مستقل سؤز کبی گپده گپ بؤله‌گی وظیفه‌سینی بجره آلمه‌یدی. باغلاوچیلر گرامری خصوصیتی‌گه کؤره ایکّی خیل بؤله‌دی:

۱- تینگ باغلاوچیلر: و، هم، بیراق، لیکن، یاکه، دم- دم، بعضاً، نه- نه . . . .

۲- ایرگشتیروچی باغلاوچیلر، چونکه، شونینگ اوچون، تاکه، نیگه، که . . . .

ایسلتمه:

نه، بعضاً، یا، که، گاه، خواه کبی باغلاوچیلر کؤپینچه ایکّینچی کیتمه- کیت فقره‌لرده تکرارلنیب قؤلله‌نیله‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرگه باغلاوچیلرنی بېلگی‌لب کؤرسه‌تینگ:

* بهارده دله و قیرلر، گللر بیلن قاپلنه‌دی و طبیعت گوزه‌ل کؤرینه‌دی.

* بهار فصلیده هوا سلقین بؤله‌دی، شونینگ اوچون باله‌لر دشتلرده اؤینه‌یدیلر.

* کېچه نی آی یاروته‌دی، بیراق ایسیتمه‌یدی.

* درسیمیز توگله‌گندن کېین کلوپگه یا که اوییمیزگه باره‌میز.

* گاه تېز شمال بؤلر اېدی، گاه کوچلی یاغمیر یاغر اېدی.

* اؤقووچیلرنینگ همه‌سی حاضر، لېکن بابر کؤرینمه‌یدی.

* بو جوده قیین ایش، اما بجره‌میز.

۲- قوییده‌گی باغلاوچیلرنینگ هر بیری بیلن بیر جمله توزیب، یازینگ. بېش اؤقووچی یازگن جمله‌لرینی، باشقه‌لرگه اؤقیسین:

و، اما، بیراق، یاکه، گاه، چونکه، لېکن

۳- قوییده‌گی جمله‌لرنینگ بؤش جایلرینی (و، هم، لېکن، یاکه) باغلاوچیلر بیلن تؤلدیرینگ:

- قار یاغگنی یؤق . . . . قلین قیراو توشگن.

- هوا ساووق . . . . دریا سووی موزلمه‌گن.

- بوگون یاغمیر یاغه‌دی . . . . یاغمیر اره‌لش قار یاغه‌دی.

- . . . . دریا سووی . . . . کؤزه سووی موزله‌گن دیر.

اوی تاپشیریغی:

باغلاوچیلر ایشله‌تیلگن آلتی جمله‌نی کتابچه‌لرینگیزگه یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه بېشینچی درس

هدفلر:

۱– اۉلکه‌لر و جهان خلقلری حیاتیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اۉینه‌یاتگن نقشی حقیده معلومات تاپیش.

۲– کمکچی سۉزلرنی اۉرگنیب، تۉغری ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱– بیرلشگن ملتلرنینگ مرکزی قه‌یېرده دیر؟

۲– اۉلکه‌میز قچان بیرلشگن ملتلرنینگ عضوی بۉلگن؟

بیرلشگن ملتلر

اۉکتم، ارسلان، سنجر، بایقرا، بایسنقر، باتور، بابر، تېمور، اولوغ بېک باشقه صنفداشلری بیلن بیر مکتبگه درس اۉقی ایدیلر. اولر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۉلگن کونی، تفریح ساعتیده مکتب صحنیده تاریخ اۉقیتووچیلرینی تاپیب، اولردن سۉره‌دیلر:

استاد! بوگون بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ تأسیس بۉلگن کونی دیر. بیز بونی خبرلردن ایشیتدیک. اگر بوگون لطف قیلیب، بو خلق ارا سازمانی‌نینگ قچان، قنده‌ی و نیمه اوچون تأسیس بۉلگنی حقیده معلومات بېرسنگیز، جوده منتدار بۉلردیک. تاریخ اۉقیتووچیسی تبسم قیلیب، بونده‌ی دېب باشله‌دی:



یخشی، مېن هم سیزلرنینگ صنفلرینگیزگه باریب، انه‌شو بارده کېره‌کلی معلوماتنی بېرماقچی ایدیم. اۉزلرینگیز، بونی مېنینگ ایسیمگه سالگنینگیز جوده هم یخشی بۉلدی.

عزیز اؤقووچیلر! بیرینچی و ایکّینچی جهانی اوروشلر، جهانده‌گی اؤلکه‌لری و ایل-اولوسیگه جوده کؤپ نقصانلرنی کېلتیردی. اوروش‌دن بېزیب، چرچب قالگن جهان خلقی و اؤلکه‌لری، خلقلر ارا دوستلیک، ایناغه‌لیک و تینچلیک نی برقرار قیلیش فکری‌گه توشیب، انه‌شو فکر اساسیده بیرینچیدن میلادی ۱۹۴۴نچی ییل ۱۳۲۳ هجری ییل‌گه برابر امریکا، چین، اېسکی شوروی اتحادی و انگلیس اؤلکه‌لری مسکوده جلسه قوریب، بیر طرح‌نی توزه‌تدیلر. کېینچه‌لیکده مسکو اعلامیه‌سی دېب نـاملنگن، بـو طرحـده بیرلشـگن ملتلرنینگ خلق ارا تشکیلاتی و جهان اؤلکه‌لریده صلح و تینچلیک نی سقلش دېب اَیتیلگن ایدی. بو تؤرت اؤلکه نینگ نماینده‌لری ۱۳۲۳نچی هجری ییل نینگ یاز و کوزیده قیته‌دن واشنگتن‌ده بیر یېرده ییغیلیب، بیرلشگن ملتلر باره‌سیده‌گی طرح نی کېنگراق قیلیش اوچون بحث‌گه قؤیدیلر. ۱۳۲۳نچی هجری ییل‌نینگ حوت آییده استالین، چرچیل و روزولت، روس، امریکا و انگلیس دولتلری‌نینگ باشلیغلری کریمیه جزیره‌لری‌نینگ جنوبی یالتا جزیره‌سیده کؤریب، بو طرح‌لرینی قَیته‌دن تېکشیریب چیقدیلر.

اداغده آلمان و جاپان اؤلکه‌لریگه قرشی اوریشگن مملکتلرنینگ برچه‌سینی سانفرانسیسکو کنفرانسی‌گه چقیردیلر. بو کنفرانس ۱۳۲۴نچی هجری ییل‌نینگ حمل آیی‌دن جوزا آیی‌گچه ایشلب، اؤشه ییلی سرطان آیی‌نینگ تؤرتینچی‌سیده بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ منشوری یا بیتیمی‌نی توزدیلر. بو منشورگه کنفرانس‌ده قتنشگن برچه اؤلکه‌لر قؤل قؤیدیلر، بو منشور کېینگی کونی اېللیک مملکت‌نینگ نماینده‌لری تمانیدن، تصدیقلندی و بیر یوز و اؤن بیر مادّه، اؤن تؤقّیز فصل ایچیده باشقه خلق ارا عهد نامه‌لر سینگری جهانده‌گی برچه اؤلکه‌لر باشلیغلریگه قؤل قؤییش و قانون توزه‌تووچی مجلسلری نینگ تصدیقلشی اوچون یېباریلدی.

۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی‌سیده (۲۴- اکتوبر ۱۹۴۵میلادی) بو منشور کؤپگینه اؤلکه‌لر تمانیدن تصدیقلندی و انه‌شونده‌ی قیلیب، بیرلشگن ملتلر سازمانی رسمی شکلده اؤرته گه کېلدی.

استادلری‌نینگ سۉزلرینی دقت بیلن تینگلب تورگن اۉقووچیلردن بیری سۉره‌دی:
استاد! عزیز و جانه‌جان اۉلکه‌میز افغانستان قچان بو خلق ارا سازمانی‌نینگ عضویتی‌نی قبول قیلدی؟
تاریخ اۉقیتووچیسی اۉز سۉزلرینی دوام ائریب ایتدی: سئویملی اۉلکه‌میز افغانستان ۱۹۴۶نچی ییل نوامبر آیی‌نینگ تۉقّیزینچی کونیده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلیب کیردی.
اۉقووچیلردن بیری ینه اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد! بیرلشگن ملتلر سازمانی‌گه قیسی اۉلکه‌لر اصلی عضو صفتیده تانیله‌دیلر.
استاد اونینگ سۉراغیگه بونده‌ی دئب جواب ائردی:
بیرلشگن ملتلر سازمانی منشوری‌نینگ اوچینچی ماده‌سیده ایتیلیشیچه، سانفرانسیسکو شهریده بیرلشگن ملتلر باره‌سیده ترتیب ائریلگن کنفرانسده قتنشگن اۉلکه‌لر و شونگه اۉخشش ۱۹۴۳نچی میلادی ییل جنوری آیی‌نینگ بیرینچی تاریخیده‌گی اعلامیه‌گه قۉل قۉییب، اونینگ منشورینی (۱۱۰) ماده ده تصویب ائتگن مملکتلر، بیرلشگن ملتلر سازمانی‌نینگ اصلی عضولری جمله‌سیدن سنه‌له‌دیلر.
شو وقتده اۉقووچیلردن بیری قیزیقیب، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی:
استاد، بو ایتیب اۉتکن اۉلکه‌لردن تشقری بیرلشگن ملتلر سازمانیگه عضو بۉلگن ینه یورتلر هم موجودمی یا یۉق؟
اۉقیتووچی اولرنینگ سۉراقلریگه بونده‌ی دئب جواب ائردی: بیرلشگن ملتلر منشوری نینگ تۉرتّینچی ماده‌سیده باشقه صلح سئور اۉلکه‌لر هم اونینگ منشورینی قبول قیلیب، عمل قیلووچی برچه اۉلکه‌لر و ملتلر سازمانگه عضو بۉله آله‌دیلر، دئب قید ائتیلگن.
شو وقتده ینه بیر اۉقووچی، اۉقیتووچیدن سۉره‌دی: استاد، بیرلشگن ملت‌لرنینگ نئچه ارگانی بارلیگی و بولر نیمه ایشلرنی بجریشلری حقیده اَیتمه‌دینگیز.

تاریخ اؤقیتووچیسی، اؤقووچیلری‌نینگ بو سؤراغلریدن خوشـلیک کؤرسـتیب بونـده‌ی جواب بېردی:

بیرلشـگن ملتلـر منشـوری‌نینـگ یېتّینچـی مـادّه‌سـی اساسـیده اونینـگ ارگـانلری قوییده‌گی‌لردن عبارت دیر:

۱- عمومی مجلس، ۲- امنیت شوراسی، ۳- دبیرخانـه، ۴- خلـق‌ارا عـدالت دېـوانی، ۵- اقتصادی و اجتماعی شوراسی، ۶- قیمومیت شوراسی

عزیز اؤقووچیلر، بو اېـدی بیرلشـگن ملتلـر حقیـده مېنینـگ بیلگنلـریم، اگـر باشـقه سؤراقلرینگیز هم بؤلسه، سیزلر بیلن باشقه بیرار وقت گپلشه‌میز، حاضر وقتیمیـز توگـه‌دی، سیزلرنی خدا گه تاپشیره‌من، دېدی.

اساسی توشونچه:

بیرلشگن ملتلر سازمانینی تشـکیل اېتـیش فکـری امریکـا، چـین، شـورو‌ی اتحـاد و انگلیس اؤلکه‌لری نماینده‌لری‌نینگ مسکوده‌گی جلسه‌لریده آلغه سـوریلدی. کېینچـه‌لیـک واشینگتن ده و یالتا جزیـره‌سـیده بـو بـاره‌ده سؤزلشـیب، اداغـده سانفرانسیسـکو شـهریده توزیلگن کنفرانسـده بـو سـازمان منشـوری، اېلّیـک مملکـت تمانیـدن قبـول قیلینـدی و ۱۳۲۴نچی هجری ییل عقرب آیی‌نینگ ایکّینچی سیده رسمی صورتده تأسـیس اېتیلـدی. بو سازمان دنیاده صلح و تینچلیک نی برقرار قیلـیش و تارتیشـوولرنی حـل قیلیشـده کتّـه نقش اؤینه‌یدی.

فعالیتلر:

۱- درس متنینــی اۉقیتــووچینگیز اۉقیباتگنــده دقـت بـیلن تینگلنـگ و قوییـده‌گـی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- بیرلشگن ملتلرنینگ اره‌گه کېلتیریش فکری قنده‌ی اۉرته‌گه کېلدی؟
- مسکو، واشینگتن و یالتا جزیره‌سیده بو باره‌ده نیمه ایشلر قیلدیلر؟
- آلمان و جاپانگه قرشی اوروشگن اۉلکه‌لر قیسی کنفرانس‌گه چقیریلدیلر؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ منشوری اوّلده قیسی اۉلکه‌لر تمانیدن تصدیقلندی و بو منشور نینگ نېچه فصل و مادّه‌سی بار اېدی؟
- عزیز اۉلکه‌میز افغانستان قیسی ییلده بیرلشگن ملتلر سازمانیگه کیردی؟
- بیرلشگن ملتلرنینگ اساسی ارگانلری قیسی‌لردن عبارت دیر؟

۲- یانمه- یان اۉلتیرگنلر بیر- بیرلری بیلن بیرلشگن ملتلرنینگ نقشی و توزه‌لیشی باره‌سیده فکر المشتیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی توریب، فکرلرینی باشقه‌لرگه بیلدیرسین.

۴- درس متنیده‌گی باغلاوچی سۉزلرنی کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیرینگ!

۵- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر بیرلشگن ملتلرنینگ ارگانلری حقیده سۉزلشسین‌لر.

۶- قوییده‌گی لغتلر معناسینی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

تأسیس، جبران، طرح، ملاقات، منشور، عهدنامه، یـورت، اعلامیـه، تصـویب، ارگـان، شورا، قیمومیت، رژیم، بیلله‌شوو، تارتیشوو

اوی تاپشیریغی:

بیرلشگن ملتلر تشکیلاتی‌نینگ افغانستانده قیلگن ایشلری حقیـده قیسـقه بیـر مقالـه یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

کمکچی سؤزلر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اؤقیب، تگیگه خط چیزیلگن سؤزلرگه دقت قیلینگ:

– توناکون احمد بیلن محمود انترنیت کلپی‌گه بارگن اېدیلر.

– محمود، اکه‌سی اوچون تیارله‌گن خطی‌نی اونگه اوزه‌تدی.

– اؤزگون کون سه‌یین درسلریده یخشی بؤلیب بارماقده.

– کون توغدی، آی تؤلدی سینگری درسلریگه کوشش قیله‌دی.

– اؤزغورمیش، اؤکدولمیش تمانگه بارماقده.

– یوسف، رحمـان آرقه‌لی اکه‌سی‌گه خط جؤنتماقچی.

– اؤقووچیلر کتاب یوزیدن درسلریده‌گی آرقه و آلد قؤشیمچه‌لرینی کؤچیرماقده‌لر.

– هرکون مکتب‌گه کېلگنینگیزده بیزلر سری هم کېله قالینگ.

یوقاریده‌گی جمله‌لرده (بیلن، اوچون، سه‌یین، سینگری، تمان، آرقه‌لی، یوزی، سری) سؤزلری کمکچی سؤزلر دیر.

کمکچی سؤزلر:

کمکچی سؤزلر، یاردمچی سؤزلرنینگ بیر توری دیـر. اولـر، واسـطه، مقصـد، سـبب، وقت، اؤرین، پیت، بیرگه‌لیک، مکان و شو کبی مناسـبتلر اوچـون قؤللـــه‌نیلـه‌دی. (بـیلن، اوچون، سینگری، سه‌یین، سری، تمان،آرقه‌لی، باشقه، سببلی، طفیلـی، قـره‌مـه‌ی، قـره‌ب، سؤنگ، تشقری، کؤره، چاغلی، اوزه، ایلگری، طرف، آلد، اوست، آرقه، یوزه، اؤرنیده، بورون، ایچیده، کېین، بؤیلب، بویان، قره‌ته، باشلب، تارتیب، قره‌گنده کبی سؤزلر، کمکچـی سـؤزلر جمله‌سیدن سنه‌له‌دی.

فعالیتلر:

۱- قوییده‌گی جمله‌لرنی اۉقیب، اولرده کمک‌چی سۉزلرنی بېلگی‌لب کۉرسه‌تینگ:

- سنجر، ایکّی کون‌دن سۉنگ، تاشکنددن کېله‌دی.

- ارسلان، بایقرادن کۉره اۉز درسلریگه کۉپراق تیارگرلیک آله‌دی.

- مېن اۉقیمه‌گن درسلریم‌نی ایکّی کون ایچیده اۉقیشیم کېره‌ک.

- شالی طفیلی کورمک هم سوو ایچه‌دی. (ضرب المثل)

- اکرم دن باشقه همه بوگون درس‌گه حاضر بۉلگن‌لر.

- بوگونگی کونده هرکیم نینگ اۉزیگه یره‌شه ایشی بار. بېکار کیشینی بو قیشلاقده بۉیلب تاپیب بۉلمه‌یدی.

۲- یانمه- یان اۉلتیرگن‌لر حاضرگی درس‌نینگ بیرینچی بۉلیمی متنیدن کمک‌چی سۉزلرنی تنلب کتابچه‌لریگه یازسینلر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، تنله‌گن کمکچی سۉزلریدن بیرته‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیب بېرسین.

۴- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن تخته آلدیگه باریب، کمکچی سۉزلرنی انیقلاوچی بیر جمله یازسین. باشقه‌لر تۉغری یا ناتۉغریلیگی حقیده اۉز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۵- هرکیم بیر جمله‌ده کمکچی سۉزلرنی ایشلتسین.

۶- هرقطاردن بیر کیشی توریب، توزتگن جمله‌سینی باشقه‌لرگه اۉقیسین.

اوی تاپشیریغی:

کمکچی سۉزلرنی ایشله‌تیب، بیر قیسقه انشاء یازیب کېلتیرینگ.

ییگیرمه آلتینچی درس

هدفلر:

۱- شاعر قاری شرف الدین شرف حیاتی و ادبی فعالیتلری بیلن تانیشیش.

۲- گرامر قاعده‌لریدن یوکلمه‌لرنی تانیب، اولرنی ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

۱- قاری شرف الدین شرف‌نی نیمه اوچون قوقندی دییدیلر؟

۲- قیسی تیللرده شعر یره‌ته‌دی؟

قاری شرف الدین شرف

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قاری نظام‌الدین اؤغلی ۱۲۹۲نچی ییلده قوقند شهری‌نینگ باکاول محلّه‌سیده توغیلدی.

یاشلیگیده اؤز عایله‌سی بیلن افغانستانگه مهاجرت قیلیب، بیر مدت شمال ولایتلریده و کیینچه‌لیک کابل شهریده یشه‌دی.



باشلنغیچ تعلیماتینی محلی بیلیمدانلردن آلیب، کیچیک‌لیکدن کلام الله مجیدنی حفظ قیلدی. کیینچه‌لیکده ملک الشعرا صوفی عبدالحق بیتاب نینگ محفل‌لریگه یؤل تاپیب اولردن فیض کسب ایتدی.

بیتاب دن علاوه، قاری عبدالله ملک الشعرا، هاشم شایق افندی، محمد انور بسمل، سلام‌جان مجددی، شایق جمال،

حاجی دهقان، ابراهیم خلیل، ابراهیم صفا، داملا بیدل و باشقه‌لر بیلن تانیشیب، اولرنینگ مشاعره‌لری و ادبی محفل‌لریده قتنه‌شیب، شعری بیللـه‌شوولریده فعال قتنه‌شردی. ادبی فنلر و شعر صنعتلریده همده عروض علمیده متبحر ایدی و بو کمالیگه حتی استاد بیتاب هم اعتراف ایتردی.

اوندن دری و اؤزبیک تیل‌لریده انچه‌گینه شعر یادگار قالگن، اونینگ اثرلریده کؤپراق، اجتماعی، اخلاقی و انتباهی موضوعلر عکس ایتگن.

دری تیلیده‌گی غزل‌لریده کؤپراق ابوالمعانی میرزا عبدالقادر بیدل و صائب تبریزی‌دن الهام آلگن. دری شعرلری عزیز اؤلکه‌میز افغانستان‌نینگ تورلی نشریه‌لریده و اؤزبیک تیلیده‌گی شعرلری "یولدوز" جریده‌سی، "ملیتهای برادر" مجله‌سی و باشقه اؤزبیک تیلیده نشر بؤله‌دیگن نشریه‌لرده چاپ ایتیلگن؛ اما اولردن حاضرگچه قیسی بیر تؤپلم توزیلمه‌گن و قؤلیازمه شکلیده عایله‌سیده سقلنماقده. قاری شرف کابل شهریده یتمیش ایکّی یاشده ۱۳۶۴نچی ییل‌نینگ حوت آییده بیر ترافیکی حادثه‌ده عالم‌دن کؤز یومدی و شهدای صالحین‌ده‌گی بخارالیکلر قبرستانیده دفن ایتیلدی.

اونینگ کلامیدن بیر نمونه:

وطن خدمتی

قیلیب خدمت وطن یؤلیده، جانینگنی فدا قیلغیل
سینینگ بؤیینگده حقّی بار دیر؛ البته ادا قیلغیل
قیزیل یوزلیک بؤله‌ی دیسنگ، خلایق آلدیده، دایم
عدالت بیرله ایل نینگ حاجتینی، سین روا قیلغیل
علیل و ناتوان و خسته دل‌لرنی اگر کؤرسنگ
دلین آلیب، الرغه لطف خوش بیرلن دوا قیلغیل

کېچه-کوندوز چېکیب زحمت، سېنی کۉپ پرورش قیلـدی
اېتیب خـدمت، اۉزینگـدن آتـه، آنـه‌نـگـنـی رضـا قیلغیـل
اېمـس دنیـاده مطلـب آشــنالیک کیمسـه گـه مقبــول
اگــر قیلســنگ بیراوگــه یخشــیلیک، بــې‌مـدعا قیلغیـل
قیلـر عمرینگنـی ضـایع، بۉلمـه‌غیـل هـم‌صـحبت جاهـل
شــرف کېـل اۉزنــی اهــل معرفــت‌غــه آشــنا قیلغیـل

اساسی توشونچه:

قاری شرف الدین شرف قوقندی، قوقند شهری‌ده دنیاگه کېلدی. یاشلیکده عایله اعضاسی بیلن افغانستانگه مهاجر بۉلدی.

او ادبی فنلر، شعری صنعتلر و عروض علمیده جوده مهارت قازاندی. اوندن دری و اۉزبېکچه شعرلر قالگن. او ۱۳۶۴ ییلی ترافیک حادثه‌سیده دنیادن کۉز یومدی. اونینگ شعرلریده اخلاقی، اجتماعی و انتباهی موضوعلر عکس اېتتیریلگن.

فعالیتلر:

۱- درس متنینی اۉقیتووچی اۉقی‌یاتگنده و قونت بیلن تینگلب، قوییده‌گی سۉراقلرگه جواب بېرینگ:

- قاری شرف الدین شرف قه‌یېرده توغیلدی؟
- او افغانستان نینگ قیسی یېرلریده یشردی؟
- اونی نیمه اوچون قاری دېیدیلر؟
- او کیم نینگ حضوریدن فیض آلدی؟
- قاری شرف الدین قیسی بیلمدانلر، ادیبلر و شاعرلرنینگ محفللریده فعال قتنشدی؟
- بو آتاقلی شاعر قیسی صنعتلر و علملرده مهارت قازاندی؟
- اوندن قیسی تیللرده شعرلر یادگار قالگن؟
- غزللریده قیسی شاعرلردن الهام آلردی؟
- اونینگ شعرلری قچان و قه‌یېرلرده باسیلیب چیققن؟ اوندن قیسی بیرار تۉپلم باسیلیب چیققن‌می؟
- او، قچان و قنده‌ی دنیادن کۉز یومدی؟

۲- یانمه- یان اۉلتیرگنلر قاری شرف الدین شرف نینگ ادبی میراثی حقیده فکر المشتیریب بحث‌لشسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن توریب، اۉز فکرلرینی باشقه‌لرگه اَیتیب بېرسین.

۴- درس متنیده‌گی کمکچی سۉزلرنی اۉز کتابچه‌لرینگیزگه کۉچیرینگ.

۵- هرقطاردن بیرکیشی توریب وطن خدمتی غزلینی باشقه‌لرگه دکلمه قیلسین.

۶- هرقطاردن بیر- بیر کیشی توریب، غزل نینگ بیر- بیر بیتینی باشقه‌لرگه معنا قیلسین.

۷- قوییده‌گی لغتلرنی لغتنامه‌دن تاپیب، مناسب جمله‌لرده ایشله‌تینگ:

باکاول، ملک الشعراء، شایق، مشاعره، اولوش، سهل، تن، کیمسه

اوی تاپشیریغی:

متنده‌گی شعرنی ابرکین ادبی نثرگه اۉگیرینگ یا وطن‌گه خدمت قیلیش حقیده بیر قیسقه‌چه مقاله یازیب کېلتیرینگ.

گرامر قاعده‌لری:

یوکلمه‌لر:

قوییده‌گی جمله‌لرنی اۋقیب، اولرگه دقت قیلینگ:

– درس‌گه فقط رستم کېلمه‌دی، بیز حتی جمعه کونلری هم، اوی تاپشیریغینی تیارله‌یمیز.

– اۋکتم–کو کېلدی‌یه، رستم کېله‌دی– ده، فوتبال گه باره‌سن‌می؟

– سېن چی؟

– بو بنا نی مېن قورگن من!

– سېن چی؟

– تېمور اۋرنیدن توردی– ده، هردم خیاللیک بیلن کوچه گه چیقیب کېتدی.

یوکلمه‌لر:

سۆزلرگه یا اولرنینگ مضمونیگه قۆشیمچه معنا قۆشه دیگن یاردمچی سۆزلرگه یوکلمه دېیله‌دی، یوکلمه‌لر توزیلیشی‌گه کۆره ایکّی خیل بۆله‌دی:

۱- اَیری یازیله‌دیگن یوکلمه‌لر:

بولر، فقط، حال بوکه، نهایت ده، حتی، چونکه، اخیر کبی سۆزلر.

۲- قۆشیمچه گه اۋخشش یوکلمه‌لر:

بولر، می، چی، کو، ده، او (یو)، کبیلر. بو یوکلمه‌لر اۋز معنالریگه کۆره تۆرت خیل دیر.

۱– سۆراق یوکلمه‌لری: می چی، ه، (یه) کبیلر.

۲– تأکید یوکلمه‌لری: کو، ده، او (یو) کبیلر.

۳– اَیروو یوکلمه‌لری: (گینه، کینه، قینه) فقط کبیلر.

۴– کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری: اخیر، حتی (حتی که) آق (یاق) کبیلر.

فعالیتلر:

قوییده‌گی جمله‌لرده یوکلمه‌لرنی بیلگی‌لب، تگیگه خط چیزینگ:

- شاهزاد جان- ای، سؤزده جوده استاد سیز- ده.

- بهار قویاشی همه یاق نی بارگن سری کؤپراق قیزدیره باشله‌دی- یه.

- افسوس، چومالی ایندی، تینگله‌مه‌یدی عرضینی
حتی خفه بؤلگندن، سؤره‌مه‌یدی قرضینی

- اونینگ دولتی بیرته گینه ایسکی چهار دیوار اویی ایدی- خلاص.

- آی قیز، چؤل آقشامینی دل دن سیوه‌دی، چونکه چؤل نیمه گه بای بؤلسه، کیچ کیریشی بیلن همه سی آیدین کؤرینه‌دی.

- مین ایرته‌لب مزارشریف گه کیته‌من، سین- چی!

- بولر نینگ همه سی یشیل- کو؟ قره‌سی یؤق- کو؟

۲- یانمه- یان اؤلتیرگنلردن بیر کیشی تخته آلدیگه باریب، اَیریم یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله یازسین‌لر باشقه‌لر اونینگ تؤغری یا ناتؤغریلیگی حقیده فکر بیلدیرسین‌لر.

۳- هرقطاردن بیر کیشی نوبت بیلن اؤرنیدن توریب، قؤشیمچه گه اؤخشش یوکلمه‌لرنی انیقلاوچی بیر جمله ایتسین، باشقه‌لر بو باره ده اؤز فکرلرینی بیلدیرسین‌لر.

۴- قوییده‌گی جمله‌لرنی سؤراق یوکلمه‌لری، تأکید یوکلمه‌لری، ایبروو یوکلمه‌لری و کوچه‌یتیروو یوکلمه‌لری بیلن تؤلدیرینگ:

ضرور ایش تاپیلسه . . . . . . کیچه هم اونی بجریشگه تیارمیز، سین ایتگن ایدینگ که رستم درس گه کیله‌دی، اما کیلمه‌دی . . . . . .

همه توی‌گه حاضر بؤلگنلر، فقط کیاو بیلن کیلین حاضر بؤلمه‌گنلر.

اوی تاپشیریغی:

یوکلمه‌لرنی ایشله‌تیب کمیده بیش- آلتی جمله و یا بیر قیسقه‌چه مطلب یازیب کیلتیرینگ.

ییگیرمه بیَتینچی درس

هدفلر:

۱- مقاللرنینگ مضمونی و خصوصیتلرینی توشینیب فایده‌لنه آلیش.

۲- تقلید سؤزلرنینگ گرامرلیک خصوصیتلرینی بیلیش و ایشلته آلیش.

سؤراقلر:

الف: بیرار مقّالنی بیله‌سیزمی؟ بیلسنگیز اَیتینگ!

ب: آدملر قچان و نیمه اوچون مقال ایشلته‌دیلر؟

مقّاللر

بیر ملت و یا بیر قوم نینگ آغزه‌کی و عامیانه ادبیاتی ایچیده ضرب المثل‌لری و مقال‌لری همه نرسه دن آلدین تؤغریدن تؤغری صورتده شخصیتی نینگ قنده‌ی‌لیگی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجه‌ده یوکسک‌لیگی‌نی کؤرسته‌دی. مقال‌لرده ایشله‌تیلگن کؤپگینه مجاز و استعاره‌لر، حقیقتده هر بیر قوم نینگ اؤز حیاتیده‌گی کمیدی‌لری و تراژیدی‌لری کؤرگزمه‌سی صحنه‌لریده‌گی تورلی سیناولری نتیجه‌سیده اؤرته‌گه کېلگن‌لر. مقّال‌لرده‌گی استعاره‌لر شونده‌ی بیر واقعی منبع‌لردن کېلیب چیقه‌دیلر که بیر قوم یا بیر ملت تورموشی‌نینگ اساسی خصوصیت‌لری اولرده عکس اېتیریله‌دی، ملت‌لر و قوملر اؤز بارلیکلری‌نینگ تورلی تمانلرینی اولرده بعینه احساس اېته‌دیلر و نتیجه‌ده خیال‌لری‌نینگ کوچی و حسیات قوه‌سی اولرنینگ تأثیری آستیده قرار آلدی.

انسانلرنینگ طبیعی محیط‌لریده‌گی برچه خصوصیتلر، کؤک، اقلیم، اؤسیملی‌لر حیوانلر و کرّه‌میزده‌گی برچه منطقه‌لر هم مقّال لرده کؤز اؤنگیده قرار آلدیلر. شونگه اؤخشش خلق‌لرنینگ یوره‌کلری خواهله‌گن شکلده حیات کېچیریش طرزی اؤز اؤی و فکرلری بیلن طبیعت‌گه قؤشیمچه قیلگن نرسه‌لری، مسکن‌لری و توره‌دیگن جای‌لری، انسانی

علاقه‌لری‌نینگ قنده‌ی‌لیگی و شکلی، تورلی مادّی و معنوی ایش‌لریدن قۉلگـه کیـریتگن یوتوقلری‌نینگ برچه سی بو مقّال‌لرده انعکاس تاپه‌دی.

شو ترتیبده خلقلر و قوم‌لر و ملتلر اۉز بیلگن‌لـری، اۉی و فکرلرینـی مقّـال‌لـرده بیـان اېته‌دیلر؛ چونکه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لر حکمتی‌نینگ خزینه‌سی و کۉزگوسی دیر، اولـر حتـی فکرلریگه کېلمه‌گن نرسه‌لرنی هم مقّال‌لریده انیقله‌یدیلر و بو لحاظدن تـا بیـر انـدازه‌گچـه مقّال‌لر ملتلر و قوم‌لرنینگ حقیقی توش‌لریگه اۉخشب کېتـه‌دیلـر. شـونینگدېک هـر ملـت اۉزی‌نینگ عنعنه‌لری و بیر قنچه باشقه موضوعلرگه اعتقاد بیلدیرگن‌لیگینی، آته بابالریـدن اولرگه میراث شـکلیده قـالگن اۉی و فکرلرینـی، اۉزلـری کشـف اېـتگن و ایجـاد قـیلگن نرسه‌لرینی بوتون صداقت بیلن ناخود آگاه شکلیده مقّال‌لریده عکس اېتتیرگن.

مقّاللرده عکس اېتتیریلگن بعضی طنزلی فکرلرگه بیـر ملـت یـا قـوم نینـگ قنـده‌ی اخلاق گه اېگه‌لیگی‌نی کۉرسته‌دی ملت‌لر و جامعه‌لرنینگ روانی خصوصیت‌لـری، ایچکـی نیت‌لری و کېچینمه‌لری، کېچیریم‌لی روح‌لری و یا طعنه‌لری و تیل بـیلن تـاپیلگن یـره‌لـر درجه‌سی‌نینگ وحدتینی انیقلـه‌یـدی و اَینیقسـه اولرنینـگ هـزل و طنـزده و سـۉزده‌گـی قابلیتلری و بذله‌گوی‌لیک، قیزیقچیلیک و اسکیه‌چیلیک ده ماهرلیک‌لریدن درک بېره‌دی.

مقّاللرنینگ توزه‌لیشی‌ده ایشله‌تیلگن یینگیل‌لیک، ساده‌لیک، سـچه‌لیـک، تیرنلیـک و ایخچم‌لیک اولرنینگ بغایت جانلی و جاذبه‌لی و طبیعی بۉلگن‌لیگی‌دن دلالت بېره‌دی. اولر هر بیر ملت‌نینگ اۉزی‌گه خـاص روحیـه‌سـینی و هـر بیـر شـخص و آدم نینـگ اۉزیگـه مخصوص قلبی احساس و عواطفینی آچیق و آیدین شکل‌ده کۉرسه‌تیب توره‌دیلر و هر بیر انسان بو بیان اېتیلگن ظرافت و فطانت‌لر تأثیری آستیده قرار آلیش‌دن علاوه اولرده وزن و قافیه‌نی هم انیق و آچیق صورتده فهم اېته‌دیلر. البته بو خصوصیت‌لرنی مقّال‌لردن تشقری خلق تاپیشماقلری و اَینیقسه اولرنینگ سوزوان و قۉشیقلریده هم کۉریب بیله‌میز.

اساسی توشونچه:

مقّاللر خلق آغزه‌کی ایجادی‌نینگ مهم بیر توری دیر و بیر ملت‌نینگ همه‌دن بـورون شخصیتی و ایجادیاتی‌نینگ قیسی درجـه‌ده یوکسـک‌لیگینـی کۉرسـته‌دی. مقّـال‌لرنینـگ مضمونیده انسـانی یوکسـک فضـیلتلر عکـس اېتتیریلیـب، برچـه یـاووزلیکلر قـره‌لـنگن و ملتلرنینگ تورموش طـرزی اۉی و فکرلـری و حیاتـده‌گـی یوتـوقلری و اۉزلریگـه خـاص خصوصیتلرینی انیقلنگن. شو باعث، اولر اۉزی‌نینگ مضمونی نقطهٔ نظریدن کتّه اجتمـاعی و تربیوی اهمیت‌گه ایگه دیر.

فعالیتلر:

۱- حرمتلی اۉقیتووچی، هر بیر اۉقووچی متن‌نی اۉقی یاتگنده، انیق اېشیتینگ!

۲- درسدن آلگن مفهومینی هرقطاردن بیر کیشی توریب اَیتسین.

۳- یانمه- یان اۉلتیرگن اۉقووچیلر بیرگه‌لشیب، بیر نېچه مقّال یازسینلر.

۴- تۉرت کیشی نوبت بیلن یازگن مقّاللرینی تخته‌گه یازسین.

۵- قوییده‌گی مقّال‌لرنی معنا قیلیب، ایسته‌گنینگیزچه جمله توزینگ:

آنه تیلیم جان و دلیم، آنه تیلیم صۉلتیم، آنه یورتینگ امـان بۉلسـه، رنـگ و روینـگ سمان بۉلمس. ادب آدم نینگ قیمتی، علم آدم‌نینگ دولتی- بیر ییگیت‌گه مینگ هنر هـم آز، بهشت آنه‌لر اياغی آستیده دیر، آته بیزاردن خدا بیـزار، آنـه راضـی خـدا راضـی، ایشـله سنگ تیشله‌ی‌سن، بیرلشگن اوزر بیرلشمه‌گن بوزر، بیرلشگن تاغنی ییقر.

۶- ایکّی- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته گه باریب، بیری بیر مقّال نینـگ معناسـینی و ایکّینچیسی توزگن جمله‌سینی یازسین.

اوی تاپشیریغی:

هـرکیم عایلـه اعضاسـی یـاردمی بـیلن تـورلی مضـمونده‌گـی اۉنتـه مقّـال یازیـب کېلتیرسین.

گرامر قاعده‌لری:

تقلید سؤزلر:

قوییده‌گی مقّاللر و گپ‌لرنی دقت بیلن اؤقینگ:

– اله شق شق شقیلله‌یدی، دروازه‌سی تقیلله‌یدی.

– مینگ سیز و بیزدن، بیر جیز و بیز یخشی.

– بودنه‌نینگ جایی یؤق، هر جایگه بارسه پیت– پیلیغ.

– اویده اؤلتیرگنیمده، ایشیک تق– تق بؤلدی.

– مؤترلرنینگ غر– غوری تینچیم نی بوزگن.

– جؤجه‌لر چی– چی‌لب یورگن.

یوقاریده‌گی مقاللر و جمله‌لرده شقیلله‌یدی، تقیلله‌یدی، جزوبیـز، پیتپیلیـغ، تـق– تـق، غر– غور و چی– چی سؤزلر "تقلید سؤز" لر دیبیله‌دی.

تقلید سؤز:

شرپه– تاووش و حالتگه تقلیدنی بیلدیره‌دیگن سؤزلر، تقلید سؤزلر دیبله‌دی؛

مثاللر: شیریق– شیریق، تپ– توپ، گرم– گوروم، شیر– شیر، دوک– دوک، قیقیر– قیقیر و باشقه‌لر. تقلید سؤزلر جفت یا تکرارلنگن شکلده وز– وز، ترق– توروق، شلپ– شولوپ، تر– تر، پتیر– پوتور و باشقه‌لر و یا یکه شکلده قرس، تره‌ق، میلت، شره‌ق، ترس کبی‌لرگه اؤخشش قؤلـله‌نیله‌دی.

تقلید سؤزلر ایگه، انیقلاوچی، تؤلدیروچی و حال کبی وظیفه‌لرنی بجره‌دی؛ مثاللر: باله‌لر تیپ– تیپ قیلماقده‌لر، نلدن سوو شیر– شیر آقیب تورگن. مؤتر غر– غرلب کېتدی.

تقلید سؤز توزیلیشی و کېلیب چیقیشی گه کؤره ایکّی کتّه گروپ گه بؤلینه‌دی:

۱– تاووشگه تقلید بیلدیروچی: تق– تق، شقیر– شوقور، تپ– تپ، گرم گوروم،..

۲– حالت گه تقلید بیلدیروچی: ملت– ملت، لیپ– لیپ، یَلت– یُلت، زیم، شپّه، لوقّه، لیمه، سیم– سیم و باشقه‌لر.

فعالیتلر:

۱- درس‌نینگ بیرینچی بؤلیمی متنیـدن بیـرار سـؤزنی تنلـب، اونـی تقلیـد سـؤزگه اَیلنتیرینگ و کتابچه‌نگیزگه کؤچیرینگ؛ مثال: قلم= قلُ- قُل

۲- ایکّیته تاووش تقلید سؤزی و ایکّیته حالت تقلیـد سـؤزینی یازینـگ. درسـده‌گـی مثاللر بؤلمه‌سین.

۳- ایکّی کیشی نوبت بیلن تخته‌گه باریـب، یـازگن سـؤزلرینی تختـه‌گـه یازسـین و باشقه‌لر فکر بیلدیرسینلر.

۴- ایکّی گپ (جمله) ده تقلید سؤزلرنی ایشله‌تینگ.

۵- قوییده‌گی جمله‌لرده‌گی بؤش یېرلرنی قؤله‌ی تقلید سؤزلر بیلن تؤلدیرینگ:

- شیشه‌لر . . . . . . اېتیب سیندی.

- چال عصاسینی . . . . قیلیب کېلدی.

- تاووق . . . . . لب، یومورتقه (تخم) توغدی.

- . . . . . . قیلمنگلر، باله اویغانه‌دی.

۶- تقلید سؤزلر تگیگه خط چیزیب، بېلگیلنگ:

اېرته تانگ خورازلرنینگ قوقوقو دېگنی بـیلن اویقـودن اویغانـدیم. سـیپ- سـیپلب، سېکین تشقریگه چیقماقچی بؤلدیم، بیراق ایاغیم سـیلاپچین گـه تېگیـب، تـرق- تـورق بؤلدی. آته‌م اېسه توخ- توخ قیلیب:

- کیم اېدی، نیمه بؤلدی، دېب سؤره‌دیلر.

اوی تاپشیریغی:

۱- تاووش و حالت‌گه تقلید بیلـدیروچی آلتیتـه سـؤز یازیـب، همـده ایکّـی جملـه‌ده تاووش و حالت‌گه تقلید بیلدیروچی سؤزلرنی ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

ییگیرمه سکّیزینچی درس

هدفلر:

۱- اسلام فیلسوفی ایکّینچی معلم ابو نصر فارابی بیلن تانیشیش.

۲- اصول تنقیط یا تنیش بیلگی‌لریدن قـۉش ترنـاق بیلگیسی و قـۉللش ییرلرینی بیلیش و ایشلته آلیش.

سۉراقلر:

۱- ابو نصر فارابی کیم ایدی و اونینگ حقیده نیمه‌لرنی بیله‌سیز؟

۲- مشهور اثرلریدن قیسی بیرینی آت توته آله‌سیزمی؟

ابو نصر فارابی

اسلام فیلسوفلری‌نینگ اینگ بیوکی سنلگن و اونینگ علمی رتبه‌سی‌گه هیچ کیشی ییتمه‌گن فاراب‌لیک ابو نصر محمد بالاساغون یقینیده‌گی تالاس ایلی گه تابع فاراب شهریدن بۉلیب او اولاغ ترخان آتلیغ قارلوق اصل‌زاده‌سی‌نینگ اۉغلی دیر. او سیر دریا بۉییده‌گی فاراب شهریده توغیله‌دی. عایله‌سی ترکی قبیله لریدن ایردی.

ابو نصر فارابی باشلنغیچ تحصیلی‌نی تالاس، بالاساغون و کاشغر مدرسه‌لریده قره‌خانیلر عصریده تکمیل ایتگن‌دن سۉنگ اسلام عالمیده سیاحت قیلیب، بغداد، شام و مصر فیلسوفلرینی حیران ایته‌دی و اونگه اسلام فیلسوفلری ایکّینچی ارسطو یا ایکّینچی معلم عنوانینی بیره‌دیلر. فلسفه، منطق، نجوم، ریاضی، طب و موسیقی بیلن شغلله‌دی، ارسطونینگ اثرلری‌گه شرح یازه‌دی. فارابی‌نینگ فلسفه، منطق، ریاضی، فزیک، کیمیا، طب، طبیعت حادثه‌لری، تیل شناسلیک، شعر، نطاق لیک هنری، اخلاق، تعلیم و تربیه و باشقه ساحه‌لرده عاید اثری، کیینچه‌لیک‌ده باشقه تیل‌لرگه هم ترجمه قیلینیب دنیاگه کینگ ترقه‌تیله‌دی. بو اسلام فیلسوفی‌نینگ منطق‌ده تألیف قیلگن کتابلری و احصاء العلوم

و التعریف باغراضها آتلیغ نظیرسیز بیر دائرة المعارفی و السیاسة المدینه آتلیغ کتابی و باشقه تؤله تألیفلری زمانه‌میزگچه یېتیشیب کېلگن و مشهور اسلام حکیمی بؤلگن بخارا تورکلریدن ابوعلی ابن سینا علملرینی فارابی‌نینگ کتابلریدن تؤپله‌گنینی بیان قیلیب اؤتگن.

فارابی هر علم‌ده نظیرسیز بؤلگن اوستیده ماهر موسیقیچی و شاعر هم ایدی و موسیقی علمیده بیر مخترع درجه‌سیده اېریشگن ایدی و بوگونگه قدر اونینگ سِری گه موسیقی عالم‌لری واقف بؤلمه‌گنلر. ایشیتووچیلرنی کولدورماق، ییغلتماق و اوخلتماق تأثیرلرینی بېره‌دېگن صورتده نغمه‌لر چلر ایدی. قانون‌نی انه‌شو فارابی اختراع قیلگن. بو فیلسوف بیر یوز و آلتمیش‌دن آرتیق اثر یره‌تگن و اولردن بیزگه قیرق گه یقینگینه یېتیب کېلگن. فارابی یېتمیش‌دن آرتیق تیل بیلر ایدی. بو کیشی شونچه علم و فضایلی بارلیگی بیلن هم هېچ بیر منصب و رتبه‌نی قبول اېتمه‌ی حتی بیر اوی هم توزه‌تمه‌یدی و فقیرانه کون کېچیریب، حقیقی زاهدلر سینگری دنیادن اؤته‌دی.

فارابی خلق‌نینگ صحبتیدن قاچردی و تؤله وقتلرینی تاقه‌لیک‌ده سوو بؤیلریده و درختلر اره‌سیده اؤلتیریب، کتابلری‌نینگ یازیشی‌گه صرفلردی. کؤپراق عمرینی بغداد و شام و مصرده اؤتکزگن بؤلسه هم تورک‌لیک عالمی‌گه چوقور علاقه‌سی بار ایدی و وفاتی‌گچه، تورکچه کییم کییه‌دی و سکسن یاشده شام‌ده وفات اېته‌دی.

(اېسلتمه: قانون، موسیقی‌نینگ بیر توری دیر.)

اساسی توشونچه:

ابو نصر فارابی‌نی ایکّینچی معلم یا ایکّینچی ارسطو دییدیلر. اونینگ علم رتبه‌سیگه هېچ بیر کیشی ییتمه‌گن. قره خانیلر عصریده یشر ایدی. باشلنغیچ تحصیل‌نی تالاس، بالاساغون، کاشغر مدرسه‌لریده توگته‌دی. سۆنگره اسلام عالمی‌گه سیاحت قیلیب، بغداد، شام و مصر فیلسوفلرینی حیران ایته‌دی. ابن سینا علم‌لرینی اونینگ کتابلریدن اۆرگنه‌دی. موسیقی فنیده بیر مخترع درجه سیگچه ماهر ایدی. قانون نی او اختراع قیله‌دی. ییتمیش‌دن آرتیق تیل بیلردی و سکسن ییل عمر کۆره‌دی.

فعالیتلر:

الف:

۱- اۆقووچیلردن ایکّی کیشی درس متنی‌نی اۆقیسین‌لر.

۲- اۆقووچیلر گروپلرگه بۆلینیب، درس حقیده نظر بیلدیرسین‌لر.

۳- اۆقووچیلر درسده‌گی ینگی لغتلرنینگ معناسینی یازیب، جمله‌لرگه ایشلتسین‌لر.

ب:

۱- فارابی قه‌ی ییردن و قیسی اوروغ‌دن ایدی؟

۲- قه ی ییرلرده تحصیل قیله‌دی؟

۳- قیسی مملکتلرگه سفر قیلیب، علم اۆرگنه‌دی؟

۴- اونگه نیمه دېب لقب بېره‌دیلر؟

۵- قیسی علم‌ده مخترع درجه‌سیگچه ماهر ایدی؟

۶- نېچه تیل بیلر ایدی و نېچه ییل عمر کۆره‌دی؟

۷- نیمه‌گه کۆپراق علاقه‌سی بار ایدی؟

۸- کتابلریدن بیر نېچیته‌سینی اَیتیب بېرینگ!

اوی تاپشیریغی:

ابو نصر فارابی حقیده بیر قیسقه مقاله یازیب کېلتیرینگ!

گرامر قاعده‌لری:

قوییده‌گی جمله‌لرگه دقت قیلینگ:

۱- اؤزبېک خلقی نینگ بویوک و متفکر شاعری حضرت امیر علیشېر نوایی بونـده‌ی دېگن: "مېن اؤز اثرلریم بیلن کېلگوسی نسللر سؤراقلریگه جواب بېرور مېن".

۲- ارسلان‌نینگ آته‌سی اؤغلی گه دېدی: "مکتب بیلیم کانونی دیر".

۳- دېـوان لغـات التـرک یـازووچی‌سـی محمـود کاشـغری اؤز لغتنامـه‌سـی حقیـده قوییده‌گیچه یازه‌دی:

"مېن اؤز دېوانیم‌نینگ یازیشی اوچون برچه تـورک اېلاتلـری بـیلن یقینـدن کؤریـب چیقدیم و تورکلر یورتلرینی گېزدیم".

یوقاریده‌گی تگیگه خط چیزیلگن بېلگیلر "قؤش تیرناق" یا "قوس ناخنـک" بېلگیسـی دیر.

"قؤش تیرناق" بېلگی‌سینی قوییده‌گی اؤرینلرده قؤللش کېره‌ک:

۱- کؤچیرمه گپ و نقل قول‌لر قؤشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

اؤقیتووچیمیزنینگ قوییده‌گی ایتگن سؤزلری اېسیمدن چیقمه‌یدی: "حیات قنچه‌لیـک یخشی بؤلمه‌سین، اونینگ یوتوقلری قنچه‌لیک کتّه بؤلمه‌سین، هېچوقت خاطرجمع بؤلیـب قالمه،دایما بویوک ایشلرگه اینتیل . . . . . "

۲- آَیریم کېسه تووچی یا کـه باشـقه معنـالرنی افـاده قیلـووچی سـؤزلر قؤشـتیرناق ایچیگه آلینه‌دی:

تېکین تماق "هوسکار" لرنینگ حالی آخری وای بؤله‌دی.

۴- بدیعی اثر، اخبار، مجله‌لرنینگ نام‌لری، آَیـریم موسسـه‌لـر، تشـکیلات، اویوشـمه، فابریکه کبیلر نینگ نام‌لری قؤشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بېنوایان" رمانی، نوایی‌نینگ "خمسه" کتابی، افغانستان نینگ پایتختی "کابل"، "یولدوز" و "آق یۉل" جریده‌لری، "آیدین" مجله‌سی، "آیینه" تلویزیونی، "ییگیتلر" اویوشمه‌سی، "قالین" فابریکه‌سی و باشقه‌لر.

۵- محصولات نینگ نامی، اۉسیملیکلر نینگ توری، مۉتر، کېمه، اوچاق، تلویزیون‌لرنینگ نشانینی بیلدیرووچیناملر قۉشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"آق کشمش" اوزومی، "لندکروزر" موتری، "خراسان" اوچاغی، "سونی" تلویزیونی و شونگه اۉخششلر.

۶- صنفلر، کورسلر، بویروقلر و قرارلرگه قۉشیلیب یازیله‌دیگن حرفلر قۉشتیرناق ایچیگه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

۵ "الف" صنفی، ۲ "۵" کورس، "۱۱۲" بویروق، "۱۲" ماده، "گ" بندی و باشقه‌لر.

۷- نمره‌لر قۉشتیرناققه آلینه‌دی؛ مثال اوچون:

"بېش" نمره، "یخشی" نمره.

اوی تاپشیریغی:

۱- قۉش تیرناق "بېلگی" سی ایشله‌تیلگن اۉن جمله یازیب، همده قوییده‌گی لغتلرنی جمله‌لرگه ایشله‌تیب کېلتیرینگ!

وطنداش، قیزغین، کوره‌ش، افتخار، حریت، تۉپراق، آزاده‌لیک، دیار، باش کۉترگن، مسکن، حلاوت

سکّیزینچی صنف درسلیک کتاب سؤزلیگی

- **آچیق یوزلیک:** کولیب تورگن، قووناق کیشی
- **آرتیق:** ۱- آشیق، کؤپ، بیلگیلنگن معیاردن کؤپ ۲- حددن تشقری، کېره گیدن کؤپ، معیاریدن آشیق
- **آزادلیک:** اېرکین لیک
- **آغیر:** ۱. وزنی کؤپ ۲. قیین، مرکب، جدی ۳. باسیق، سنگین
- **آلدی- ساتدی:** سودا، تجارت
- **آلغه:** آلدینگه، ایلگریگه
- **آنگ:** عقل، ادارک، شعور
- **آله یماق:** کته آچیلیب، چقه ییب کېتماق، آله- بوله بؤلماق (کؤز حقیده)
- **آو:** یاوایی حیوانلر، قوشلر و بلیق‌لرنی تورلی اصوللر بیلن توتیش یا آتیش، شکار، صید
- **ابد:** انتها سی یؤق زمان
- **اجابت قیلماق (بؤلماق):** جواب بېرماق، قبول قیلماق، اعتبار گه آلماق، حاجتینی چیقرماق
- **اختلال:** ترتیب سیزلیک، پریشانلیک
- **ارگان:** انجمن، نهاد
- **اره لشماق:** بیر- بیریگه قؤشیلیب کېتماق، باش قؤشماق، آدم لر بیلن علاقه آلماق، مناسبتده بؤلماق، آدملرگه قؤشیلماق
- **ازل:** ابتداسی یؤق زمان
- **استیلاچی:** تصریف اېتووچی، اؤزگه لر یورتینی قورال کوچی بیلن آلووچی، استعمارچی
- **اسره‌ماق:** پرورش بېرماق، سقله‌ماق،
- **اعتدال:** برابر بؤلماق، معتدللیک
- **اعلامیه:** عموم خلققه یېتکزیش مقصدیده بیرار حزب یا سازمان یا دولت تماندین ترقتیلگن بیرار یازمه خبر یا مطلب
- **افتخار:** فخر قیلیش، شان و شرف حسی، فخرلنیش‌گه سبب بؤلگن شخص یا نرسه، سربلندلیک
- **التفات:** ۱. بیراوگه رحمت کؤرستیش، توجه ۲. بخشش
- **الهام:** یوره‌ککه تشلش، تلقین قیلیش، انسان ذهنی‌ده توستدن شکللنگن بیر فکر یا خبر
- **امداد:** مدد قیلیش، یاردم بېریش، کمک قیلیش
- **انترنیت سایتی:** انترنیت صفحه سی
- **انگله ماق:** درک قیلماق، بیلماق، توشینماق
- **اؤت:** آتش، الو
- **اؤتکیر:** ۱. کېسکیر، تېز ۲. یخشی ترقی قیلگن، تېز و انیق ایشله‌یدیگن مثال: اؤتکیر ذهن
- **اؤتیک (اېتیک):** موزه
- **اوچ:** ایکّی بیلن تؤرت اره سیده اصلی سان
- **اوخلماق:** اویقو گه کېتماق
- **اودوم:** رسم و رواج، عادت
- **اؤرته تعلیمات:** یېتّینچی صنفدن تؤقیزینچی صنف‌گچه اؤقیش دوره‌سی.
- **اؤرنک:** باشقه لر اېرگسه، تقلید قیلسه ارزیدیگن ایش یا حرکت، نمونه، سرمشق
- **اوروغ:** ۱. اؤسیملیکلر و مېوه‌لرنینگ ایچیده‌گی کیچیک یومه‌لاق یا یلپاق حاصلی، دان، تخم ۲. قوم، قبیله
- **اؤرین:** ۱. سطح، فضا، جای ۲. اوخلش یا دم آلیش اوچون توشب قؤییلگن کؤرپچه، کؤرپه، یاستیق، ۳. کیشی‌لر یا جامعه‌ده‌گی توتگن مقام ۴. عوض، بدل
- **اؤزگرماق:** بیر حالتدن باشقه حالگه اؤتماق، باشقچه توس آلماق، باشقه شکل گه کیرماق، تغییر قیلماق
- **اؤزگریلماق:** تغییر اېتماق
- **اؤزلیک:** هر بیر کیشی‌نینگ اؤز شخصیتی، طبیعی حالتی، وجودی، بارلیغی
- **اؤکسوک:** قیغو، غم، ۲. غم چېکماق
- **اؤلکه:** وطن، یورت، ماوا، مأسن
- **اولوش:** تقسیماتده بیرار کیمسه‌گه تېگه‌دیگن یا تېگیشلی قسمی، بؤلگی، حصه، سهم
- **اوزه:** اوستیگه
- **اویات:** خجالت بؤلیش حسی، شرم
- **اَیریلیک:** تفاوت، فرق، جدالیک، اؤزاقلیک
- **اَیریم:** بیرار مقصد، نیت اینیقسه یاوزلیک یا بلالردن امان قالیش اوچون قیلینگن ایش تدبیر
- **اَیماقلر:** تورک اوروغلریدن بیر اوروغی

- **ایلغار:** آلدینگی صفده بؤلگن، بیرینچی، پیشقدم، اؤرنیده‌گی
- **ایزگونیت:** خیرلی نیت، ثوابلی، یخشی مقصد
- **ایسماق:** هوا آقیمی طرزیده یورماق، اورماق، اؤتماق
- **ایسکی شورَوی:** قدیمگی شوروی
- **ایگریلیک:** قینغیر، قیشیق، ایگری حالت، ناتؤغریلیک
- **ایگه‌سیز:** بیرار کیمگه قره‌شلی بؤلمه‌گن، ایگه‌سی یوق، بی‌صاحب
- **ایگیلماق:** ۱. بیرار ایش‌گه یاردم بیرماق، ۲. قه‌یریلماق، کج بؤلماق، بیلنی بوکماق، تعظیم قیلماق، سجده قیلماق، باش خم قیلماق.
- **ایلَک:** اؤن دن کیپک نی اجره تیشده قؤلله دیگن روزغار بویومی
- **ایمیکداش:** بیر آنه نینگ سوتی نی ایمگن ایکی کیشی
- **اینتیلماق:** بیرار مقصدگه ایریشماق، سعی و حرکت قیلماق، توجه قیلماق
- **بارلیق:** ۱. کائنات، موجودات، بوتون عالم ۲. کیشی نینگ بوتون وجودی، ۳. تورموش نینگ برچه شرایطی
- **باسقینچی:** زورلیک باسیب کیلیب تله‌یدیگن کیشی، قورالّلی اؤغری، تروریست
- **باسیم:** آغیرلیک، کوچ، فشار، بیرار جسم‌گه توشگن زور
- **باشقارماق:** اداره قیلماق، آلغه آلیب بارماق، رهبرلیک قیلماق
- **باش کؤترگن:** ۱. سرکش بؤلگن ۲. اؤتیب چیققن
- **باشلنغیچ:** ۱. ابتدایی، بیرلمچی یا بیرینچی ۲. ساده، عادی
- **باکاول:** قوقند شهر نینگ بیر جایی
- **بجرماق:** عملگه آشیرماق، اجرا قیلماق، انجام بیرماق
- **بلاغت:** فصیح لیک، رسالیک، ۲. جسمانی نقطه نظردن وایه‌گه یِتگن لیک
- **بلیغ (بلیق):** ماهی
- **بوتونلیگی:** همه سی، تماماً
- **بوغ:** بخار
- **بولاق (بولاغ):** یِر آستیدن سیزیب چیقه یاتگن سوو منبعی و اونینگ سوِوی، چشمه
- **بؤیاق:** رنگ
- **بؤیون بورماق:** تن بیرماق
- **بیلله‌شو:** مسابقه
- **بیرک:** یاپیق، یاپیلگن ۲. اوستی، بیریاغی یا همه یاغی اوره‌لگن
- **پرسونل:** بیر اداره، مؤسسه یا تشکیلات نینگ برچه ایشلوچیلری
- **تاپشیریق:** بیرار کیشی نینگ ذمه سیگه یوکله تیلگن یوموش، ایش، وظیفه
- **تارتیشوو:** ۱. تارتیشماق ۲. بحث لشماق
- **تاریخ آقیمی:** تاریخ جریانی
- **تأسیس (اِیتماق، قیلماق):** تشکیل قیلماق، برپا قیلماق، وجودگه کیلتیرماق، اساس سالماق
- **تال:** میوه‌سیز درختلردن بیر توری
- **تانیشیش:** بیر- بیرینی بیلیب آلماق، بیرار آدم بیلن اؤز ارا تانیش بؤلماق
- **تبعه:** بیر اؤلکه‌نینگ کیشی‌سی، بیر اؤلکه‌ده رسمی و دایمی یشش‌گه حقی بؤلگن کیشی‌سی
- **تجهیز:** ۱. برابر قیلیش، آماده قیلیش ۲. بیرار اسباب بیلن تیارلش، کیره کلی وسیله لر بیلن مجهز بؤلیش
- **تدوین:** دیوان توزه‌تیش، دیوان‌گه ثبت قیلیش، تألیف قیلیش
- **ترقاقلیک:** سییره ک، جایلشگن، پراگنده لیک، یخشی اویوشمه گن، بیرلشمه گن
- **ترقلگن:** انتشار تاپگن، پخش بؤلگن
- **ترک (تورک):** دنیانینگ بیر کتّه ملتی‌نینگ آتی
- **ترنگله‌ماق:** ۱. تارتماق، محکم باغله‌ماق ۲. عصبلرنی بوزماق، عصبی قیلماق
- **تسبیح و تهلیل:** الله(جل جلاله) نی پاکلیکه یاد ایتیش، ذکر و مناجات قیلیش
- **تصویب:** چین و تؤغری دیب حسابلش، بیرار ایش‌نینگ تؤغری و چین ایکنلیگی گه ملم قیلیش
- **تعلیمی نصاب:** درسلیک کتابلر یازیش و باشقه درسلیک فعالیت لر اوچون معلوم معیارلر و یؤللنمه‌لر

- **تقیم:** ۱. تیزه نینگ آستیده‌گی بوکیله دیگن جای ۲. اۋغلاق اۋیینده اۋغلاقنی شو یېرگه اۋتکزیب محکم توتماق
- **تلقان:** قوریتیلگن نان، توت‌مییز و شو کبی‌لردن ینچیب تیارلنگن ییمک
- **تنظیم:** نظم بېریش، ترتیبگه سالیش
- **تۋپراق:** کاولش، اغده‌ریش، هیده‌ش، نتیجه‌سیده ساچیلگن حالگه کېلگن، یېر قتلمی
- **توپراق بوتونلیگی:** یېر بوتون‌لیگی، اینیقسه اۋلکه حقیده
- **تۋزر (تۋزماق):** تۋزاندېک هر یانگه ساچیلماق، اوچماق، تۋزغینماق، بیرلیگینی یۋقاتماق، ترقب کېتماق، اېسکیریب تیتیلیب ایشدن چیقماق
- **توستدن:** ناگهان، ظاهردن، کۋرینیشدن
- **توسلنگ:** گردان قیلینگ، فعل نینگ اۋزگریش حالتی، شخص، عدد و زمان‌گه کۋره
- **تقویم:** جنتری، سال نامه
- **تۋقنشوو:** یوزمه- یوزمه اوچره شماق، قریشیمه- قرشی کېلیب بیر- بیریگه اوریلماق، اوروشماق، دوچ کېلیب اوروش قیلماق
- **تولوم:** سوو، دوغ و قتیق سقلنه‌دیگن قۋی، ایچکی یا بوزاق تېریسیدن یسه‌له‌دیگن ایدیش
- **توهین:** بیر کیشی نینگ شخصیتی‌نی یمان سۋز و عمل بیلن تحقیر قیلماق
- **تویغو:** احساس
- **جارچی:** بیر خبر نی تاووشلی سېس بیلن آیته دیگن کیشی، قدیم زمانلرده بیر خبرنی اولوس گه اېشیتتیریش اوچون ایریم خبر رسانلر بار ایدیلر اولر بازارنینگ او باشیدن بو باشی‌گچه باریب بلند آواز بیلن ینگی خبرنی خلق‌گه اېشیتتیرر ایدیلر. انه شو کیشی‌لرنی جارچی دېیردیلر.
- **جبران:** تلافی قیلیش، عوض بېریش
- **جرأت:** دلیر، بی‌باک، ددیل، غیرت
- **جُرنه:** حلال دایره سی، اۋغلاق اۋیینی‌ده معین اېتیلگن بیر اۋرین، اۋغلاق او یېرگه تشلنگنیده نمره بېریله‌دی.
- **جهان:** دنیا، گیتی، آچون
- **چاپقونچی:** چوروچپاول قیلووچی، تاخت و تاز قیله دیگن کیشی
- **چاپقیلان:** حرکت بیرماق، چیقه ماق، قیمیرلماق
- **چۋری لیک:** ۱. کنیزلیک، ۲. بیراو گه تابع بۋلیب چۋریلرچه محنتده بۋلیش
- **چیرایلی:** گۋزه‌ل، حسنگه ایگه، زیبا
- **چېکلنگن:** محدود بۋلگن، آخرگی چېک بۋلگن
- **حافظه:** اېسده، یادده، سقلب قالیش کوچی، خاطره
- **حریت:** آزادلیک، اېرککینلیک
- **حشیش:** مخدر ماده
- **حصول:** حاصل بۋلیش، قۋل گه کېلیش
- **حقلی:** قانون حقوقیگه ایگه
- **حلاوت:** شیرین‌لیک، ذوق، لذت
- **حماسه:** باتیرلیک، اوروش میدانیده‌گی قهرمانلیک، دلاورلیک
- **حوش:** تیوه، تویه، شتر
- **حوران:** بیت المقدس شهریده بیر یېر نینگ آتی
- **خاقان:** اۋرته عصر تورکی خلقلرده‌گی بیرلیک دولت باشلیقلری نینگ عنوانی و شو عنوان‌نی آلگن شخص، اولوغ خان، بویوک سلطان
- **خطیب:** خطبه اۋقییدیگن، وعظ قیله‌دیگن، واعظ
- **خواص:** خاصیت‌لر
- **داوروغ:** آوازه، شهرت
- **دوکیلله‌ماق:** یوره‌ک اوریش، دوک- دوک اېتگن آواز چیقرماق، تېز اورماق
- **دولاق:** موزه، پای تابه، اوتیک
- **دهر:** روزگار، عصر و زمان، اوزون زمان
- **دیار:** اوی، یورت، سرزمین، شهر، اۋلکه
- **دېنگیز:** اوقیانوس، بحر
- **ذیحق:** حقلی، حق ایگه سی، حقدار
- **رب النوع:** مردم اینیقسه یونانلیک لر، روملیک لر، مصرلیک لر، سیغینه دیگن تورلی طبیعی حادثه و نرسه لر گه تېگیشلی تېنگری لری
- **رژیم:** دولتنی باشقریش، اداره قیلیش اصول، توزوم، نظام
- **رستگارلیک:** ۱. خوف خطردن قوتیلیش ۲. معلوم بیر مقصد گه اېریشماق یا یۋلینی تاپماق

- **روحیه:** کیشی نینگ خوشلیک، قیغو و امید گه عاید عاطفی حالتی ۲. شو حالتلر مثبت تمانلر، اینیقسه امید و جرأت
- **روضه:** ۱. باغ، گلستان، گلزار، سبزه زار ۲. آرام‌گاه
- **رومانتیک:** رومانتیزمگه منسوب، خیالپرداز، احساساتلی
- **رومانتیسزم:** بیر هنری و ادبی یونه لیش و هنری و ادبی بیر مکتب نینگ اسمی
- **زمان:** وقت، دور، پیت، روزگار
- **زمانوی:** زمان معاصر، حاضرگی زمان، زمان گه ماس
- **زبون:** بی‌چاره، ناتوان، خوار، احمق و نادان
- **سراندیب:** حاضرگی سیریلانکانینگ ایسکی افسانوی آتی
- **سکره‌ماق:** چوچیماق، ایرغیماق، بوکماق، خیزله‌ماق
- **سورگون:** زؤر دن اصل یشب تورگن ییر، شهر یا یورتیدن بدرغه قیلیش
- **سهل:** آسان
- **سه‌یس:** آت باقر
- **سؤلیم:** یاقیملی، گؤزه‌ل، کیشینی اؤزیگه تارته دیگن، طناز، صاف، بی‌غبار
- **سؤنچماق:** اوچی تیز بیرار نرسه نی کوچ بیلن، باسیب یا ضرب بیلن اوریب کیرگیزماق، سوقماق، تیقماق، قده‌ماق
- **سینگماق:** شیمیلیب یا سیزیب ایچکی قتلمیگه، قسمیگه اؤتماق، هضم بؤلماق، اؤزلشماق، محکم اؤزلشماق
- **سیلگاه:** تفریح‌گاه
- **سیورلیک:** سیویله‌دیگن، مهرگه سزاوارلیک
- **سیؤماق:** بیرار انسانگه قلباً باغلنماق، عشق و محبت تویغویسی بیلن یوره کدن بیریلماق، مهر قؤیماق، یخشی کؤرماق
- **سیوینماق:** خرسند بؤلماق، قووانماق، شاد بؤلماق
- **شاشیق:** ذوق لی، عجله قیله دیگن، صبرسیز
- **شبنامه:** معلوم بیر مقصد اوچون یازیلیب تونده ترقه‌تیلگن بیر ورق، اینقسه بیر هدف اوچون یازیلگن ورقنی تونده ترقه‌تیش
- **شلوار:** مخمل یا باشقه تکه‌لردن تیکیله‌دیگن چلوار یا پطلون
- **شورا:** کینگاش، مشوره
- **شهرت:** معرفت، آوازه
- **صله:** عطیه، احسان، جایزه
- **طرح:** ۱. تصمیم آلیش اوچون بیرار موضوع حقیده‌گی یازمه نرسه لر ۲. بیرار نرسه‌نی ایشلب چیقاریش، قوریش اوچون ذهن ده گی نقشه یا برنامه ۳. پیشنهاد قیلماق
- **طنطنه‌لی:** بلند روح و طنطنه بیلن اؤتگن یا اؤتکزیله‌یاتگن مراسم
- **طُیور:** پرنده‌لر، قوشلر
- **ظریف:** زیرک، خوش طبع، گؤزه‌ل، تاتلی سؤزلی
- **عنعنوی:** رسم، عادت بؤلیب قالگن
- **عوام:** عامه، خلایق، اولوس، اینیقسه عادی و سوادسیزلر
- **عهد نامه:** بیتیم، وعده نامه، عهدوپیمان نینگ یازیلگن ورقی
- **غایت:** جوده، حددن تشقری، بی‌نهایت
- **فانی:** یؤق بؤله دیگن، نابود بؤله دیگن، ابدی ایمس
- **فراست:** بیر نرسه نینگ ظاهریگه قره‌ب باطینی‌نی درک قیله آلیش، زیرک‌لیک، عقل‌لیک، تیز هوشلیک
- **فراغت:** آسوده بؤلماق، آرام بؤلماق، ایش، مکتب، مؤسسه و یا وظیفه دن فارغ بؤلماق
- **فرحت:** شادلیک، خوشلیک
- **قایه:** تیک تاغ، تاغ نینگ تیک ییری، قله، تاغ نینگ تیغه‌سی، قیه سی
- **قانون:** موسیقی اسبابلریدن بیر توری
- **قتیگه:** اره سیگه، مابینی‌گه
- **قوانماق:** خرسند بؤلماق
- **قوریلمه:** معلوم بیر مقصد یؤلیده خدمت قیلووچی تخنیکی ماسلمه

- **قۇشیمچه:** ۱. علاوه قیلینگن، قۇشیلگن ۲. سۇزلر نینگ اۇزه گی یا نبگیزیگه قۇشیلیب شکل یا معنی سینی اۇزگرتیروۈچی قسم
- **قۇل قاووشتیرماق:** ۱. قۇللرنی بیر- بیریگه باغله ماق، اینیقسه باشقه‌لرگه حرمت اوچون ۲. ایشده باشقه‌لر بیلن حصه قۇشمه ی قرهب تورماق
- **قۇنت:** چیدم، حوصله، دقت، توجه
- **قووانچلیک:** شادلیک،خرسندلیک، افتخارلیک
- **قووناق:** چهره‌سی دایم آچیق، شاد، قووانچ و شادلیککه تۇلگن
- **قویاش سیستمی:** آفتاب سیستمی
- **قهرمانلیک:** باتیرلیک، قهرمانلرگه خاص ایش- حرکت، مردلیک
- **قیزغین:** ۱. جۇش اورگن، جۇشگه کیلگن، جۇشقین، اوجیگه چیققن ۲. صمیمی، ایسیق
- **قیزیقچی:** قیزیق حرکتلری و گپلری بیلن کیشی لرنی کولدیره دیگن آدم
- **قیسیلماق:** ۱. نرسه یا کیشی نینگ تشقی گه کوچ یا باسیم اۇتیش ۲. ناقوله ی شرایط طفیلی ابرکینلیک یا اختیار دن محروم بۇلیش
- **قیینه‌ماق:** جانگه آزار ببرماق، اذیت قیلماق، عذابگه سالماق
- **کائنات:** بوتون بارلیق، یېر و آسمان، عالم
- **کسریٰ:** ساسانیلر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی
- **کفالت:** باشقه بیر کیشی نینگ مسوولیتینی اۇز ذمه‌سیگه آلگن حالده کفیل لیک
- **کلیسا:** مسیحی لرنینگ عبادت خانه سی
- **کۇپ:** سان یا مقدار جهتدن کته، بیر قنچه
- **کۇچت:** اوروغ یاقلمچه دن اۇسیب چیققن و باشقه جایگه آلیب اۇتکزیله دیگن درخت، نهال
- **کوره‌ش:** ۱. پهلوانلیک، ییقیتیش، غالب چیقیش، اوچون معلوم قاعده‌لر اساسیده‌گی ببله لشوو ۲. مبارزه، معلوم بیر هدفگه ابریشماق اوچون قیلینه‌دیگن تلاش و حرکت
- **کوره‌شچن:** ۱. کوره ش آلیب باریشگه استعدادی بار، پهلوان ۲. معلوم بیر مقصدگه ابریشیش اوچون کوره شووچی
- **کۇرگزمه:** نمایشگاه
- **کۇرینیش:** ۱. نما، منظره، ظاهر ۲. معلوم بۇلیش عملی
- **کۇزتوتماق:** ۱. کۇزینی بیر نیرسگه توتماق ۲. امید قیلماق، کوتماق
- **کۇک:** تینیق آسمانِ رنگیده‌گی، ماوی ۲. ینگی اۇسیب چیققن مَیسه
- **کۇکت:** سبزیجات، اۇسیملیک، اۇسب چیقه‌دیگن مَیسه
- **کۇکس:** سینه، کۇکره ک
- **کۇنگول:** ۱. کۇنگیل، یوره ک، قلب، دل ۲. روحی حالت ۳. انسان نینگ یشیرین تویغولری
- **کۇلیم سیره‌ماق:** تبسم قیلماق
- **کوموش:** نقره
- **کونده‌لیک:** هر کونگی، عادتده‌گی
- **کونلیک:** بیر کونده بۇله‌دیگن، بیر کونگه عاید، بیر کونگه مولجل‌لنگن
- **کهکشان:** بولوت گه اۇخشش میلیونلرچه یولدوزلر چۇزیق توده سی، سمان یۇلی
- **کیمسه:** آدم، شخص، کیشی
- **کیَ:** کیانی‌لر پادشاه‌لری‌نینگ عنوانی مثال: کیَخسرو، کیَکاوس و کیَقباد
- **لیسانس:** پوهنتون اۇقیشی نی توگتگن کیشی لر گه ببریله دیگن رسمی سند
- **ماسلمه:** برابر، تېنگ، مساوی
- **ماوی:** تینیق کۇک، هوا رنگ
- **متوسطه تعلیمات:** اۇرته تعلیم، (۷-۹) صنف گچه
- **محزون:** غمگین، قیغولی
- **محشر:** ۱. انسان لر تۇپلنه دیگن یېر، قیامت کونی حشر بۇله دیگن یېر ۲. جوده گوجوم و آدملر کۇپ بۇلگن یېر
- **مرغوب:** مراقلی، یاقیملی
- **مسابقه:** تورلی ساحه‌لر بوییچه کیم یخشی نتیجه‌گه ایریشیش بۇییچه ببل‌لشیش، بیر- بیریدن آلدین بۇلیش، سبقت قیلیش
- **مسکن:** یشه یدیگن جای، تورر جای، اوی
- **مشاعره:** ۱. بیرار ادبی محفلده ایکّی یا بیر نېچه شاعر اۇز شعرلرینی اۇقیب ابشیتتیریشی، شعر

خوانلیک بزمی ۲. بیر موضوع یا بیر شعرگه ایزداشلیک قیلگن نېچه شاعر نینگ شعری
- **معبد:** عبادت خانه، عبادت اویی
- **معتدل:** اۉرتچه درجه ده بۉلگن
- **مفاجا:** ناگهانی، معیوب
- **مفسر:** بیر آیت، حدیث، سۉز یا موضوع نی هر تامانلمه شرح و ایضاح له یدیگن کیشی
- **مقته‌ماق:** یخشی تمانلرینی ،فضیلتینی کۉرستیب گپیرماق، یخشی قیلیب کۉرستماق
- **ملاقات:** اوچره‌شوو، بیر- بیری بیلن کۉریشیش، بیر- بیر نی کۉریش
- **ملک الشعرا:** شاعرلر نینگ اېنگ اولوغی
- **ملی:** ۱. بیر دین نینگ پیروی، اۉلکه نینگ اساسی قانونی و باشقه فایده‌لی هدفلریگه تن بېریب وطن عالی مصلحت‌لرینی کۉزده توتگن مردم لر، ۲. بیرار ملت نینگ اۉزیگه خاص بۉلگن خصوصیت لرنی افاده لاوچی مثال: ملی سرود، ملی کییم
- **منشوری:** فرمانی، اعلامیه سی، مثال: بیرلشگن ملت‌لرنینگ منشوری
- **منظره:** کۉزگه تشله‌نیب تورگن یا تصور اېتیله‌دیگن کۉرینیش، نظر تشله نیب تورگن یا تصور اېتیله دیگن کۉرینیش، نظر تشلنه دیگن جای
- **موهبت:** هدیه، بخشش
- **ناهموار:** تېگیس بۉلمه گن
- **نشانلش:** بېلگی لماق، تجلیل اېتماق، تعین قیلماق، کۉرستماق،
- **وحوش و طیور:** اېل بۉلمه‌گن حیوانلر و قوشلر
- **وحی:** خدا تمانیدن پیغمبرلرگه الهام بۉله‌دیگن نرسه، اشاره، پیغام نامه
- **وطنداش:** یورتداش، هم وطن
- **هاضمه جهازی:** جهاز هاضمه
- **هدر:** ضایع بۉلگن، حیف بۉلگن، باطل بۉلگن
- **هرج و مرج:** ترتیب سیزلیک، انتظام سیزلیک
- **هرزه گوی:** بېهوده اَیته دیگن
- **هویت:** شخصیت، ذات، بارلیق، وجود، (حقیقی نرسه و یا بیر کیشی نینگ واقعی صفت لری)
- **هیجان:** جوش و خروش، بیرار فوق العاده حالتدن واقعه یا خبردن تاپیلگن ایچکی تۉلقینله نیش، قتیق تشویشله نیش، اضطرابگه توشیش، جۉش و خروش گه کېلیش
- **یاپیشماق:** بیر- بیریگه بیریکماق، جیپسلشماق، قیپشماق
- **یات:** بېگانه، قرینداشلیگی یۉق، اجنبی
- **یاروغ:** ۱. یانیب، قیزیب تورگن نرسه دن ترقه لگن یاختیلیک، نور ۲. یاختی، روشن، یارقین
- **یاز:** ییل‌نینگ بهار بیلن کوز آره‌سیده‌گی اېنگ ایسیق فصل
- **یاغدو:** یاریتووچی منبعدن تره‌له‌دیگن یاروغلیک، نور
- **یالبارماق:** عذر و زاری، یلینماق، التماس قیلماق
- **یاووزلیک:** یاووزلرگه خاص خصلت، یمانلیک
- **یپراق:** ۱. برگ، درخت و هرخیل اۉسیملیک برگی ۲. کتاب یا مجله نینگ هر بیر ورغی
- **یخشیلیق (یخشی لیک):** اېزگولیک، مثبت و خیرلی ایشلر
- **یراغ:** ۱. قورال، اسلحه ۲. اسباب، انجام
- **یشنتماق:** درخشان قیلماق، گللب آچیلماق
- **یشیناماق:** بېکیناماق، کۉرینمه یدیگن پنه بیر ده اۉزنی آلماق
- **یمانلیق:** یخشی سیزلیک
- **یواش- یواش:** آهسته- آهسته
- **یورت:** اۉلکه، وطن، ماوا، دیار
- **یومروق:** مشت
- **یه‌یاو:** پیاده
- **یېر مداری:** زمین مداری
- **ییغین:** ییغیلش، مجلس، تۉپلنیش
- **ییقر (ییقماق):**
- **یېل:** شمال، باد، نسیم
- **یېنگماق:** غالب چیقماق، غلبه قازانماق، رقیب نی مغلوبیتگه اوچره تماق، اوستون چیقماق، حالدن تایدیرماق
- **یېنگیل:** آغیرلیگی آز، آغیر اېمس